



T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

**KUR'ÂN KISSALARI BAĞLAMINDA MÜSBET VE
MENFİ GENÇLİK**

Bilal YARARLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Emanullah POLAT

Bingöl-2021



T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLER ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

**KUR'ÂN KISSALARI BAĞLAMINDA MÜSBET VE
MENFİ GENÇLİK**

Bilal YARARLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Emanullah POLAT

Bingöl-2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	III
ÖNSÖZ.....	V
TÜRKÇE ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	2
2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	3
3. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	3
4. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
GENÇLİKLE İLGİLİ KAVRAMSAL ALAN.....	7
1.1. Kur’ân’da Gençlik İfade Eden Kavramlar	9
1.1.1. Fetâ.....	9
1.1.2. Vildân.....	12
1.1.3. Ğilmân	12
İKİNCİ BÖLÜM.....	14
KUR’ÂN’DA MÜSBET KARAKTERLİ GENÇLER.....	14
2.1. Genç Erkekler.....	15
2.1.1. Hz. Âdem’in (a.s) Muttaki Maktul Oğlu	15
2.1.1.1. Hâbil’in Övülen Özellikleri.....	18
2.1.2. Hz. İbrâhim (a.s)	20
2.1.2.1. Kavmini Hikmetle Tevhîde Davet Etmesi	23
2.1.2.2. Tevhîd İnancıyla Put Kıran Bir Genç Olması	25
2.1.2.3. Nemrûd’a Karşı Şecaati	27
2.1.2.4. Diğer Özellikleri.....	30
2.1.3. Hz. Lût (a.s)	31
2.1.4. Hz. İsmâîl (a.s).....	35
2.1.5. Hz. Yûsuf (a.s).....	38
2.1.5.1. Kardeşlik Bağını Korumaya Çalışması	39
2.1.5.2. İffeti, Sabrı ve İzzetli Duruşu.....	41
2.1.5.3. Gönüllere ve Gözlere Şifa Olması	46

2.1.5.4. Görev Talebi ve Vefat Duası.....	48
2.1.6. Hz. Yûsuf'un (a.s) Zindandaki İki Genç Arkadaşı	49
2.1.7. Hz. Mûsâ (a.s).....	51
2.1.7.1. Haksızlığa Karşı Fevri Çıkışı.....	56
2.1.7.2. Hayâsı, Edebi ve Sözüne Sadık Kalması	61
2.1.8. Hz. Mûsâ'nın (a.s) Yol Arkadaşı Genç.....	63
2.1.9. Hz. Dâvud (a.s)	65
2.1.10. Hz. Süleyman (a.s).....	68
2.1.11. Hz. Yahyâ (a.s)	71
2.1.11.1. Seyyid ve Şehid Genç	72
2.1.12. Hz. İsâ (a.s)	74
2.1.12.1. Gençliğini Davete Ayırması.....	76
2.1.13. Ashâb-ı Kehf.....	79
2.1.13.1.Yiğitçe Başkaldırı.....	82
2.1.13.2. Şirk Sarayından Tevhîd Mağarasına Hicret	84
2.1.13.3. Samimiyetle Gelen Mucize	85
2.1.14. Ashâb-ı Uhdûd Rivayetinde Geçen Genç	87
2.2. Genç Kadınlar.....	92
2.2.1. Hz. Mûsâ'nın (a.s) Kız kardeşi	92
2.2.1.1. Müsbet Özellikleri.....	93
2.2.2. Medyenli Kız kardeşler.....	94
2.2.2.1. Müsbet Özellikleri.....	97
2.2.3. Hz. Meryem (a.s)	99
2.2.3.1. Abide, Tahire ve Seçkin Olması	100
2.2.3.2. İtaat, İffet ve Sabrı.....	103
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	108
KUR'ÂN'DA MENFİ KARAKTERLİ GENÇLER.....	108
3.1.1. Hz. Âdem'in (a.s) Saldırgan Katil Oğlu	108
3.1.2. Hz. Nûh'un (a.s) İsyankâr Oğlu	113
3.1.2.1. Hz. Nûh'un (a.s), Oğlu İçin Talebi	117
3.1.3. Hz. Yûsuf'un (a.s) Kıskanç Kardeşleri	119
SONUÇ.....	127
KAYNAKÇA	131

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım *Kur'ân Kıssaları Bağlamında Müsbet ve Menfi Gençlik* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

30. 06. 2021

Bilal YARARLI

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bilal YARARLI tarafından hazırlanan “**KUR’ÂN KISSALARI BAĞLAMINDA MÜSBET VE MENFİ GENÇLİK**” başlıklı bu çalışma, 30.06.2021 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliğiyle] başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Tefsir* Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan	: Pof. Dr. Abdurrahman Kasapoğlu	İmza:
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Emanullah POLAT	İmza:
Üye	: Doç. Dr. Naim Döner	İmza:

ONAY

Bu tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 30.06.2021 tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Günümüzde psikologların “*ego nesli*” ya da “*haz ve hız nesli*” olarak nitelediği gençlerden, sadece modern çağda değil eski çağlardan beri, düşünürler ve yöneticilerce, şikâyetçi olunmuş ve problem olarak telakki edilmişlerdir. Öyle ki milattan önce yaşamış olan Yunan filozofu Sokrat (ö. MÖ 399), gençleri amaçsız, dik başlı, bedensel aşkı eğitime tercih eden, aile değerlerini küçümseyen haydutlar olarak tanımlamaktadır.¹ Oysa bahse konu toplumlarda ve sosyal realitede gençler, büyüklerin, davranış ve eğitimini model alır ve ona göre biçimlenirler. Dolayısıyla gençlerin problemlili olması, toplumdaki ileri gelenlerin ve sosyal düzen çarkının problemlili olmasında aranmalıdır. Kimi zaman yöneticilerin niteliksiz terbiye ve maneviyat yoksunu eğitiminde, plansız ve programsız ekonomi anlayışında, adaletsiz rekabet ortamında ve daha başka menfi etkenlerin kalıbında şekillenen gençliği suçlamak esasen “*günah keçisi*” aramaktan ibarettir.

Tez konusunun ana mihveri olan Kur’ân-ı Kerîm ise gençliğe ve gençlere ayrı önem vermekte ve gençliği bir hidayet nimeti olarak sunmaktadır. Bu anlamda bakıldığında Allah Teâlâ’nın, ekser nebileri daha gençken görevlendirdiğini görmekteyiz. Nitekim İbn Abbas’a (r.a) dayandırılan “*Allah, istisnasız her peygambere gençliğinde risâlet vermiştir.*”² rivayeti, vurguyu daha öteye taşısa da bu minvalde Hz. İbrâhim (a.s), Hz. Lût (a.s), Hz. İsmâil (a.s), Hz. Yûsuf (a.s), Hz. Dâvud (a.s), Hz. Yahyâ (a.s) ve Hz. İsâ (a.s) gibi peygamberlerin isimlerini zikretmek atfedilen ehemmiyet için kâfi gelmektedir. Bu da Kur’ân’ın gençlere hidayet ve vazife konusunda yaşlılara oranla daha çok güvendiğini bize zımnen göstermektedir. Bunun yanında Kur’ân, bazı peygamberlerin, risâletten önceki gençlik hâllerini işlediği gibi peygamberlik niteliği olmayan Hz. Âdem’in (a.s) maktul oğlu ve Ashâb-ı Kehf gibi gençlerden de bahsetmiştir. Genç kız örneğinde ise özellikle Hz. Meryem’i, çok boyutlu olarak ele almıştır.

¹ Güley Bilgi Abatay, *K.K.T.C.’de Yaşayan Gençlerin, Aile Yapısının, Sorunlarını Algılayışları ve Çözüm Üretmeleri Üzerine Etkisinin Araştırılması*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 4.

² Ebu’l-Fida İmadüddin İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, thk. Sami b. Muhammed Sellame, (Beyrut: Dâru Tâybe, 1999), 5/349.

Çıkarımlardan, Kur'ân'da verilen müsbet gençlik karakterleri yirmi kadar iken menfî karakterlerin ise üç ile sınırlı kalması, gençliğin özünde iyiliğin baskın olduğu ve gençlerin de sahiplenmesi gereken öz değerler oldukları anlaşılmaktadır. Tüm nebilere ilk inanan zümre de çoğunlukla gençler olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber de “*Beni yaşlılar yalanladı, gençler tasdik etti.*” buyurmuştur.³

Kur'ân Kıssaları Bağlamında Müsbet ve Menfî Gençlik adlı bu tezde, Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli yönleriyle zikredilen genç karakterler, kıssalar bağlamında müsbet ve menfî ayrımına giderek ele alındı. Örnek alınması gereken model ile sakınılması gereken model belirtilirken de her birinde verilmek istenen öğüt ve ana mesaj tespit edilmeye, Kur'ân'ın gençliğe ve gençlere bakışı irdelenmeye çalışıldı.

Üç bölümden oluşan tezin birinci bölümünde gençlik kavramı ve Kur'ân'da gençlik anlamında kullanılan kelimeler ele alındı. Söz konusu kelimelerin farkları ortaya konurken Kur'ân'ın kullanımına ve lügatlere atıfta bulunuldu.

İkinci bölümde, Kur'ân kıssalarında zikredilen müsbet genç karakterleri ele alındı. Genç erkek ve genç kadın ayrımına gidilerek konu detaylandırıldı. Karakterler tek tek ele alınarak, her birinin örneğinde alınması gereken dersler ortaya konulmaya çalışıldı.

Üçüncü bölümde ise Kur'ân kıssalarında zikredilen menfî genç karakterler ele alınıp, tahlile gidilerek sakınılması gereken ibretlik yönler dikkat çekildi.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımını ve desteklerini esirgemeyen ve fikirleriyle çalışmaya yön veren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Emanullah POLAT'a, tezi baştan sona okuyup değerli katkılar sunan Sn. Selahattin ÇELİK'e, görüşlerinden faydalandığım Sn. Sadullah ARPA'ya teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Çalışmayı tamamlamam konusunda bana destek olan aileme de ayrıca şükranlarımı ifade ederim.

30.06.2021

Bilal YARARLI

³ İbn. Kesîr, *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Azîm*, 5/140.

TÜRKÇE ÖZET

Tezin Başlığı: Kur'ân Kıssaları Bağlamında Müsbet ve Menfi Gençlik
Tezin Yazarı: Bilal YARARLI
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Emanullah POLAT
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı: Tefsir
Kabul Tarihi: 30.06.2021
Sayfa Sayısı: 151
Gençliği başat nimetlerden sayan Kur'ân-ı Kerîm, gençlere ayrı bir ehemmiyet atfeder. Bu sebeple genç karakterlere özellikle yer vererek onların, en ağır vazifeyi yüklenecek yetkinlikte olduğunu belirtir. Dolayısıyla her çağa hitap eden Kur'ân, modern çağda da sanal ve siber dünyaya kilitlenip kalan, pusulasını kaybedip rotasını şaşırarak rol model arayışında olan gençlere; fikir, akîde ve davet noktasında biricik ana kaynak ve başvurulacak yegâne adres olmalıdır. Bu çerçevede çalışmada, Kur'ân kıssalarında zikredilen müsbet karakterli genç erkek ve kızlar ele alınıp her birinin öne çıkan nitelikleri vurgulanarak, örneklik yönlerine dikkat çekilmektedir. Gençlik çağında risâlet makamına erişen Hz. Yahyâ (a.s) ile Hz. İsmâ (a.s); risâlet öncesi dönemleri zikredilen Hz. İbrâhim (a.s), Hz. Yûsuf (a.s) ve Hz. Mûsâ (a.s); genç kızlığında iffet ve ibadet timsali Hz. Meryem (a.s) ve direniş sembolü Ashâb-ı Kehf gibi gençlerin örnekliğinde, onların üstün ahlakları, rabbânî davranışları nazara verilmektedir. Kur'ân'ın, zikrettiği menfi karakterler de ele alınarak, Kâbil örneğinde nefsin yenilen gencin yapamayacağı bir cinayetin olmayacağı; Hz. Nûh'un (a.s) oğlu örneğinde ise vahiy dışı sosyal etkilenmenin zararı işlenerek, çıkarılabilecek dersler ve nasihatler görünür hale getirilmeye çalışılmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Kur'ân Kıssaları, Tefsir, Gençlik, Müsbet, Menfi,

ABSTRACT

Title of the Thesis: Positive and Negative Youth in The Context of Qur’anic Stories
Author: Bilal YARARLI
Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Emanullah POLAT
Department: Basic Islamic Sciences
Sub-field: Al-Tafsir
Date: 30.06.2021
The Quran, which regards youth as one of the main blessings, provides special importance to young people. For this reason, the Quran especially gives place to young people and states that they are competent to undertake the heaviest task. Therefore, the Qur'an, which appeals to all ages, is for the young people who are locked in the virtual and cyber world in the modern age, who lose their compass and lose their way and look for role models; the idea should be the only main source and the only address to be consulted at the point of opinion and invitation. In this context, in this study, young boys and girls with positive characters as mentioned in the Qur'an are discussed, the prominent qualities of each of them are emphasized, and attention is drawn to their exemplary aspects. On the example of young people such as the prophets’ Hz. Yahya (a.s) and Hz. Jesus (a.s) the ones achieving the post of prophet hood in their youth; Hz. Abraham (a.s), Hz. Yosef (a.s) and Hz. Moses (a.s) the pre-hereditary periods of whom mentioned; Hz. Maryam (a.s) who is the exemplary of chastity and worship in her young maiden and ashab al-kahf the symbol of resistance, the superior morals and rabbinic behaviours of youths are taken into consideration. Considering the negative characters mentioned in the Quran, in the example of Kabul, there will be no murder that the self-defeated youth cannot do; as in the sample of Hz. Noah's (a.s) son, on the other hand, it is tried to make visible the lessons and advices that can be taken by processing the harm of social influence outside of revelation.
Keywords: Qur’anic Stories, Al-Tafsir, Youth, Positive, Negative,

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geen eser
a.s	:	Aleyhisselam/Aleyhesselam
b.	:	Bin, ibn (oğlu)
b.y.	:	Basım yeri yok
bk.	:	Bakınız
c.c.	:	Celle celaluhu
ev.	:	Çeviren
DİA	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	:	Editör
Haz.	:	Hazırlayan
Hz.	:	Hazreti
İÜ	:	İstanbul Üniversitesi
KKTC	:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MÖ	:	Milâttan önce
nşr.	:	Neşreden
ö.	:	Ölüm Tarihi
r.a	:	Radıyallahu anhü/anhüma
sad.	:	Sadeleştiren
s.a.s	:	Sallallâhu aleyhi ve sellem
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	Tahkik eden
trc.	:	Tercüme eden
ts.	:	Tarihsiz
vd.	:	Ve diğerleri
Yay.	:	Yayınları
YÖK	:	Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

Bireyin hayatında en zor evreyi oluşturan gençlik döneminde, kişi kendi benliğini, çevresini, yaşadığı dünyayı analiz etmeye başlar. Kişi bu çağda farklı yönelimlere ve tercihlere açıktır. Önünde rol model alacağı iyi örneklerle imtisal etmediği takdirde yanlış tercih, akım ve görüşlere uyması da kaçınılmazdır. Sürecin devamında ise dünyasını ve ahiretini mahvedebilir.

Toplumsal düzlemde de gençlik taifesi, toplumun en dinamik ögesi, enerji kaynağı ve nihayetinde toplumun geleceğini temsil eder. Temsiliyeti bu kadar güçlü olan bir gençlik, iman ve ahiret bilinciyle donatılmadığı takdirde toplumu ifsada ve helake sürükler. Dolayısıyla sağlıklı bir toplum ancak sağlıklı ve sorumlu bir gençlikle ayakta durur.

Esasen manevî değerlerle donatılmayan gençlik, akıldan ziyade hissiyatı önceler.⁴ Bu nedenle hâlihazırdaki medeniyet de ideolojik yaklaşımlarıyla dünyevîleşen gençliğin hissiyatını ve hevesâtını okşamakta, gençleri karanlık dehlizlere itmektedir. Özellikle teknolojik gelişmelerin şehvet kültürünün hizmetinde kullanılmasıyla gençlere yönelik haramlar cazibeli hâle getirilmekte ve gençler, ahireti düşünmeleri bir yana kendi çevre gerçeklerinden uzak, sanal bir dünyanın esirleri olmaya zorlanmaktadırlar.

Bu manzaradan hareketle insanlığın sosyal hayattaki aktif kaynağı olan gençleri, ifrat derecesinde bulunan hevâ ve heveslerinin tahribatından koruyacak olan temel esas, gençlerin Kur'ân'daki müsbet karakterleri, anlama ve idrak etmeleriyle birlikte bildiklerini yaşantıya aktararak örnek almalarıdır.

Gençlik nimetinin Kur'ân terbiyesiyle muhafazaya alınması, gençlik enerjisinin Allah'a (c.c) ubudiyet ve itaate sarf edilmesiyle dünya ve ahiret saadatinin kazanılması Kur'ân'a uymakla mümkündür. Zira Kur'ân-ı Kerîm, sadece dua ve ibadetten ibaret olan bir kitap değildir. Bunları içermekle beraber hayatın tüm boyutlarını ele alan ve insan yaşamının ilkelerini belirleyen ana kaynaktır.⁵ Bu bağlamda gençlik kavramı ele alınırken başvurulacak ilk kaynak da şüphesiz Kur'ân

⁴ Bediüzzaman Said Nursî, *Gençlik Rehberi*, (İstanbul: Söz Yayınları, 2013), 40. Tez metninde ele alınan Hâbil-Kâbil kıssasında görüldüğü gibi maneviyatı önceleyen genç Hâbil akılla, maneviyatı öteleyen genç Kâbil ise his ve heves ile hareket etmiştir.

⁵ el-En'âm 6/162.

olmalıdır. Çünkü Kur'ân, bir ümmeti temsil eden nebilerden ve örnek kişilerden bahsederken yeteri kadar gençlik modellerini nazara vermektedir. Ve hatta Kur'ân, olumlu genç karakterlerine daha fazla yer vererek gençlerin potansiyel olarak iyiliğe, doğruluğa yatkın olduklarına işaret etmekte ve yoğun işlediği müsbet karakterlerle muhatabın, örnek alma, olumlu davranış edinme ve akidevî düşüncesini takviye etmesini amaçlamaktadır. Kıssalar bağlamında olumlu karakterlerin, olumsuz karakterlerden daha fazla zikredilmesinin bir hikmeti de tekrar ve benzeri eğitim maksatlı yönelimle olumlu modellerin zihinlerde daha kalıcı hale getirilmesi ve hedeflenen terbiye ve öğüdün tahkim kılınmasıdır.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Tez konusu olan gençlik, çocukluk ve erişkinlik arasında yer alan gelişme ve bağımsız yaşamaya hazırlama ile birlikte bedensel, toplumsal ve ruhsal olgunlaşma dönemidir.⁶ Bu manada Kur'ân-ı Kerîm'de de gençliğe dair vurgular, övgüler bulunduğu gibi gençlik karakterlerine de özellikle yer verilmiştir. Bu bağlamda Kur'ân, muhatabı gençlere, müsbet karakter sunumunda örnek olarak kimi nebilerin risâlet öncesindeki gençlik dönemlerini, genç yaşta peygamber olan Hz. İsmâîl (a.s), Hz. İsâ (a.s) ve Hz. Yahyâ (a.s) gibi elçilerin yaşayışını, Ashâb-ı Kehf gibi gençlerin grupsal mücadelesini, Hz. Âdem'in (a.s) maktul oğlunun takdir gören bireysel tutumunu ve Hz. Meryem'in iffet ve taâtını işlemiştir.

Hidayet kitabı olmasından bahisle Kur'ân'da, sadece müsbet karakterlere değil menfî karakterlere de yer verilmiştir. Sonuç itibarıyla işlenen müsbet karakterlerle muhatabın, örnek alma, davranış oluşturma ve fikrini takviye etmesi; menfî karakterlerde ise ibret alıp kaçınması ve davranışlarını terbiye etmesi amaçlanmıştır.

Dolayısıyla bu tez çalışmasında zamanın gençlerinin dikkatini Kur'ân'a celp ederek, Kur'ân'da ele alınan müsbet ve menfî gençlik karakterleri incelenmekte, çıkarılabilecek ders/nasihat/ibret konu edilmekte, örnek alınacak veya sakınılacak yönler değinilmektedir. Bununla birlikte örnek teşkil eden gençlerin çoğunun peygamber veya peygamber çocuğu olması, zihni arka planda onları ulaşılmaz makama konumlandırırsa da örnekliklerini indirgemeye giderek emsal oldukları konu

⁶ Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, (İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 1990), 13.

edilmekte ve söz konusu Kur'ân'daki gençlik karakterleri olunca, çıkarımlarda yer yer öznelliğe giderek, hikmetler sıralanmaya çalışılmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Pedagojik yaklaşımın belirttiği gibi gençliğin ruhsal sağlığı, toplum sağlığının en kritik bileşenidir. Dünyada ve bugün yaşanan süreçte, geleneksel değerlerle yeni değerler çatışmasında, insanî, ahlakî, dinî ve kültürel değerlerde aşınmaya yol açılmakta, toplumlar yeniden şekillendirilmekte ve bu değişikliklerin getirdiği farklılıklarda da en çok gençler etkilenmektedir. Esasen dijital dünya faktörüyle post-truth olarak tanımlanan gerçek ötesi bir sanal dünyada yapılan dezenformasyonla, neyin gerçek neyin sanal olduğu ayrımı zordur. Oluşturulan kimlik bunalımında ve belirsizliklerde, gençliğe yön verenler psikolojik savaş yöntemlerini kullanarak manipülasyon ile beyin yönlendirmesi ötesinde beyin hırsızlığını da yapmaktadırlar.⁷ Öte taraftan devşiremedikleri gençleri de parlatılan aşırılıkçı grupların elinde ölüm makinesi hâline getirmekte ve boş ideolojilere kurban etmektedirler.

Üstelik bu çağımızda kitleler, delil ve kanıtlarla değil modellerle yönlendirilmektedir.⁸ Dolayısıyla hakikatin, erdemin, doğruluğun, bilginin ve değerlerimizin işlenebileceği en güzel istikbal olan genç beyinlerin, gerçek ötesi sanal dünyada ve güdümlü ideolojiler çarkında doğru rol model bulmaları güçtür. Yanlış rol modellerine kapılmaları ise kaçınılmazdır. Bu nedenle tüketim nesnesi hâline getirilen, gerçek dışı hayatın dayatılmasıyla yaşam biçiminin getirdiği psikolojik ve sosyolojik sorunlarla boğuşan post modern çağın mağduru gençlere, etraflıca Kur'ân'ın gençlik anlayışı ve önerdiği gençlik modellerini sunmanın önemi ortaya çıkmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Kapitalizm ürünü kitle yayın vasıtaları hegemonyasındaki küreselleşme olgusu, yeni bir dünyanın kodlarını ortaya çıkarmıştır.⁹ Hızla değişen ve globalleşen dünyada, Müslüman toplumların değişime uyum süreçleri hızla devam etmekte ancak sorunlar

⁷ Yükseköğretim Kurulu (YÖK), *Gençlik Ruh Sağlığı Çalıştay Raporu* (Ankara: YÖK Yayınları, 2019), 29.

⁸ Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, çev. Yunus Ender, (İstanbul: Hayat Yayınları, 1997), 115.

⁹ Mehmet Emin Babacan, *Sosyal Medya ve Gençlik*, (İstanbul: Açılım Kitap Yayınları, 2015), 2.

yığıını, süreci karmaşık bir hâle getirmektedir.¹⁰ Öyle ki İslam toplumunun en dinamik kesimi olan gençler, Kur’ân’ın gençlik örneklerinden bihaber, haricilik ve deizm gibi iki uç arasında gidip gelmektedir. Hatta İslam akidesini anlamayan, oluşturulan kavram kargaşasında ne dediğini bilmeyen “Hem deist hem Müslümanım” diyebilen gençler türeyebilmektedir.¹¹

Şu hâlde çalışmanın amacı, Kur’ân-ı Kerîm’in, dinin kaynağı olduğu gibi yaşamın da düsturlarını belirleyen ana kaynak olduğunu belirtmek, gençlik nimetinin de ancak Kur’ân terbiyesiyle ve Kur’ân’a imtisalle muhafaza edileceğini ortaya koymaktır. Gençliğin girdiği bu girdaptan sadece Kur’ân’ın örnek gösterdiği şahsiyetleri rehber edinmek, menfî olarak zikrettiği karakterlerden de sakınmak ile mümkün olabileceğini açıklığa kavuşturmak. Çünkü kanaatimizce Kur’ân, gençlere önem vermiş ve gençler için mizaçlarına uygun yeteri kadar model sunmuştur.

4. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Bu çalışmada Kur’ân kıssalarında, gençlikleri verilen kişiler tarihsel sıraya göre tek tek ele alınmış, Kur’ân ayetleri esas alınarak, kapalı kalan yerlerde konu açılımında, hadisler ve tefsîr yorumları esas kabul edilerek dokümantasyon metoduyla bilgiler toplanmış ve tümevarım sistemiyle izaha gidilmiştir. Bunun yanında çıkarımlarda eğitimsel yaklaşımla, empatik kuram çerçevesinde her karakterin gençlik hayatında öne çıkan nitelikleri işlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Esasında bu alanda Şuayip Özdemir ve Rahime Kavak’ın *Kur’ân ve Hadislerde Gençlik Dönemi Özellikleri* adlı makaleleri, Cahit Karaalp’ın *Kur’ân’da Örnek Genç Modeli* makalesi, İlhami Günay’ın *Kur’ân’da Gençlerin Duygu Gelişimi ve Eğitimi*, *Kur’ân-ı Kerîm’de Gençlerin Bedenî-Harekî Gelişimi ve Eğitimi*, *Kur’ân-ı Kerîm’de Gençlerin Sosyal Gelişimi ve Eğitimi*, *Kur’ân-ı Kerîm’de Gençlerin Aklî-Zihnî Gelişimi ve Eğitimi* gibi makaleleri bulunmaktadır. Bunun yanında İlhami Günay’ın, bu tezin de kaynakları arasında yer alan, *Kur’ân-ı Kerîm’de Gençlik Tipolojileri*¹² adlı doktora tezi ise bu araştırmaya en yakın çalışma olarak önümüzde durmaktadır.

¹⁰ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2012), 557.

¹¹ İhsan Süreyya Sırma, “Gençliğin Problemleri”, *Modern Çağda Gençliğin Anlam Arayışı Bingöl Üniversitesi Uluslararası Sempozyum* (15-16 Ekim 2018), Ed. Süleyman Taşkın & Sadi Yılmaz, (Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 2019), 43.

¹² Çalışmamızda bu tezin, Pınar Yayınlarından “*Kur’ân’da Gençlik ve Gençler*” şeklinde basılan kitap hâli kaynak olarak gösterilmiştir.

Günay, konulu tefsir metoduyla konuyu tipolojiler üzerinden ele alarak tezini ortaya koymuştur. Bu araştırmada da problemin ortaya konulmasında konulu tefsir tarzı kullanılmış ama Günay'ın tez ve makalelerinden farklı olarak daha ağırlıklı sorun odaklı Kur'ân okuma yöntemiyle konu, Kur'ân kıssaları bağlamında ele alınarak müsbet ve menfi karakterler analiz edilmiş ve bu minvalde çıkarımlara ve açıklamalara gidilmiştir. Dolayısıyla tez, bu alana katkıda bulunacak yeni bir çalışma amacındadır.

Yine çalışmada temel alınan Kur'ân'da, gençliğe dair kavramlar araştırılmış, kıssalarda geçen karakterlerde ise müsbet ve menfi tasnifine gidilerek, ilgili ayetler verilerek, tablolar netleştirilmeye çalışılmış, sadelik ve açıklık gözetilmiştir. Müsbet ve menfi her karakterdeki baskın özellik tespiti çalışılmış ve alınması gereken ders/ibret belirtilmeye gayret edilmiştir.

Diğer yandan kıssalar bağlamında incelenen kişiler, tarihi kişilik olduklarından, özce tanıtımları yapılmış ve yaşadıkları dönem/ortam şartlarıyla verilmeye çalışılmıştır. Bu konuda ilk dönem İslam tarihçileri ve müfessirlerin eserleri, görüşleri ve yorumları esas alınmıştır. Çıkarımlarda ise klasik dönem âlimleri ve muhakkiklerin görüşleri alınmışsa da son dönem âlimlerin tespitlerine daha çok yer verilmiştir. Bunun yanında yapılan tespitlerde psikoloji ve sosyoloji kaynaklarına da başvurulmuştur. Arapça kelimelerin yazım kurallarında ise genel olarak *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* dikkate alınmıştır.

Kur'ân'daki müsbet ve menfi gençlik karakterleri konusunda araştırma yapılırken başvurulması gereken kaynakların çeşitliliği artmaktadır. Bu durumda ana kaynaklar ve yan kaynaklar şeklinde ayrıma gidebiliriz. Ana kaynakları da üç sınıfa ayırabiliriz. Buna göre ilk sırada konunun baş kaynağı Kur'ân-ı Kerîm yer almaktadır. Çalışmada, Kur'ân'a başvuruda ilgili ayetlerin meâli yansıtılmaya çalışılmıştır. Ayetlerin Türkçeye çevirisinde ise Diyanet İşleri Başkanlığı *Kur'ân-ı Kerîm Meâli* esas alınmıştır.

İkinci sırada tarih kaynakları bulunmaktadır. Taberî'nin *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Sa'lebî'nin *Kasasu'l-Enbiya/Arâisu'l-Mecâlis*, İbn Kesîr'in *Kasasu'l-Enbiya*, İbnü'l-Esir'in *el-Kâmil fi't-Tarih*, Asım Köksal'ın *Peygamberler Tarihi* gibi belli başlı eserlere müracaat edilmiştir.

Üçüncü sırada tefsîr kaynakları gelmektedir. Klasik dönemde yazılanlardan Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân Tefsîri*, Sa'lebî'nin *el-Keşf ve'l-Beyan 'an Tefsîri'l-Kur'ân*, Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*'ı, Râzî'nin *et-Tefsîru'l-Kebîr*, İbn Kesir'in *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Âzîm*, Kurtubî *Tefsîri*... gibi ana kaynaklara; yeni dönemde ise İbn Âşûr'un *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Elmalî Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'ân Dili*, Bediüzzaman Said Nursî'nin *Risâle-i Nûr*, Seyyid Kutub'un *Fîzılâli'l-Kur'ân*, Mevdudî'nin *Tefhimu'l-Kur'ân*'ı adlı kaynaklara başvurulmuştur.

Yan kaynaklarda ilk olarak lügatler yer almaktadır. Kavramsal alanda Fîrûzâbâdî'nin *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Halîl b. Ahmed'in *Kitâbu'l Ayn*, İbn Manzûr'un *Lisânu'l-Arab*, Cevherî'nin *es-Sihâh*, Rağîb el-İsfehânî'nin, *el-Müfredat*'ı adlı başlıca eserlere başvurulmuştur.

Diğer alanlarda Hayati Hökelekli'nin *Din Psikolojisi*, Gustave Le Bon'un *Kitleler Psikolojisi*, Nevzat Tarhan'ın *Duyguların Psikolojisi*, Ünver Günay'ın *Din Sosyolojisi*, Atalay Yörükoğlu'nun *Gençlik Çağı*, Mehmet Emin Babacan'ın *Sosyal Medya ve Gençlik*, Ali Sayı'nın *Kur'ân'da Hz. Mûsâ*, Abdullah Yıldız'ın *Yusuf'un Üç Gömleği* gibi birçok eserlere bakılmış, bunun yanında gençliğe dair makaleler okunmuş, Bingöl Üniversitesi'nin *Gençliğin Anlam Arayışı Sempozyumu*, Ensar Neşriyat'ın *Gençlik Dönemi ve Eğitimi* gibi gençlik ile ilgili çalışmalardan da faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENÇLİKLE İLGİLİ KAVRAMSAL ALAN

İnsan hayatının, ergenlikle orta yaş arasındaki dönemini kapsayan gençlik, Arapçada شباب (şebâb) ve شبابة (şebâbet) kelimeleriyle ifade edilmektedir.¹³ Üzerinde duracağımız “genç” kavramı ise Arap lüğatinde genelde شاب (şâbb) ve فتى (fetâ) kelimeleriyle karşılanmaktadır.¹⁴ Bunun yanında hadislerde “genç” kavramı için hem “şâbb” hem de “fetâ” kullanılırken,¹⁵ Kur’ân-ı Kerîm’de ise sadece “fetâ” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.¹⁶

Kur’ân’daki kullanıma bakarak “fetâ” kelimesi, “şâbb” kelimesine göre daha özeldir, denilebilir. Nitekim İbn Kuteybî de “fetâ” kelimesinin “şâbb” kelimesinden farklı olarak “gücü kuvveti yerinde olgun erkek” anlamına geldiğini belirtmektedir.¹⁷ Dolayısıyla “şâbb”, gençliğin tüm aşamalarını kapsarken “fetâ” hem zihni hem de bedeni olgunluğa eren gençliği ifade ettiğini söyleyebiliriz. Bir sonraki başlıkta ele alacağımız gibi, Kur’ân’da gençliği ifade eden başka kavramlar da kullanılmıştır; ama yine de Kur’ân’da gençlikle ilgili en açık ifade “fetâ” ve türevleri üzerinden şekillenmektedir.

Üzerinde duracağımız önemli bir husus da gençlik döneminin başlangıç ve bitiş noktasının tespitidir. Gençlik döneminin başlangıcı noktasında ittifak söz konusudur. Bütün tanımlarda gençlik dönemi, ergenlik ile başlatılmaktadır.¹⁸ Zira Kur’ân’a göre, ergenlik ile birlikte çocukluk dönemi bitmiş ve sorumluluk alma aşaması olan gençlik dönemi başlamıştır. Bu bağlamda Kur’ân, ergenliği ifade etmek için بلوغ (bulûğ) kelimesini kullanmakta ve “Sizden çocuklarınızdan bulûğ çağına erenler,

¹³ Ebu’l-Fazl Cemâluddîn İbn Manzûr Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî, *Lisânu’l-Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1994), “şbb”, 1/480.

¹⁴ Ebu’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, thk. Muhammed Naîm Arkasûsî, (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1426/2005), “fty”, 1/1320; Ebû Abdurrahmân Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu’l-Ayn*, thk. Dr. Mehdi Mehzûmî & Dr.İbrahim Samirâî, (Beyrut: Mektebetü Lübnân, 2004), “fty”, 8/137 ve Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh: Tâcu’l-Luğa ve Sihâhu’l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdûlğafûr Attâr, (Beyrut: Dâru’l-İlm, 1987), “fty”, 6/2451.

¹⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, thk. Muhammed Züheyr b. Nasır, (Beyrut: Dâru Tavki’n-Necat, 1422/2001), “Enbiyâ”, 54, “Rikâk”, 5, “Cenâiz”, 93, “Ezan”, 36; Ebu’l-Hüseyn Müslim b. El-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1991), “Zekât”, 115.

¹⁶ Yûsuf 12/30, 36, 62; el-Kehf 18/10, 13, 60, 62; el-Enbiyâ 21/60; en-Nisâ 4/25; en-Nûr 24/33.

¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, “fty”, 15/146.

¹⁸ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 266.

*kendilerinden öncekiler gibi (odanıza girmek için) izin istesinler.”*¹⁹ diyerek bulûğa/ergenliğe ulaşan çocukların gençliğe adım attığını belirtmektedir.

Psiko-sosyal açıdan da gençlik, bulûğa başlayan ve yirmi beş yaşlarına kadar devam eden bir süreç olarak tarif edilse de gençlerle ilgili incelemeler yapan eğitimcilerin ve gençliğin biyolojik yönünü araştıran hekimlerin çoğu, gençliğin başlama noktasında mutabık kalmakla birlikte bitimi konusunda ise farklı görüşler belirtmektedirler.²⁰

Aynı şekilde Müslüman âlimler de gençlik döneminin nihayet noktası ile ilgili farklı görüşler ortaya koymuşlardır. İslam âlimleri ve hususan müfessirler, gençliğin nihayetini tespitite, Kur’ân’da geçen, olgunluk çağını ifade eden أَشُدَّه (eşüddeh) ve gelişimini tamamlama olan اسْتَوَى (istevâ) kelimeleri çerçevesinde konuyu ele almış ve yorumlamaya gitmişlerdir.

İslam âlimleri, çıkarımlarında da belirli ayetlere dayanmışlardır. Mesela Hz. Yûsuf’la (a.s) ilgili zikredilen “وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ أَرْسَلْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا / *Ergenlik çağına ulaşınca ona hikmet ve ilim verdik.*”²¹ ayeti ve Hz. Mûsâ’ya (a.s) dair “وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَى أَرْسَلْنَاهُ / *Olgunluk çağına ulaşp (eşüddeh) gelişimini tamamlayınca (istevâ) biz ona ilim ve hikmet verdik.*”²² ayeti ve buna benzer diğer ayetler²³ çerçevesinde yapılan tartışmalarda “eşüddeh” ve “istevâ” kelimeleri üzerinden tartışmalara girmiş ve gençliğin nihayetini tespiti gitmeye çalışmışlardır.

Konuya dair yapılan görüşleri detaylı şekilde ele alıp değerlendiren Taberî ile Râzî’nin ortaya koydukları sonuçlar, İslam âlimlerince yapılan tespitleri özetlediğini görmekteyiz:

İlk müfessirlerden olan Taberî; Katâde ve Mücâhid gibi tefsîr otoritelerinin yorumlarına da yer verdikten sonra, ayetlerde vurgulanan “eşüddeh” için 30-33 yaş arası, “istevâ” için 30-40 yaş arasını doğru görüş olarak kabul etmektedir.²⁴

¹⁹ en-Nûr 24/59.

²⁰ Mustafa Tavukçuoğlu, “Avrupalı Türk Gençlerinin Kültürel Kimlik Problemleri”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi- Tartışmalı İlmi Toplantı*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000), 207.

²¹ *Kur’ân-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altuntaş & Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), Yûsuf 12/22.

²² el-Kasas 28/14.

²³ el-Ğâfir 40/67; el-Ahkâf 46/15.

²⁴ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (b.y.; Müessesetü’r-Risale, 1420/2000), 19/ 537.

Konuyu daha etraflıca işleyen Râzî de İbn Abbas'ın "Olgunluk çağı (eşüddeh), on sekiz-otuz yaş arasında olmalıdır. Otuzdan kırka kadar insan ne artar ne de azalır. Kırıktan itibaren ise noksanlaşma başlar." ifadesini nakledip "eşüddeh" için on sekiz-otuz, "istevâ" için de otuz-kırk yaş arasını en doğru görüş olarak kabul etmektedir.²⁵

Dolayısıyla müfessirlerin çoğuna göre, bulûğ çağıyla gençlik başlamakta, otuz yaşına kadar gelişme devam etmekte, kırk yaşı da gençliğin nihai noktası sayılmaktadır.

1.1. Kur'ân'da Gençlik İfade Eden Kavramlar

1.1.1. Fetâ

Arapçada ف-ت-ي (f-t-y) kökünden türemiş olan, hür veya köle olsun "genç erkek, genç kız, delikanlı, yiğit" anlamında kullanılan²⁶ فتى (fetâ) kelimesi ve çoğulları فتيّة (fityetün) ve فتيان (fityân) ile birlikte Kur'ân-ı Kerim'de on ayette geçmektedir.²⁷

Bu ayetlerin çoğunda da "fetâ" ve türevleri, "hür genç" manasında kullanılmıştır. Müşriklerin, putları kıran Hz. İbrâhim (a.s) için, putları diline dolayan bir genç (fetâ) olarak nitelendirmeleri,²⁸ Hz. Yusuf'la (a.s) beraber zindana giren iki arkadaşı için kullanılan iki genç (feteyâni) ifadesi,²⁹ Mağaraya sığınıp dua eden Ashâb-ı Kehf için kullanılan birkaç genç (el-fitye)³⁰ ve (fitye)³¹ ifadeleri, aynı şekilde Hz. Mûsâ'ya eşlik eden genç yol arkadaşı için kullanılan genç (fetâ) ifadesi,³² bu anlamda gelmiştir.

Yûsuf Sûresi'nde vezirin karısını ayıplayan saray kadınlarının, Hz. Yûsuf'u nitelerken kullandıkları "fetâ"³³ ifadesi "genç köle" anlamındadır. Vezirlik makamına

²⁵ Ebû Abdillâh Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Tefsîru'l-Kebir; Mevâlihü'l-Gayb*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420), 24/ 538.

²⁶ Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Rağıb el-İsfahânî, *el-Müfredat fî Ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412/1992), "fity", 625.

²⁷ Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, 1945), "fity", 512.

²⁸ el-Enbiyâ 21/60.

²⁹ Yûsuf 12/36.

³⁰ el-Kehf 18/10.

³¹ el-Kehf 18/13.

³² el-Kehf 18/60; el-Kehf 18/62.

³³ Yûsuf 12/30.

erişen Hz. Yûsuf'un çalışanları için kullanılan “fityân”³⁴ ifadesi de “genç hizmetçiler” anlamındadır. Görüldüğü gibi bu iki yerde de “fetâ” ve türevi “genç köle / hizmetçi” anlamında kullanılmıştır.

Arap kültüründe de hizmetçiye ve köleye “fetâ” denilmesi yaygın bir adetti. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s): “Sizden biriniz, عبي (kölem) demesin fakat فتاي (gencim/delikanlım) desin. Zira hepiniz Allah'ın kullarısınız...”³⁵ buyurmaktadır. Bu bağlamda Arap kültüründe edep ifadesi olarak köle ve hizmetçiye “fetâ / delikanlı” denilmesi adetten sayılmıştır.

Ayrıca Kur'ân'da Nisâ 25. ayette “fetâ”, “mümin hizmetçi kadınlar”³⁶ ve Nûr 33. ayette “genç köle kızlar”³⁷ anlamında kullanılmıştır.

Hz. Ali (r.a) için kullanılan ve meşhur olan “Ali'den başka fetâ, Zülfikâr'dan başka kılıç yoktur.”³⁸ sözündeki “fetâ” kelimesinin “yiğit” anlamına geldiği de açıktır. Neticede “fetâ”, “taze genç, delikanlı, yiğit” demek olup bulûğ yaşı ile olgun yaş arasındaki dinamik gençlik safhasını kapsamakta³⁹ ve İbn Abbas'ın (r.a) belirttiği 18 ile 33 yaş arasına tekabül etmektedir.

Aynı kökten türetilen إفتاء (iftâ) mastarı: “yorumlamak, isabetli yorum yapmak, bilinmeyen bir husus hakkında açıklama getirmek, düşünüp cevabını bulmak gibi” anlamlara gelmekte olup⁴⁰ bu yorumlama sonucunda varılan neticeye de “fetva” denmektedir. Bu kökün başka bir türevi olan إستفتاء (istifâ) ise sormak, öğrenmek ve istemek anlamına gelmektedir.⁴¹ Gençlerde bulûğ çağının hemen başında soyut düşünmenin başlaması, olaylara yorum getirme kabiliyetinin oluşması, sorup öğrenme sürecinin zirveye çıkması ve varlık alanına dair anlamlandırma çabasının artması, fizik ötesi âleme yönelik farklı sebepler ve nedenleri araştırma gibi

³⁴ Yûsuf 12/62.

³⁵ Müslim, “Elfâz”, 1.

³⁶ Celâleddin el-Mahallî ve Celâleddin es-Süyûti, *Tefsîru'l-Celâleyn*, (Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.), 1/105.

³⁷ Celâleddin el-Mahallî ve Celâleddin es-Süyûti, *Tefsîru'l-Celâleyn*, 1/463.

³⁸ Mustafa Öz, “Zülfikâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 44/553-554.

³⁹ Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfredât*, “fity”, 625; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “fity”, 15/146.

⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “fity”, 11/147.

⁴¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “fity”, 11/148.

özelliklerin inkişaf etmesi ile bu anlamlar arasında doğrusal bir ilişki olduğu belirtilebilir.⁴²

Bu anlamlarla birlikte düşünüldüğünde Kur’ân-ı Kerîm’de gençler için “fetâ” kelimesinin özellikle uygun görülüp seçilmesinde, gençlerin var olan potansiyelleriyle kendi kabiliyet ve istidatlarını doğru yönde kullanarak hakikati araştıran, sorgulayan, anlayan ve taklidî imandan tahkikî imana geçerek, dinamik gençlik dönemlerini ve hayatlarını ilahî irade ve buyrukları doğrultusunda yaşamaları murad edilmesi olduğu söylenebilir.

Bu meyanda peygamberlerin henüz genç yaşta hikmet, ilim ve risâlet ile donatılması ve onlara görevler tevdi edilmesi, gençlerin kavrayış, düşünüş ve harekete geçiş açısından sorumluluk yeterliliğinde olduğunu da ortaya koymaktadır. Zira Hz. İbrâhim’in (a.s) henüz “fetâ” denilen dönemde koca bir düzene başkaldırıp put kırması, gençlik döneminin donanım düzeyini ve ehemmiyetini göstermektedir.

Bununla birlikte şunu da belirtmek gerekir ki, Kur’ân’da verilen genç karakterlerin çoğu için “fetâ” kavramı kullanılmamıştır. Hz. Âdem’in (a.s) iyi ve kötü iki oğlu,⁴³ Hz. Nûh’un (a.s) inanmayan oğlu,⁴⁴ Allah yolunda kurban edilme teslimiyetini gösteren Hz. İsmâil (a.s),⁴⁵ Hz. Yusuf’un (a.s) kötü davranış sergileyen kardeşleri,⁴⁶ Firavun ve ordusuna başkaldıran Hz. Mûsâ (a.s),⁴⁷ Hz. Mûsâ’nın (a.s) yardım ettiği Medyenli iki kız kardeş,⁴⁸ Hz. Lokman’ın nasihat ettiği oğlu,⁴⁹ Câlût’u öldüren Hz. Dâvud (a.s),⁵⁰ çocukluğunda ve gençliğinde ma’bed hizmetini gören Hz. Meryem,⁵¹ genç yaşta peygamber olan, Hz. İsâ (a.s),⁵² babası Hz. Zekeriyâ’nın (a.s) genç varisi Hz. Yahyâ (a.s)⁵³ gibi karakterlerde “fetâ” veya yukarıda işlediğimiz gençlik ifade eden herhangi bir kavram kullanılmadan Kur’ân’da gençliklerinin nazara verildiğini görmekteyiz.

⁴² Turgay Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, (Bursa: Düşünce Kitapevi, 2002), 141.

⁴³ el-Mâide 5/27.

⁴⁴ Hûd 11/42-43.

⁴⁵ es-Sâffât 37/102.

⁴⁶ Yûsuf 12/17-18.

⁴⁷ el-Kasas 28/14-15.

⁴⁸ el-Kasas 28/25-28.

⁴⁹ Lokman 31/13.

⁵⁰ el-Bakara 2/250-251.

⁵¹ Âl-i İmrân 3/37.

⁵² Âl-i İmrân 3/52.

⁵³ Âl-i İmrân 3/39.

1.1.2. Vildân

Arapçada ولدان (vildân) kelimesi, çoğuldur. Tekili ise وليد (velîd) kelimesi olup lügatte: “sabi, çocuk, köle, hizmetçi” anlamındadır. Ama kullanım olarak genelde ihtilâm öncesi çocukluk dönemini ifade etmektedir.⁵⁴

Kur’ân’da “vildân” kelimesi dört ayette⁵⁵ “çocuklar” anlamında kullanılmış,⁵⁶ bir ayette⁵⁷ ise tekili “velîd /çocuk” olarak gelmiştir.

“Vildân”, Kur’ân-ı Kerîm’de iki yerde⁵⁸ “genç” anlamında kullanılmış ve cennetliklere servis yapmakla görevli cennet hizmetçilerini nitelemek üzere gelmiştir.⁵⁹ Söz konusu ifade Kur’ân’da, “ولدان مخلصون” şeklinde geçmekte ve “ölümsüz gençler” manasına gelmektedir.⁶⁰ Bu gençlerin, cennette ölümsüz oldukları ve cennet ehline hizmette bulunarak, onların etrafında pervane oldukları belirtilmektedir. Kur’ân’ın ifadesiyle ebediyen genç kalan bu hizmetçilerin, bir ayette cennet ehline, hem cennet pınarlarından doldurulmuş sürahiler, ibrikler ve kadehlerle içecek sundukları ve hem de onlara beğendikleri meyve ve yiyecekleri ikram ettikleri vurgulanmaktadır.⁶¹

Diğer bir ayette de saçılmış inciler gibi hep aynı gençlik ve güzellikte kalacak hizmetçiler oldukları belirtilmektedir.⁶² Dolayısıyla “vildân” kelimesi sadece bu iki ayette “genç” anlamında kullanılmış ve iki yerde de cennetteki hizmetçilerin gençliğini, güzelliğini ve ölümsüzlüğünü vurgulamak için gelmiştir.

1.1.3. Ğilmân

Arap lüğatinde غلمان (ğilmân), غلام (ğulâm) kelimesinin çoğuludur. “Ğulâm” sözlükte “çocuk” veya “bulûğ çağına yeni erişen çocuk” manasına gelmektedir.⁶³

⁵⁴ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, “vld”, 3/470.

⁵⁵ en-Nisâ 4/75, 98, 127; el-Müzzemmil 73/17.

⁵⁶ Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverî, *Tefsîru'l-Mâverî=en-Nüket ve'l-Uyûn*, thk. Es-Seyyid İbn Abdilmaksûd, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 1/506.

⁵⁷ eş-Şuarâ 26/18.

⁵⁸ el-İnsân 76/19; el-Vâkıa 56/17.

⁵⁹ Mâverî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, 6/171.

⁶⁰ Mâverî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, 6/171.

⁶¹ el-Vâkıa 56/17.

⁶² el-İnsân 76/19.

⁶³ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, “ğlm”, 12/440.

Kur’ân’da, “ğulâm” kelimesi on iki ayette⁶⁴ geçerken çoğulu “ğilmân” ise sadece bir ayette⁶⁵ geçmektedir. “Ğulâm” kelimesi, belirtilen ayetlerin bir kısmında “küçük çocuk” manasında kullanılmıştır.⁶⁶ Misal olarak Hz. İbrâhim’e (a.s) misafir olan meleklerin, onu bir çocuk (ğulâm) ile müjdelemesi,⁶⁷ Hz. Zekerîyyâ’nın (a.s), Cenab-ı Allah tarafından adı Yahyâ (a.s) olan bir çocuk (ğulâm) ile müjdelenmesi⁶⁸ ve Hz. Meryem’in “*Benim elime erkek eli değmediği hâlde benim nasıl çocuğum (ğulâm) olur?*”⁶⁹ ifadesi bu anlamdadır.

Bu ayetlerin bir kısmında ise “ğulâm”, “yetişkin çocuk” anlamında kullanılmıştır.⁷⁰ Kervanın sucusu, yetişkin bir çocuk olan Hz. Yûsuf (a.s) için “*Şansa bakın, bu bir çocuk (ğulâm)!...*”⁷¹ ifadesini kullanmaktadır. Hz. Mûsâ’nın (a.s) kendisine ilim verilmiş zât ile yaptığı yolculukta, O zâtın Allah’ın izniyle öldürdüğü yetişkin çocuk için de “ğulâm” ifadesi geçmektedir.⁷² Kıssanın devamında, altında hazine bulunan ve o zât tarafından onarılan duvarın sahibi iki kardeş için de “ğulâmeyn / iki çocuk” ifadesi kullanılmaktadır.⁷³

Kur’ân’da sadece bir yerde geçen “ğilmân” ise “hizmet için cennet ehli etrafında dönüp dolaşan saklı inciler gibi olan gençler” manasında kullanılmıştır.⁷⁴ Buradaki “ğilmân”, Vâkıa ve İnsân sûrelerinde geçen “vildân” ile benzer manaya geldiği görülmektedir. Her ikisi de “çocuk” manasına gelmekle beraber adı geçen sûrelerde “cennet ehline hizmet eden gençler” olarak nitelendirilmektedirler.⁷⁵

⁶⁴ Âl-i İmrân 3/40; Yûsuf 12/19; el-Hicr 15/53; el-Kehf 18/74, 80, 82; Meryem 19/7, 8, 19, 20; es-Sâffât 37/101; ez-Zâriyât 51/28.

⁶⁵ et-Tûr 52/24.

⁶⁶ Celâleddin el-Mahallî ve Celâleddin es-Süyûtî, *Tefsîru'l-Celâleyn*, 1/295.

⁶⁷ el-Hicr 15/53; ez-Zâriyât 51/28; es-Sâffât 37/101.

⁶⁸ Meryem 19/7-8.

⁶⁹ Âl-i İmrân 3/40; Meryem 19/30.

⁷⁰ Maverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, 3/17.

⁷¹ Yûsuf 12/19.

⁷² el-Kehf 18/74,80.

⁷³ el-Kehf 18/82.

⁷⁴ et-Tûr 52/24.

⁷⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Berdûnî & İbrâhîm Atfîş, (Kahire: Darû'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1964), 17/69.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'DA MÜSBET KARAKTERLİ GENÇLER

Kur'ân-ı Kerîm, daha ilk iki sûresinde⁷⁶ insanları, inanç ve davranışlarına göre sınıflandırmıştır. Ve birçok yerde de beşerin karakterini tasnif ederek analiz etmiştir.⁷⁷ Aynı şekilde kıssalarda genç karakterleri işlerken de müsbet/olumlu ve menfi/olumsuz ayırımına gitmiştir. Kıssa yönelimli bu çalışmada da Kur'ân'ın bu yöntemi benimsenmiştir. Dolayısıyla bu başlık altında Kur'ân'ın zikrettiği müsbet genç karakterler kıssalar bağlamında tarihsel sıraya dikkat edilerek incelenmiştir. Her karakterin baskın özelliği/özellikleri ele alınarak örneklik yönü vurgulanmaya çalışılmıştır. Müsbet karakterlerde ayrıca “Genç Erkekler” ve “Genç Kadınlar” şeklinde de ayrı başlıklandırmaya gidilmiştir.

Daha önce vurguladığımız gibi Kur'ân-ı Kerîm, müsbet genç karakterlere daha çok vermiştir. Kur'ân, bu müsbet karakterlerle, olumlu yönleri, değerleri, örnek kişilikleri kıssalar bağlamında müşahhas şekilde somutlaştırır. Çünkü kıssa bağlamında zikredilen bir kişilik daha vurgulu olmakta ve akılda kalıcılığı artmaktadır. Ayrıca olayın akışı canlandırılmakta, kıssanın sibak ve siyakı bağlamında o karakter zihinde somutlaşmakta ve örnekliği kalıcı olarak pekişmektedir. Tezde de bu öneme dikkat edilmiş ve karakterlerin geçtiği kıssalar verilmeye çalışılmıştır.

Müsbet karakterden kasıt da olumlu ve örneklik teşkil eden özelliştir. Nitekim Kur'ân, örneklik teşkil eden müsbet/olumlu karakterleri daha çok işleyerek, kıssa bağlamında karakterleri tekrar ederek amaçlanan eğitimi zihinlerde kalıcılaştırmakta ve muhatabı Rabbanî terbiyeye yönlendirmektedir. Bu amaçla örnek olarak Hâbil-Kâbil kıssasında Hâbil'in takvasına, kavmi ile amansız mücadele eden Hz. İbrâhim'in hikmetli davetine ve feragatine, Ahsen'ül-Kasas'ta Hz. Yûsuf'un iffetine... Diğer kıssalarda Hz. Mûsa'nın haksızlığa karşı tahammülsüzlüğüne, Ashâb-ı Kehf'in yiğitliğine... Hz. Mûsa'nın kız kardeşinin cesaretine, Medyenli kız kardeşlerin istihyâsına, Hz. Meryem'in abide, tâhire ve iffetine vurgu yapar. Bütün bunlarla her çağdaki genç nesle değişmeyen insanî ve ahlakî değerlere tutunmalarını salık verir.

⁷⁶ Bk. el-Fâtiha 1/7, el-Bakara 2/3-20.

⁷⁷ İlhami Günay, *Kur'ân'da Gençlik ve Gençler*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2010), 18.

2.1. Genç Erkekler

2.1.1. Hz. Âdem'in (a.s) Muttaki Maktul Oğlu

Kur'ân-ı Kerîm'de müsbet bir karakter olarak zikredilen ve örnek olarak takdim edilen ilk genç, öz kardeşi tarafından henüz dünyada bir örneği yaşanmamış olan planlı bir cinayetle öldürülen Hz. Âdem'in (a.s) oğullarından biridir.

Kur'ân'da belirtildiğine göre Hz. Âdem'in (a.s) iki genç oğlu⁷⁸ *“Birer kurban sunmuşlardı da birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, ‘Muhakkak seni öldürecekim’ demişti. Öteki, ‘Allah ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder’*⁷⁹ deyip Allah’tan (c.c) korktuğunu vurgulayarak kardeşine *“Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim.”*⁸⁰ cevabını vererek öfkeli kardeşini cinayetten vazgeçirmek için uğraşmış ve ayrıca cehennem ile de korkutmuştur.⁸¹ Lakin cinayeti kafasına koyan kardeş, nefesine uyarak *“...onu (kardeşini) öldürmüş ve böylece zarar edenlerden olmuştur.”*⁸²

Cinayeti özetle veren Kur'ân-ı Kerîm'de geçtiği gibi iki kardeş kurban sunmuş, birinin kabul olmuş diğerinin ise reddedilmiştir. Bunun sonucunda kurbanı kabul edilmeyen kardeş, hasedinden nefesine yenilerek kurbanı kabul edilen kardeşini öldürmeyi dillendirmiş ve bütün uyarı ve öğütlerini kulak ardı ederek, onu öldürme cinayetinde bulunmuştur.

Bunun dışında Kur'ân'da, katil ve maktul kardeşlerin isimleri, hangi sebeple kurban sundukları, kurbanlık olarak ne sundukları, hangi işle meşgul oldukları ve bunlardan hangisinin büyük olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Konuyla ilgili kaynaklarda geçen bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s), *“Yeryüzünde haksız yere öldürülen hiçbir insan yoktur ki katilin günahından bir misli*

⁷⁸ “Tefsîr âlimlerinin çoğunluğu bu iki Âdemoğlu, Hz. Âdem'in sulbi=kendinden doğrudan olma oğulları olan Kâbil ve Hâbil olduğunu söylemişler; Hasan ve Dahhâk ise kıssanın sonundaki “من أجل ذلك = **Bu sebepten ötürü**” (el-Mâide 5/32) ayetinin karinesiyle bunların İsrâiloğullarından iki kişi olduğunu öngörmüşlerdir.” Geniş bilgi için bk. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, sad. Sıtkı Gülle, (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2005), 3/360.

⁷⁹ el-Mâide 5/27.

⁸⁰ el-Mâide 5/28.

⁸¹ el-Mâide 5/29.

⁸² el-Mâide 5/30.

Hız. Âdem'in (a.s) ilk oğluna gitmemiş olsun. Çünkü o, haksız öldürme yolunu ilk açandır.”⁸³ buyurmakta ama detaya dair bir bilgi vermemektedir.

Anlaşılan o ki Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde kıssanın özüne dikkat çekildiğinden konuya dair ayrıntılara girilmemiştir. Bu nedenle ilk tefsîr kaynaklarında kıssaya dair ayrıntılarda İsrâiliyât rivayetleri kaynak olarak alınmıştır.⁸⁴

İslam tarihçileri ve bazı müfessirler bu rivayetlere dayanarak bu iki kardeşten büyüğü ve katil olanın Kâbil, küçüğü ve maktul olanın Hâbil olduğunu belirtmiş⁸⁵ ve Hâbil ile Kâbil⁸⁶ arasındaki anlaşmazlığın, toprak kavgası veya Kâbil'in istediği kızla evlenmesine engel olunması sebebinden⁸⁷ kaynaklandığını yazmışlardır. Bu rivayetlere göre aralarındaki anlaşmazlığın çözümü için de her birinden, en sevdiği şeyden Allah'a kurban olarak sunmaları istenilmiş; bunun üzerine Hâbil en sevdiğini adak olarak sunarken, Kâbil ise sıradan olanı sunmuştur. Kabul işareti olan ateş gelip Hâbil'in adağını yakarken Kâbil'in adağına dokunmamıştır. Kâbil'in adağı kabul olmayınca, hasetten kaynaklı düşmanlığını kardeşine yöneltmiş ve onu öldürmüştür.⁸⁸

Bunun yanında İslam âlimleri, kardeşler arasındaki anlaşmazlığın sebebini belirtirken İsrâiliyât rivayetlerini zikretmekle birlikte farklı açıklamalarda da bulunmuşlardır. Nitekim Taberî'nin, İbn Abbas'tan (r.a) naklettiği bir görüşte, olay farklı sebebe bağlanmaktadır: “Onların zamanında kendilerine tasadduk edilecek fakir kimse yoktu. Kişi Allah'a yakınlık maksadıyla kurban sunardı. Sunulan bu kurban

⁸³ Buhârî, “Diyât”, 2, “Enbiyâ”, 1, “İ'tisâm”, 15; Müslim, “Kâsame”, 27; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmiû'l-Kebîr*; *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, (Beirut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998), “İlim”, 14.

⁸⁴ Ehl-i kitabın rivayetlerinin ne tasdik ne de tekzip edilmesi gerektiğine dair hadisler (Buhârî, “İ'tisâm”, 25, “Tevhîd”, 42) olduğu gibi İsrâiloğullarından nakilde bulunmaya izin veren hadis rivayetleri de (Tirmizî, “İlim”, 13) mevcuttur. Bu nedenle İslam âlimleri itikadî ve amelî olmayan konularda özellikle tarihe dair rivayetlerde İsrâiliyât'a başvurmadan çekinmemişlerdir.

⁸⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 10/201; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nisâbü'rî, *el-Keşf ve'l-Beyân 'an Tefsîri'l-Kur'ân*, thk. El-İmam Ebî Muhammed b. Aşûr, (Beirut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2002), 4/48.

⁸⁶ Olayda Kâbil 25, Hâbil 20 yaşındadır. Bk. Taberî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, thk. Cemâl Bedrân, (Kâhire: Dâru'l-Mısriyyetü'l-Lübnânî, 1414), 66.

⁸⁷ Müfessirler, Kâbil ve Hâbil olayını, aynı batından olan kız kardeşleriyle karşılıklı olarak evlenmelerinin emredilmesiyle Kâbil'in, Hâbil'in ikiziyle evlenmeyi kabul etmeyip güzel olan kendi ikiziyle evlenme ısrarına bağlamaktadırlar. Ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed Alî es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefsîr*, (Kahire: Dârü's-Sâbûnî, 1997), 1/312.

⁸⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 6/133-134; Ömer Faruk Harman, “Hâbil ve Kâbil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 25 Eylül 2020).

Allah tarafından kabul edilince bir ateş gelip yakardı. Kabul edilmeyince yakmazdı.”⁸⁹

Benzer şekilde son dönem müfessirlerin bazıları da anlaşmazlığın sebebini, kadın meselesine bağlayan bilgilere itibar etmemekte ve söz konusu ayetlerin iniş sebebine ve bağlamına bakarak yorumlamalara gitmektedirler. Kur’ân’a bakıldığında bu kıssadan evvel Medine Yahudilerine ibret olsun diye Hz. Mûsa (a.s) ve kavmi arasında geçen olaylara değinilmektedir.⁹⁰ Akabinde iki kardeşin kıssası da Hz. Peygamber (s.a.s) ve sahabelerini kıskanıp onları öldürme planlarını yapan Yahudileri kınama üzere zikredilmektedir. Zira Yahudiler, bir peygamber bekliyordu ama Allah Teâlâ, onların layık olmadıklarını bildiğinden bu nimeti Araplara vermiş ve onların beklentilerini boşa çıkarmıştır. İşte bu nedenle Yahudiler, Hz. Peygamber (s.a.s) ve ashabını öldürmeyi planlayacak düzeyde büyük bir haset ve kin içindeydiler. Dolayısıyla Yahudilerin peygamberimiz ve bazı sahabeleri öldürme planlarının sebebiyle, Kâbil’in kardeşini öldürme sebebi aynıdır. O da kıskançlıktır.⁹¹

Aynı minvalde Elmalılı Hamdi Yazır da Hâbil ve Kâbil kıssası adıyla acayip ve tuhaf birçok şeyler söylendiğini belirtip “İsrâiloğullarının durumu bunun hakiki bir konusunu teşkil eder... Şu hâlde hata olmak ihtimalinden kurtulmayacak olan türlü türlü rivayetleri ve açıklamaları bir yana bırakarak yalnız Kur’ân’ın nassını takip etmek gerekir.”⁹² demektedir, mesnetsiz rivayetlere yer vermemekte, kıssayı ayetlerin bağlamında ele alarak verilen mesaja dikkat çekmektedir.⁹³

Kur’ân-ı Kerîm’de geçen kıssaları tarihselci bakışla yorumlayanlara göre ise kıssaların bazıları tarihen meydana gelmemiştir. Hatta bu kıssaları, aslı olmayan hayalî ve temsilî anlatım olarak görmektedirler. Onlardan bazılarına göre Hâbil-Kâbil kıssası, Sümer mitolojisinden Tevrat metnine aktarılmış ve sonra Ehl-i Kitap inancından alınarak dini mesaj doğrultusunda Kur’ân’da beyan edilmiştir.⁹⁴

⁸⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 10/202.

⁹⁰ Bk. el-Mâide 5/18-26.

⁹¹ Mevdudî, *Tefhim’ul-Kur’ân*, 1/475.

⁹² Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 3/360.

⁹³ Kutsal kitabın Protestan yorumcularının bazıları da kurban sunumunu iki kız kardeşlerden duyulan kıskançlığa bağlamazlar. Bu takdimeleri hasat mevsimi geldiğinde yapılan şükür kurbanı olarak görürler. Detaylı bilgi için bk. Zeynep Sağlam, *Kur’ân-ı Kerîm ve Tevrat’a Göre Hâbil ve Kâbil Kıssası*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 13.

⁹⁴ Geniş bilgi için bk. Emin Yemiş, *Mâide Sûresi 27-34. Âyetler Tefsîri Bağlamında Hâbil-Kâbil Kıssası*, (Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 33.

2.1.1.1. Hâbil'in Övülen Özellikleri

Konunun özüne dönersek kurban sunmanın nedeni ve şekli ne olursa olsun, Kur'ân'da kısa bir kesitte kıssası anlatılan ve adağı kabul edilen genç Hâbil'in çok önemli ve övülen niteliklere sahip olduğunu görmekteyiz. Kur'ân'ın da gözettiği, Hâbil'in o üstün vasıflarıdır. O nedenle Kur'ân, olayın şekline girmemiş, iki kardeşin tutumlarına değinerek kazanan ile kaybedenin özelliklerini göstermiş, ibret alınmasını istemiş ve bu kıssada Hâbil'in güzel davranışlarını birkaç cümle ile özetlemiştir.

Verilen tabloya bakıldığında Hâbil'in, Allah Teâlâ'ya kurban sunmada titiz davrandığı, rızasını kazanmaya talip olduğu, her şeyden önce O'nun (c.c) emrine imtisal ettiği görülmektedir. Kurban sunumu kendisinden istenildiğinde, ciddi ve samimi davranmış, en sevdiğini seçmiş ve onu kurban olarak sunmuştur.⁹⁵ Bu da başından beri, ibadetlerin özünü yakaladığı ve her daim istikamet üzere hareket ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla gençlik çağında Allah'ın buyruklarına teslimiyetiyle kulluğunun bilincinde olarak takva ile örnek bir yaşam ortaya koymuştur.

Kurbanı kabul edilmeyen kardeşi Kâbil, kıskançlık krizinde ona “*seni mutlaka öldüreceğim*” derken, Hâbil buna karşılık kardeşinin hastalıklı nefesine hitap edip onun eksikliğini de açığa vurarak “*Allah, ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder*” demiştir. Böylece amelde asıl gaye olan takvaya dikkat çekmiştir. Ayrıca kardeşine, büyüklenme ve haset hastalığına yakalandığını hatırlatarak Allah Teâlâ'dan korkması gerektiğini söylemiştir. Bununla beraber hem burada kendi kurbanı kabul edilmiş diye bir kibir duygusuna da kapılmamıştır. Dolayısıyla “takındığı muttaki tutumu, sergilediği olgun davranışla yüce kişiliğini korumuş, benliğini süfli duygulardan arındırmıştır.”⁹⁶ Bunun yanında kardeşinin öldürme tehdidine karşı kendisinin asla cinayete teşebbüs etmeyeceğini belirtip âlemlerin Rabbinden çekindiğini de ifade etmiştir.

⁹⁵ Hâbil, sürüsündeki en değerli koçu, Kâbil ise ürünlerinin en kötüsünden az bir miktar sunmuştur. Geniş bilgi için bk. Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 6/134; Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ el-Begâvî, *Tefsîru'l-Begâvî=Me'âlimu't-Tenzîl*, thk. Abdurrezâk el-Mehdî, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420), 2/39.

⁹⁶ Cevdet Said, *Âdem'in Oğlu Hâbil Gibi Ol*, trc. Abdi Keskinsoy, (İstanbul: Pınar yayınları, 2002), 28.

Buradan onun müthiş bir şuurda, Allah Teâlâ'nın sadece dünyanın değil bütün âlemlerin Rabbi olarak her konuda tek yetkinin O'nda olduğunu ve yalnızca hesabın O'na verileceğinin bilincinde olduğunu anlıyoruz.

Yine kıssadan anlaşıldığına göre iki kardeş de ölümün ve öldürmenin ne olduğunu iyi bilmekteydiler. Çünkü kıssayı veren ayetlerde 'öldürme/katl' fiili beş defa geçmektedir. Dolayısıyla iki kardeş de öldürmenin cinayet olduğunu ve cezasının büyük olduğunu pekâlâ bilincindeydiler. Ama buna rağmen Kâbil, nefsinin esiri olup kardeşini öldürmeyi planlarken "onun aksine Hâbil, öldürmenin büyük bir cinayet olduğunu bilmekte, muttaki şuuruyla, güven ve huzur içinde kıskanç kardeşini teskin etmeye, yumuşak sözlerle kini dağıtmaya, kardeşini imana ve takvaya yöneltmeye çalışmaktadır."⁹⁷

Verdiği cevapların içeriğine bakıldığında, Hâbil'in ahirete olan inancının yakınî düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Cennet ve cehenneme yakinen inanmaktadır ki, kendisi ahiret azabından çekindiği gibi belki vazgeçer diye kardeşini de sakındırıp cehennem ile korkutmakta, kardeşinin akıbetini düşünmekte ve burada bir anlamda emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i ani'l- münker görevini de ifa etmektedir.

Hâbil, Allah Teâlâ'nın huzuruna zalim olarak varmaktansa mazlum olarak varmayı seçerek, kardeşinin "*mutlaka seni öldüreceğim*" sözüne karşılık, "*Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim.*" diyerek öldürmeye karşı olduğunu belirtmiş ve kardeşinin karşıt duygularına bakarak kendisi de nefsî duygulara yenilmemiştir. Nitekim Hâbil'in bu olgun tavrını, Hz. Peygamber (s.a.s.) de överek; "Kıyametten hemen önce karanlık gecenin parçaları gibi fitneler olacak. Kişi o fitnelerde mümin olarak sabaha erer, akşama kâfir olur; mümin olarak akşama erer, sabaha kâfir çıkar. O fitnede oturan, ayakta durandan hayırlıdır. Yürüyen koşandan hayırlıdır. Öyleyse yaylarınızı kırın, kırımlerinizi parçalayın, kılıçlarınızı taşa vurun. Sizden birinin evine girerlerse Âdem'in iki oğlundan hayırlısı olun"⁹⁸ buyurmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s), hak ile bâtılın belirsizleştiği fitne ortamında, Hâbil'i örnek olarak göstermiş ve onun gibi hareket edilmesini salık vermiş; böylesi

⁹⁷ Seyyid Kutub, *Fizilâli'l-Kur'ân*, (Beyrut: Dârü's-Şûrûk, 1991), 2/ 872.

⁹⁸ Ebû Davûd Süleymân b.el-Eş'as b. İshâk b. Beşîr el-Ezdî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Şuayb el-Arnâvudî vd., (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), "Fiten", 2; Tirmizî, "Fiten", 33.

ortamlarda, velev ki sonuçta mazlum olarak öldürülmek olsa da yatıştırıcı ve sulh yoluna gitmeyi, karşıdakini vazgeçirmeye çalışmayı en doğrusu olarak tavsiye etmiştir.

Bütün bunlardan bile bile ölüme razı olmak veya katile engel olmamak manası da çıkarılmamalıdır. Zira amaç fitne ortamından ve öldürmekten kaçınıp ve “O beni öldürmeden, ben onu öldüreyim” fikrine kapılmamaktır.⁹⁹ Kıssadan anlaşıldığı gibi Hâbil, kendisini öldüreceğini söyleyen kardeşini teskin etmeye çalışırken ona: “*Sen, beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim*” diyerek öldürmeye karşı çıktığında, kardeşi de bu karşılıktan, “Ben şimdi onu öldürsem elini bana kaldırmaz, kendini müdafaâ etmez, beni engellemez” manasını çıkarmamıştır. Aksine onun gaflet anını yakalamaya çalışmış ve tefsirlerde geçtiği gibi onu uyurken savunmasız anında taşla öldürmüştür.¹⁰⁰

Kur’ân, henüz gençlik çağında olmasına rağmen gösterdiği şuur, olgunluk ve akıl dolu davranışlarıyla beraber muttaki olma, sorumluluğunu yerine getirme, kötülükten tam sakınma, Allah Teâlâ’dan korkma, ahiret bilincini koruma gibi güzel tutumuyla Hâbil’i, gençlere örnek olarak sunmuştur.

2.1.2. Hz. İbrâhim (a.s)

Ergenlik döneminden itibaren gençlerin toplumsal hadiselerle ilgilerinin arttığı,¹⁰¹ gelişim döneminin verdiği etkiyle mevcut inancı ve statükoyu sorguladıkları bilinen bir gerçektir. Bu açıdan Kur’ân’ın kendisi hakkında bazı kesitler sunduğu Hz. İbrâhim’in (a.s), genç yaştaki arayışı ve kavmine karşı verdiği tevhîd mücadelesi önemli bir konu teşkil etmektedir. Kur’ân, Hz. İbrâhim’in (a.s) mücadelesini kıssalar bağlamında verirken şu ayette olduğu gibi, “*قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ* = *Bazıları ‘İbrahim denen فَتًى / bir gencin bunları diline doladığını işitiyorduk’ dedi.*”¹⁰² onun bir genç olduğunu da özellikle belirtmektedir.

Kur’ân’da örnek genç karakter olarak zikredilen Hz. İbrâhim (a.s), ulü’l-azm nebilerden sayılmakta¹⁰³ ve müminlerin atası olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁴ Ayrıca

⁹⁹ Kutub, *Fîzilâli’l-Kur’ân*, 2/876.

¹⁰⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 10/221.

¹⁰¹ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, (İstanbul: Özgür Yayınları, 2003), 376.

¹⁰² el-Enbiyâ 21/60.

¹⁰³ eş-Şûrâ 42/13; el-Ahzâb 33/7; el-Ahkâf 46/35.

¹⁰⁴ el-Hacc 22/78.

Nûh (a.s) milletinden,¹⁰⁵ Hanîf itikadlı,¹⁰⁶ merhametli, vefalı, ilahî rızayı gözeten güzel özellikleriyle Allah Teâlâ'nın onu dost edindiği ve 'Halîlullah' unvanına sahip olduğu belirtilmektedir.¹⁰⁷

Ancak kavminin bâtil inançlarına karşı çıkan Hz. İbrâhim'in (a.s) hangi tarihte yaşadığı açıklığa kavuşmuş değildir. Babil kralı Hammurabi ile aynı dönemde yaşadığı kabul edilirse MÖ 22-20. yüzyıllarda gök cisimlerine ve bunları sembolize eden putlara tapan Babiller¹⁰⁸ kavminden olduğu ve özellikle Nemrûd ile mücadele ettiği söylenebilir.¹⁰⁹ Kur'ân'da babasının adı Âzer olarak geçmekte ve babasının pek tutucu bir putperest olduğu bildirilmektedir.¹¹⁰ Babasının, marangoz ve müneccim olduğu ve yıldız ilmine ve geometriye ilgi duyan Nemrûd'un itibar ettiği kişilerden olduğu da kaynaklarda belirtilmektedir.¹¹¹

Babası putperest olsa da Hz. İbrâhim'in (a.s), araştıran, soruşturan yönüyle ailesinin yanında gerçekçi ve azimli biri olarak yetiştiği söylenebilir.¹¹² Zira henüz küçükken dahi çeşitli vesile ve aklî yöntemlerle Rabbini aramıştır.¹¹³ Hatta yaptığı değerlendirme sonucu babasının dinini yanlış bularak bâtil inançlardan uzak durmuştur. Seçilmiş biri olarak ona “*Müslüman ol*” dendiğinde “*Âlemlerin rabbine teslim oldum*”¹¹⁴ demiş ve hemen davete icabet etmiştir.¹¹⁵ Ayrıca o, fitratı itibarıyla

¹⁰⁵ es-Sâffât 37/83.

¹⁰⁶ Âl-i İmrân 3/67; Nahl 16/120; Hanîf: kelime olarak, meyletmek ve yönelmek anlamına gelen h-n-f fiilinden türeme isimdir. Hz. İbrâhim, soydaşlarının putperest inancını reddedip Allah'ın tevhîd dinine döndüğü için kendisine Hanîf denilmiştir. Geniş bilgi için bk. Şaban Kuzgun, “Hanîf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 29 Ekim 2020)

¹⁰⁷ en-Nisâ 4/125.

¹⁰⁸ Şaban Kuzgun, *İslam Kaynaklarına Göre Hz. İbrâhim ve Hanîflik*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2015), 36.

¹⁰⁹ Ömer Faruk Harman, “İbrâhim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 28 Ekim 2020)

¹¹⁰ el-En'âm 6/74; Bir çok İslam âlimi, peygamberlerin ana ve babalarının temiz fitratlı ve şahsiyetli kişiler olması gerektiğinden hareketle hiçbir peygamberin ana ve babasının putperest olamayacağını belirtmektedirler. Onlara göre bu ayette zikredilen Âzer ya bir put ismidir ya da Hz. İbrâhim'in (a.s) amcasının ismidir. Zira Araplarda amca için de baba kelimesi kullanılmaktadır. Ayrıca Araplar ataları olan Hz. İbrâhim'in (a.s) babasının ismini Târah olarak bilmekteydiler. Geniş bilgi için bk. Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmî'l-Kur'ân*, 7/22; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3/288.

¹¹¹ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 4/13.

¹¹² İlhami Günay, *Kur'ân'da Gençlik ve Gençler*, 67.

¹¹³ el-En'âm 6/76-80.

¹¹⁴ el-Bakara 2/131.

¹¹⁵ Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsım ed-Dımaşkî, *Mehâsinü't-Te'vîl*, thk. Muhammed Bâsil Üyûnu's-sûd, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418), 1/402.

halîm,¹¹⁶ selîm ve çokça içli biri¹¹⁷ olmuştur. Bu nedenle babasının küfürdeki inadına rağmen ona istiğfarda bulunmaya¹¹⁸ devam etmiştir. Ama bunun yanında kavmine olan merhametinden gerek, uyanışları için tevhîd mücadelesinde ailesini, kavmini karşısına almayı göze almış, haşin bir tavırla putları kırmış ve davası için ateşe atılmayı göze alabilmiştir.¹¹⁹

Diğer yandan Kur'an'ın işaret ettiğine göre¹²⁰ Hz. İbrâhim'in (a.s), çocukluğunda ve gençliğinde temiz fitrat üzerinde olduğu ve hatta henüz gençlik çağındayken risâlet ile görevlendirildiği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla daha gençliğin baharındayken tevhîdi anlamış ve tevhîd davetçisi olmayı başarmıştır.¹²¹ Nitekim ona ilim ve rûşt verilince en yakınlarından başlayarak¹²² mücadelesine girişmiş ve ilk olarak putperest olan babasını tevhîd akîdesine davet etmiştir.

Konuyla ilgili ayetlerde geçtiği gibi Hz. İbrâhim (a.s), babasına saygılı şekilde yaklaşmış, kendisine Allah Teâlâ tarafından ilim verildiğini söylemiş ve ardından ona aklî deliller sunarak iştımayan, görmeyen ve faydası olmayan putlara niçin taptığını sormuştur. Babası ise taptıklarından asla yüz çevirmeyeceğini belirtip Hz. İbrâhim'i (a.s) taşlama ile tehdit etmiş ve kendisinden uzak durmasını istemiştir. Bunun üzerine Hz. İbrâhim (a.s), babasına '*Sana selam olsun. Senin için Rabbimden affını dileyeceğim. Çünkü O bana karşı çok lütfkârdır. Sizi, Allah'ı bırakıp da taptığınız putlarınızla baş başa bırakıp çekilir, Rabbime yalvarırım.*'¹²³ demiştir.

Bu kısa diyalogda Hz. İbrâhim'in (a.s), tevhîd çağrısında bulunan bir gencin, sabit fikirli, bâtilda ısrar eden büyüklerine karşı davette takınması gereken tavır güzel bir şekilde ortaya koyduğunu görmekteyiz. Hakkı tavizsiz olarak dile getirirken tartışmada yumuşak, nazik, saygılı ve merhamet dolu üslupla konuşmuştur. Hatta

¹¹⁶ Hûd 11/75.

¹¹⁷ et-Tevbe 9/114; Ayetteki **Evvah**: Çokça dua eden, merhametli, içi yanık, huşu ile yalvaran manalarına gelmektedir. Bk. Kurtubî, *el-Câmi 'li Ahkâmi 'l-Kur'ân*, 8/275.

¹¹⁸ et-Tevbe 9/114; el-Mümtehine 60/4.

¹¹⁹ es-Sâffât 37/97.

¹²⁰ el-Enbiyâ 21/51.

¹²¹ Taberî, ateşe atılması sırasında Hz. İbrâhim'in henüz 16 yaşında olduğunu kaydeder. Bk. Taberî, *Câmiu 'l-Beyân*, 18/ 467.

¹²² En yakından başlayarak davet etme Resulüllâh'a (s.a.s) yazılı olarak emredilmiştir. Bk. eş-Şuarâ 26/214.

¹²³ Bk. Meryem 19/41-48.

tevhid-şirk zıtlığında bile yumuşak dil kullanmaktan vazgeçmemiştir.¹²⁴ O babasıyla konuşurken, onun vicdanına ve yüreğine seslenerek her defasında “*Babacığım!*” demiştir. Babası ise soğuk davranmak suretiyle “*Ey İbrâhim!*” diyerek onu azarlamış, gözüne görünmemesini istemiştir. Buna rağmen Hz. İbrâhim (a.s), babası için selamet ve af dilemiştir. Bu davranışıyla davette hikmetli davranmanın mahiyetini ortaya koymuştur.

Öte taraftan genç biri olarak Hz. İbrâhim (a.s), babasının uzaklaştırma tehdidine aldırmamıştır. Onun için önemli olan Rabbinden mahrum olmamaktır. O, maddî makamlar değil manevî idealler için uğraş vermiştir. Babası toplumdaki saygınlığını, çıkarını korumayı düşünürken, genç İbrâhim, maddî menfaatleri önemsemeyip manevî değer olan hakka daveti öncelikle, bunun için de ailesini, kavmini ve bütün maddiyatını kaybetmeyi göze almıştır. Onun bu tavrından, gençlerin maddî çıkarları değil idealleri daha çok önemsemeleri gerektiği ortaya çıkmaktadır.¹²⁵

2.1.2.1. Kavmini Hikmetle Tevhîde Davet Etmesi

Hz. İbrâhim’in (a.s) kavmi Babiller, yıldız ilmiyle uğraşırdı. Onlar; yıldızların, yeryüzü ve yeryüzü halkları üzerinde etkisi olduğuna inanırlardı. Bu düşünce zamanla onları yıldızlara tapmaya götürdü.¹²⁶ Bazı kaynaklarda yıldızlar üzerine ilk kuram geliştiren kişinin Babil meliki Nemrûd olduğu bilgisi de verilmektedir.¹²⁷

Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. İbrâhim’in (a.s) gençlik döneminde akıl yürütme metoduyla yıldızlara ve heykellere tapan bu kavmiyle yaşadığı mücadelesine dair üç kesit verilmektedir.

Kavmiyle olan ilk mücadelesinde özetle genç İbrâhim (a.s) hem babasına hem de kavmine hitap ederek bâtil inançlarını çürütmek ve onları tevhîd inancına davet etmek için hikmetli davranarak ikna edici farklı bir yönteme başvurmuştur. Onlarla beraber olduğu sırada gece karanlığında doğan yıldızı görünce “*İşte Rabbim bu!*” demiş ve yıldız batınca da “*Ben öyle batanları sevmem*” şeklinde itirazını ifade

¹²⁴ Mehmet Emin Ay, “Kur’ân’da Gençler ve Gençlik Değerleri”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-2, Tartışmalı İlmî Toplantı*, (18-20 Nisan 2003), Ed. Hayati Hökelekli, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003), 22.

¹²⁵ Ay, “Kur’ân’da Gençler ve Gençlik Değerleri”, 23.

¹²⁶ Ebu’l-Hasan Ali b. el-Hüseyn b. Ali el-Mes’ûdî, *Murûc ez-Zeheb ve Ma’âdin el-Cevâhir*, thk. Kemal Hasan Mer’î, (Beyrut: el-Mektebetü’l-Asriyye, 2005), 1/44.

¹²⁷ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Ma’ârif*, thk. Servet Ukkâş, (Kahire: el-Heyetü’l-Mısriyyetü’l-Âmmetü lilkitab, 1992), 1/31.

etmiştir. Sonra doğan Ay'ı görünce de “*Rabbim bu işte!*” demiş ve Ay da batınca “*Rabbim bana doğru yolu göstermezse mutlaka ben de sapanlardan olurum.*” diyerek batan nesnelerin ilahlığını reddetmiştir. En sonunda Güneş'i doğarken görünce de “*İşte bu benim Rabbim! Bu daha büyük*” demiş ve o da batınca kavmine dönüp “*Ey kavmim! Ben sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.*” diyerek bu aklı delil ile kavmini hak olana davet etmiştir. Ancak o, kavminden öğüt almalarını beklerken kavmi, ona inanmadığı gibi onu putlarının gazabıyla da tehdit etmiştir.¹²⁸

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi putperest bir halkın içinde tevhi'd mücadelesi veren bir genç olarak Hz. İbrâhim (a.s), öncelikle babasına davette bulunmuş, gayet yumuşak üslupla “*babacığım, işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir şey kazandırmayacak olan nesnelere niçin tapıyorsun?*”¹²⁹ demişti ama babası oğlunun sözlerini dinlemeden onu reddetmişti. Kavmiyle olan bu ilk mücadelede ise Hz. İbrâhim (a.s) üst bir aşamaya geçerek kavminin tümünü karşısına alarak putlara tapınmanın akıl dışı olduğunu vurgulamak için umuma hitapta yeni bir yöntemi denemeye koyulmuştur.

Hz. İbrâhim (a.s), bu yöntemle bir nevi fıtrî iman noktasından bilinçli iman noktasına uzanan bir yolculuğa başlamıştır.¹³⁰ Kullandığı nedensel düşünme yöntemiyle kavmine inançlarındaki mantıksızlığı ikna edici bir şekilde göstermek için insanların toplandığı sırada önce gökyüzünde beliren bir yıldızın, Rabbi olduğunu söylemiş ve bu yıldızın batımıyla onun Rab olamayacağını, batan şeyin ancak nesne olabileceğini, tapınmayı hak etmediğini belirterek asıl çelişkiye dikkat çekmiş ve “*Ben batanları sevmem*” diyerek yumuşak bir giriş yapmıştır. Burada kavminin taptıklarını sevmeyi söylemekle yetinerek hem akıllarına hem de duygularına hitap etmeye çalışmış ve onların, doğup batan nesnelerin Rab olamayacağını tefekkür etmesini beklemiştir.

Bunun ardından kavmini daha derin bir tefekküre sevk etmek için doğan Ay'ı görünce “*Rabbim bu işte!*” demiş ve Ay da batınca “*Andolsun ki, Rabbim bana doğru yolu göstermezse mutlaka ben de sapanlardan olurum.*” ifadesiyle fani ve değişken cisimlerin Rab olamayacağını vurgulamıştır. Zira “bütün mesele ruh ve cismin, iç ve

¹²⁸ Bk. el-En'âm 6/74-81.

¹²⁹ Meryem 19/42.

¹³⁰ Kutub, *Fizilâli'l-Kur'an*, 2/1137.

dışın birleştiği bir an içinde oluşan duygu ve idrake dayanmaktadır. Fani olanı ebedi algılamanın nihayeti sapıklıktan başka bir şey değildir.”¹³¹

Hız. İbrâhim (a.s), aynı yöntemi doğan Güneş için de kullanmıştır. Kavminin düşünce yapısına daha büyük bir taşlamada bulunmak amacıyla Güneş’in, önceki gök cisimlerinden daha büyük olduğunu belirtip “*İşte bu benim Rabbim!*” demiş ve Güneş’in de batmasıyla kavmine dönüp Allah Teâlâ’ya ortak koştukları tüm inançlarından ve putlarından beri olduğunu, gökleri, yeri ve tüm nesnelerin yaratıcısı olan Rabbine yöneldiğini ilan etmiştir. Kendisiyle tartışmaya giren kavmine, delilsiz bir şekilde körü körüne yaratılan nesnelere tapmanın yanlışlığını açık şekilde ifade edip öğüt almadıklarından dolayı onları şiddetle kınamıştır.

Kur’ân’ın aktardığı bu diyalogda görüldüğü gibi Hız. İbrâhim’in (a.s), babasının ve kavminin yanlış yönlendirmelerine aldanmadan genç yaşta âlemi idrâk ettiği, yaratıcıyı akıl yoluyla bulduğu, kavminin bâtıl inançlarına karşı çıktığı ve yanlıştan dönmeleri için çaba harcadığı anlaşılmaktadır. Ama bunu yaparken hikmetle, ilimle hareket etmekte, mantıklı misaller ortaya koymakta, kâh onların vicdanına ve aklına seslenmekte kâh onların basiretsizliğini ve kör inatlarını eleştirmektedir.

2.1.2.2. Tevhîd İnancıyla Put Kıran Bir Genç Olması

Kavmiyle yaşadığı bu ikinci mücadelede göreceğimiz gibi Hız. İbrâhim (a.s) gerçekleştirdiği put kırma hareketi sonucu yargılanmış ve ateşe atılma cezası almıştır.

Anlaşılan Hız. İbrâhim (a.s) atalarının dinine bağlı olduklarını söyleyen kavminin sapkın gelenekçiliğini eleştirerek göklerin de yerin de Rabbi olan Allah Teâlâ’ya şirk koşmamaları tavsiyesinde bulunmuş ancak kavmi, onu toy bir genç gördüğünden söylediklerini ciddiye almamıştır. Bunun üzerine Kur’ân’da belirtildiği şekilde Hız İbrâhim (a.s), aldığı tevhîd inancıyla cesaretli bir karar alarak, sorgulamadan ve körü körüne atalarından gördükleri şekilde putlara ve heykellere tapan kavmini bâtıl inançtan vazgeçirmek, taptıkları putların aciz ve faydasız olduklarını, kavmine daha somut bir şekilde anlatabilmek¹³² için halkın bayram şenliğine gitmesini fırsat bilerek تنها bir vakitte put hanedeki heykelleri kırmış ve

¹³¹ Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 4/15.

¹³² Ebu’l-Berakât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Tefsîru’n-Nesefî; Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t Te’vîl*, thk. Yûsuf, Ali Bedivî, (Beyrut: Dâru’l-Kelimi’t-Tayyib, 1998), 4/ 410.

yalnızca büyük olanını bırakarak, baltayı da onun omzuna asmıştır.¹³³ Olayın akabinde ise ilah edindikleri putları kırık dökük şekilde yerde gören halk, bu eylemi kimin yaptığını araştırmış ve “*Onları diline dolayan İbrâhim denen bir genç vardı*” diyerek öteden beri ilahlarını eleştiren genç İbrâhim’i zanlı olarak sorguya almışlardır. Ona “*bunu ilahlarımıza sen mi yaptın*” diye sorduklarında o, ayakta duran büyük putu işaret ederek “*Hayır! Bunu şu büyükleri yapmış olmalı ya da yerde paramparça olan ilahlarınıza sorun, belki onlar konuşur ve gerçeği söylerler.*” şeklinde akıl dolu cevabıyla kendilerini bile korumaya güçleri yetmeyen putların, onları ilah olarak görenlere hiçbir faydası olamayacağını canlı ve somut bir yöntemle anlatmaya çalışmış ve kavmini kendi akıl ve vicdanları ile baş başa bırakmıştır. Bunun üzerine kavmi yanlışta olduğunu anlamış ancak onu tasdik etmek yerine kör inatla ilahlarına bunu yapan Hz. İbrâhim’e (a.s) ateşte yakılma cezası verilmesini talep etmişlerdir.¹³⁴

Görüldüğü üzere Babil halkı arasında uzun zamandır gündemi meşgul eden Hz. İbrâhim’in (a.s) bu şok edici eylem ve sözlerinden sonra halkta müthiş bir iç sorgulama gerçekleşmiş, asıl zalimlerin kendilerinin olduklarını apaçık anlamış ve Allah Teâlâ’yı bırakıp putları ilah edinmenin yanlışlığını derinden hissetmişlerdir. Ama hakkı görmeyi değil haklı görünmeyi isteyen pek nankör insan¹³⁵ tiplemesinin müşahhas örneği olarak kavminin hepsi sözleşmişçesine “*bunların konuşamayacağını sen de biliyorsun*” diyerek inatla bâtil inançlarını savunmaya geçmişlerdir. Kavmi doğruyu bulabilsin diye canını tehlikeye atmaktan çekinmeyen Hz. İbrâhim (a.s), bu aşamada da onların akıllarını kullanmadıklarını görmüş ve hem onlara hem de taptıklarına “yazıklar olsun” demiştir. Nitekim aklını kullanmayıp ilahlarının yardımı muhtaç olduğu düşüncesini taşıyan bu halk, hakikati ört bas adına

¹³³ Ebu’l-Hasan Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmud Şuhate, (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Tûras, 1423), 3/ 84.

¹³⁴ el-Enbiyâ 21/51-68; es-Sâffât 37/85-97 ayetlerinde de bu tablo benzer şekilde verilmektedir.

¹³⁵ el-Âdiyât 100/6; Bu nankör ve inkarcı tipoloji, aynı anlayışla hak bildiği Hz. Muhammed’in (s.a.s) davetine de karşı gelmiştir. Konumlarını tahkim için putları birer siyasi ve ticari güç enstrümanı olarak gören Dâru’n-Nedve’nin ileri gelenlerinden Velîd b. Muğire ve Ebû Cehîl gibi bazılarının belirttiği şekilde hakka inanmayışlarının temelinde, ellerinde tuttukları halkın egemenliğini Allah Teâlâ bile olsa başkasına kaptırmama düşüncesi yatıyordu. Nitekim Ebû Cehîl, Hz. Muhammed’e (s.a.s) açık şekilde: “Biz seni yalanlamıyoruz, sen bizim kanaatimize göre doğrusun. Biz ancak senin getirdiğini yalanlıyoruz.” demiştir. Bir başkası da “Biz sana uyararak yerimizden olacağız bu nedenle sana iman etmiyoruz.” demiştir. (Geniş bilgi için bk. Hayreddin Karaman vd. *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsîr*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 2/395, 397; Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 3/589). Putları güç yedeğinde tutarak hakkı bile bile yalanlamak sadece geçmişte yaşanan bir olgu değildir. Bu anlayış hâlihazırda tabana yayılarak daha yoğunluklu olarak diriliğini korumaktadır.

onların hidayeti için mücadele eden genç İbrâhim'in ateşe atılarak yakılmasını talep etmiş ve onu yakalayıp zindana atmıştır.¹³⁶

Esasında kitlesel psikolojiyle hareket eden bu tip kavimler, hakikat ve dalalet olduğuna inandığı şeyler hakkında hiç şüphe taşımadıklarından, diğer taraftan kitle güçleri hakkında açık bilgileri bulunduğundan pek tahakküm edici ve fanatiklerdir. Bu nedenle itiraz, eleştiri ve münazarayı asla kabule yanaşmazlar. Aykırı söz söyleyeni yalnızlaştırır ve ileri gitmesi durumunda ona en ağır cezayı vermekte tereddüt etmezler.¹³⁷

2.1.2.3. Nemrûd'a Karşı Şecaati

Hz. İbrâhim'in (a.s), kavmi ile yaşadığı üçüncü mücadele esasında onunla, halkı temsil eden Hükümdar Nemrûd arasında gerçekleşmiştir. Genç İbrâhim, putları kırdıktan sonra bir süre zindanda tutulmuş ve sonrasında yargılanmak üzere zindandan çıkarılıp Nemrûd'un huzuruna getirilmiştir.¹³⁸ Nemrûd'un buradaki amacı ise kendisiyle baş edilemeyen tevhîd savunucusu bu genci, saray ekâbiri ve halkın gözü önünde ilzam etmek olmuştur.

Bu tartışmaya yer veren Kur'ân'ın belirttiğine göre şımarık hükümdarın “Senin Rabbin kim?” diye sorusuna¹³⁹ karşılık Hz. İbrahim (a.s), “*Benim Rabbim diriltir, öldürür*” cevabını verince ilahlık iddiasında olan hükümdar, kendisinin de diriltme ve öldürme gücünün olduğu iddiasında bulunmuştur. Ama Hz. İbrâhim (a.s), “*Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir*” deyince kibirli hükümdarın verebileceği bir cevabı kalmamıştır.¹⁴⁰

Bu kısa kesitte de görüldüğü üzere Hz. İbrâhim (a.s), her platformda hakkı haykıran, korkusuz ve şecaatli bir genç olarak karşımıza çıkmaktadır. Zalim hükümdarın karşısında korkusuzca konuşarak bir anda yüklendiği misyonla tevhîd hareketinin sembolü olmuş, bilgeliğiyle, hazır cevap ve mantıklı oluşuyla dikkat

¹³⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 18/465.

¹³⁷ Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, 48.

¹³⁸ Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf an Hakaiki Gavâmidî't-Tenzil*, (Beyrut: Dâru'l-Kitabî'l-Arabî, 1407), 1/ 305; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1/ 525.

¹³⁹ Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî b. Âcîbe el-Hasenî eş-Şâzelî, *el-Bahru'l-Medîd fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, thk. Ahmed Abdullah el-Kırşî Rislan, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002), 1/290.

¹⁴⁰ el-Bakara 2/258.

çekmiştir. Söz konusu tartışmada Hz. İbrâhim (a.s), bütün varlıkların yaratıcısının Allah Teâlâ olduğunu belirtmek için Rabbinin diriltmeye ve öldürmeye muktedir olduğunu söylemiştir. Karşısındaki genci hafife alan Nemrûd, kendisindeki güç yetkisiyle ölüme mahkûm edilen birisini affetme, bir başkasını da öldürme kudretinin olduğunu ifade etmek için “*Ben de diriltir, öldürürüm*” demiştir.¹⁴¹ Bunun üzerine Hz. İbrâhim (a.s), artık o kavmin putlarını değil ilahlık iddiasında bulunan Nemrûd’u hedef alarak, Rabbi olan Allah Teâlâ’nın güneşi doğudan getirdiğini, eğer iddiasında tutarlıysa, ondan güneşi batıdan getirmesini istemiştir. Bu cevap karşısında şaşırıp kalan Nemrûd’un verebileceği bir cevabı kalmamış ve tartışma sonucunda fikren yenilen Nemrûd artık genç İbrâhim’in varlığını ortadan kaldırmanın gerekli olduğuna inanmıştır. “Çünkü putları kıran bu korkusuz genç, onun bölgedeki varlığını ve otoritesini de tehdit etmekteydi.”¹⁴²

Nihayetinde Hz. İbrâhim (a.s) kavmiyle yaşadığı bu üç mücadele çeşidinde onları tevhîde çağırarak akıllarını kullanmaları için elinden geleni yapmış ancak onlar putlarına dokunan kendisine, ibret-i âlem olsun diye ateşte yakma cezası vermişlerdir. Özel hazırlıklarla devasa bir ateş yakarak¹⁴³ onu bağlayıp mancınıkla ateşe atmışlardır.¹⁴⁴ Ama Hz. İbrâhim (a.s), onların bu hazırlıklarından hiç korkmamış ve inancı uğruna ateşte yanmayı göze almıştır. Bu ihlaslı tutumu ve sebatı sonucu Allah Teâlâ’nın emriyle ateş, Hz. İbrâhim’e (a.s) karşı esenlik dolu ve serin olmuştur.¹⁴⁵ Buna rağmen kavmi, devasa ateşin içinden mucizevî bir şekilde sapa sağlam olarak çıkan genç İbrahim’e yine inanmamış, ona ve kendisine inananlara tuzak kurarak onları hicrete zorlamıştır.¹⁴⁶ Kavminin ıslah olmayacağını gören Hz. İbrâhim (a.s), kendisine inananlarla beraber “*Ben Rabbime gidiyorum*”¹⁴⁷ deyip azgın kavmini terk

¹⁴¹ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir b. Âşûr, et-Tûnisî, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, (Tunus: Darû't-Tûnisîyye li'n-Neşr, 1984), 3/33.

¹⁴² Ebu'l Â'lâ Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2006), 1/220.

¹⁴³ es-Sâffât 37/97.

¹⁴⁴ Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî, *el-Vasît fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, thk. Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcûd vd., (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994), 3/243.

¹⁴⁵ el-Enbiyâ 21/69.

¹⁴⁶ el-Enbiyâ 21/71.

¹⁴⁷ es-Sâffât 37/99.

ederek başka diyarlarda yeni görevlere koşmuş¹⁴⁸ ve bir müddet Harran'da ikamet ettikten sonra Kenan ülkesine geçmiştir.¹⁴⁹

Yukarıdaki tablolar göz önüne alındığında bir genç olarak Hz. İbrâhim'in (a.s), otoriteleri dinlemeden kavminin uyanışı için elinden gelen her şeyi yaptığını, korkmadan tevhîd yolculuğunda sonuna kadar gittiğini görmekteyiz. Kavminin uyanışında diliyle onları şirkten alıkoymak için uğraşmış, sonuç alamayınca ardından putları parçalayarak eliyle bâtili ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ateşte yakılma cezasını alma pahasına zalim hükümdarın huzurunda da hakkı söylemekten çekinmeyerek davet görevini tam olarak yerine getirmiştir. Kavmi ile olan bu tartışmalarında, aklî çıkarım yöntemini ısrarla kullanarak kavminin efsane ve mitolojik unsurlarla irtibatlı somut, çoklu ulûhiyet anlayışına karşı çıkmış; soyut, aklî tevhîd bağlantılı bir ulûhiyet anlayışına davette bulunmuştur. Dikkatli gözlem, sağlam tahlil gücü ve çözüm odaklı akıl yürütmeleriyle kavmini uyarmış, inancını somut yaşayışıyla ortaya koymuştur. İnancı uğruna ölümü bile göze almış ve ateşte yakılmaya giderken “Hasbiyellahu ve ni'mel vekîl / Allah bana yeter, O en güzel vekîldir” diyerek¹⁵⁰ örnek bir tevekkül ortaya koymuş; davet, cesaret, sabır ve tavizsiz tutumuyla tevhidin şahidi ve sembolü olarak Allah dostu ve ümmetin babası unvanını hak etmiştir.¹⁵¹

Şunu da belirtmek gerekir ki oluşan tablodan yola çıkarak Hz. İbrâhim'i (a.s) şiddet yanlısı biri olarak tasvir etmek kesinlikle doğru olmayacaktır. Tam tersine onun kullandığı metotlara etraflıca bakılırsa onun hikmet dairesinde hareket ettiği ve kendi kavmine karşı pek merhametli olduğu anlaşılabacaktır. Çünkü o, kavmini davet ederken çözüm odaklı uyarıda bulunmuş, bâtil inanışlarını eleştirirken babasına kullandığı üslupta görüldüğü gibi onları incitmemeye dikkat etmiş ve onları kırmaktansa cansız olan heykelleri kırarak halkını diriltmeye çalışmıştır. Ateşe atılmayı göze alışında olduğu gibi kendi canını tehlikeye atmaktan çekinmemiş ama davette bireylerin canına kast ederek sonuca gitmeye yeltenmemiştir. Hatta Hz. İbrâhim (a.s) kendisini

¹⁴⁸ Mehmet Şenlik, *Tevhidi Mücadelenin Önderleri Peygamberler*, (İstanbul: Dua Yayıncılık, 2011), 3/314.

¹⁴⁹ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, (Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2004), 111.

¹⁵⁰ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelûsî, *el-Bahru'l- Muhît*, thk. Sıdkî Muhammed Cemîl, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420), 7/451; Ebu'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es- Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 5/639.

¹⁵¹ el-Hac 22/78.

ateşe atan kavmi için bedduada bulunmamış, davete icabet etmediklerinde, onları ve taptıklarını kınayarak kendi kaderleriyle baş başa bırakmıştır.¹⁵² Onun asıl amacı bireylere hakkı öğretmek ve onların hidayet bulmalarını sağlamak olmuştur. Nitekim onun bütün arzusunun insanların hidayeti olduğu Hz. Lût'un (a.s) kavmini helak emrini alan Melek grubuyla karşılaştığı sırada bu cezanın ertelenmesi¹⁵³ için yaptığı ısrardan da anlaşılmaktadır.¹⁵⁴

2.1.2.4. Diğer Özellikleri

Öte taraftan Kur'ân'da verilen diğer bilgilere baktığımızda Hz. İbrâhim (a.s), kendisi için istiğfarda bulunduğu babası, Allah düşmanı olduğu açığa çıkınca ondan uzaklaşmış¹⁵⁵ ve bâtılda ısrar ettiği için kendisiyle bütün bağlarını kesmiştir. Bunun yanında hicretinde yanında ona inanan kendi kavminden olanlar da bulunduğu¹⁵⁶ göre kavmini uyarırken arka planda toplumun bireyleriyle özel ilgilenerek münasebetini her zaman güçlü tutmuştur. Ayrıca onun Kur'ân'da övülen mihmandarlığı da gençliğinden beri kendisinde var olan bir özelliği olmalıdır. Zira o, her zaman güvenilir, vefalı ve misafirlerine ikramda bulunan cömert biri olmuştur.¹⁵⁷

Bütün bunlarla birlikte Hz. İbrâhim'in (a.s) başından beri inançları sorguladığı, tevhid inancında dahi kalp ile beraber akıl bütünlüğünde bir düşünmeye giderek zihin inkılabıyla tahkikî iman çizgisini yakalamaya çalıştığı görülmektedir. Nitekim onun, akıl yürütme ve aklî çıkarım yöntemini, dirilişin nasıllığı konusunda, Allah Teâlâ ile olan mükâlemesinde de kullandığını görmekteyiz. Kur'ân'ın ifadesine göre bu mükâlemede Hz. İbrâhim (a.s), Allah Teâlâ'dan, ölüleri nasıl dirilttiğini kendisine göstermesi, talebinde bulunmuş, Allah Teâlâ da yoksa buna inanmadığını sorunca o, buna inandığını ancak kalben mutmain olmak istediğini söylemiştir. Bunun üzerine Allah Teâlâ, dört kuş alıp kendisine alıştırmasını sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın başına koymasını ve ardından onları çağırması durumunda hepsinin koşarak ona geleceğini bildirmiştir.¹⁵⁸

¹⁵² Bu kavmin, sineklerin musallatına uğrayarak helak olduğu tefsirlerde belirtilse de Kur'ân'da buna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1/687.

¹⁵³ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, 18/376.

¹⁵⁴ Hûd 11/74-76.

¹⁵⁵ et-Tevbe 9/114.

¹⁵⁶ el-Mümtehine 60/4.

¹⁵⁷ Hûd 11/69-70.

¹⁵⁸ el-Bakara 2/260.

Dolayısıyla bu sorgulayışı, onun dirilişin nasıllığını aklî ve mantıkî olarak temellendirme isteğini yansıtmaktadır.¹⁵⁹ Hem bu sorgulaması, inancın rasyonel kanıtlarını bulmak ve inancını aklî ilkelere oturtmak olarak da anlaşılabilir. Ya da gençlik çağında inançlara yönelik bir şüphe hâlinin yaşanması olarak görülebilir.¹⁶⁰ Ama bu durumda olan genç birey, hak ile tanışmasında şüpheciliğini İbrâhimi bir tutarlı izah ve mantık süzgecinden geçirdikten sonra tamamen hak davetin savunucusu ve fedakâr eri olmaya hazır hâle gelebilir.

Hiz. İbrâhim'in (a.s), tevhide davette kullandığı soyut aklî çıkarım ve akıl yürütme tekniğı, kelâm ilmi açısından da önemlidir. Bilindiğı gibi kelâm ilmi; aklı, naklin yanında bir delil/hüccet kabul eder. Bu sebeple kelâm âlimleri, Kur'ân-ı Kerîm'den delil getirirken en çok da Hiz. İbrâhim'i (a.s) referans göstermektedirler. Dolayısıyla bir açıdan kelam ilmi, delillendirmede Hiz. İbrâhim'in (a.s) teknik ve metotlarına dayanmaktadır,¹⁶¹ denilebilir.

Neticede kalbini irfana, dilini delile, bedenini ateşe, malını misafirlere ikrama ayıran, kulluk ve sevgide kahraman olan “*Sonraki kuşaklar içinde beni hayırla yâd ettir*”¹⁶² duasında bulunan Hiz. İbrâhim (a.s), gençlik çağında etkili davet yöntemleriyle, hikmetli tavırlarıyla, firâset, fedakârlık, cesaret, sabır, merhamet, ahde vefa, hakka bağlılık gibi güzel hasletleriyle her kuşaktaki gençlere en güzel örnek olmuştur.

2.1.3. Hiz. Lût (a.s)

Kur'ân-ı Kerîm'in belirttiğine göre âlemlere üstün kılınıp¹⁶³ Sodom ve Gomore halkına¹⁶⁴ elçi olarak gönderilen,¹⁶⁵ sâlih,¹⁶⁶ sabırlı, cömert, muttakî, konuksever,

¹⁵⁹ Erkan Yar, “Hiz. İbrâhim ve Akılcı Metodu”, *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 4/2 (Ocak 2009), 93.

¹⁶⁰ İbrahim Gürses & Yasin Kuruçay, “Ergenlerde Anlamsızlık İle İlgili Problemlere Dinin Etkisi Üzerine Değerlendirmeler”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/1 (Bahar 2018), 89.

¹⁶¹ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, 2 /325.

¹⁶² eş-Şuarâ 26/84.

¹⁶³ el-En'âm 6/86.

¹⁶⁴ Ebu'l-Fidâ el-Melikü'l-Müeyyed İmâdüddîn İsmâîl b. Alî b. Mahmûd el- Eyyûbî, *el-Muhtasar fi Ahbâri'l-Beşer*, (Kahire: el-Matbaatü'l-Hüseyniyyetü'l-Mısıriyye, ts.), 1/15.

¹⁶⁵ es-Sâffât 37/133.

¹⁶⁶ el-Enbiyâ 21/74-75.

ibadet ehli¹⁶⁷ olan Hz. Lût (a.s) da mücadelesiyle övülen örnek genç karakterlerden biridir.

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Lût'u (a.s), Hz. İbrâhim'e (a.s) inanan¹⁶⁸ tek kişi olarak zikretmektedir.¹⁶⁹ Ayrıca da onun, Hz. İbrâhim (a.s) ile birlikte hicret eden kişilerden olduğunu da açıkça belirtmektedir.¹⁷⁰ Bu ayetler bağlamında kaynaklara müracaat eden İlhami Günay da: Muhtemelen Hz. İbrâhim (a.s), yakılma cezası ardından cemiyyetten tecrit edilmiş bir genç olarak kavmi arasında kalmanın bir hikmetinin olmadığını gömüştür. Bu nedenle risâletine inanan ve henüz delikanlı çağında olan Lût (a.s) ile Şam'a hicret etmiştir. Harran Melikinin kızı Sâre ile evlendikten sonra Mısır'a geçmiştir.¹⁷¹ şeklinde yorumda bulunmuştur. Dolayısıyla bu bilgi ve yorumdan Hz. Lût (a.s) ile Hz. İbrâhim'in (a.s) aynı kavimden oldukları ve o sırada Hz. İbrâhim (a.s), genç yaşta olduğuna göre¹⁷² Hz. Lût'un (a.s) da henüz genç bir delikanlıyken iman edenlerden olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bunun yanında Kur'ân'da ismi geçen yerlerde Hz. Lût'un (a.s), her durumda Hz. İbrâhim (a.s) ile ilişkili olduğu verilen kıssaların içeriğinden de anlaşılmaktadır. Misal olarak sonraki süreçte Lût kavmini helak etmeye gelen meleklerin önce Hz. İbrâhim'e (a.s) uğrayıp konuyu ona açmaları,¹⁷³ Hz. Lût'un (a.s) hem akrabalık hem de coğrafi konum olarak Hz. İbrâhim'e (a.s) yakın olduğunu göstermektedir. Bu gibi çıkarımlardan yola çıkarak, Hz. Lût'un (a.s), Hz. İbrâhim'in (a.s) yeğeni olduğu¹⁷⁴ bilgisi de doğru kabul edilebilir. Hatta "kaynaklar Hz. Lût'un (a.s), Hz. İbrâhim'in (a.s) kardeşi Harran'ın oğlu olduğunu görüş birliği içinde aktarmaktadırlar."¹⁷⁵

Bütün bunlardan Hz. Lût'un (a.s) genç yaşta, Babil gibi inkârcı bir halk, Nemrûd gibi zalim bir yöneticiye aldırmadan Hz. İbrâhim'e (a.s) inandığı, korkusuzca onun

¹⁶⁷ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 1/246

¹⁶⁸ "Lût, İbrâhim'e iman etti. İbrâhim, 'Ben, Rabbime hicret edeceğim..' dedi." (el-Ankebût 29/26).

¹⁶⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 20/237.

¹⁷⁰ "Onu Lût ile beraber kurtarıp âlemler için bereketler kıldığımız yere ulaştırdık." (el-Enbiyâ 21/71).

¹⁷¹ İlhami Günay, *Kur'ân'da Gençlik ve Gençler*, 90.

¹⁷² el-Enbiyâ 21/60.

¹⁷³ Hûd 11/69-70.

¹⁷⁴ Ebu'l-Hasan İzzeddîn Ali b. Muhammed b. Abdülkerim b. el-Esîr, *el-Kâmil fi 't-Târih*. thk. Ömer Abdusselam Tedmuri, (Beyrut: Dâru'l- Kutubi'l- Arabî, 1997), 1/90; Ebu'l-Fida İmadüddin İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986), 1/176.

¹⁷⁵ Ömer Müftüoğlu, *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Lut ve Kavmi*, (Eskişehir: İslami İlimler Vakfı Yayınları, 1997), 6.

yanında durduğu, onunla beraber hareket ettiği, inanç yolunda memleketini, ailesini terk ettiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca Kur'ân'da geçen bazı ipuçlarına bakarak Hz. Lût'un (a.s) henüz genç yaştaiken risâlet ile görevlendirilen nebilerden olduğu da öne sürülebilir. Hatta bir genç olarak Sodom ve Gomore halkına elçi olarak gönderildiği sırada, onlardan evlenmiş olduğu da belirtilebilir.¹⁷⁶ Kur'ân'ın verdiği bilgidir Hz. Lût'un (a.s) hanımının, helâke uğrayanlardan olduğunu biliyoruz. Çünkü Kur'ân'da Lût kavminin helâkı sırasında Hz. Lût'a (a.s), kavminin başına gelecek olan azabın, hanımının da başına geleceği bildirilmektedir.¹⁷⁷ Bu da helak olan hanımının, o kavimle inanç bağı yanında kan bağına da olabileceğini akla getirmektedir. Yine hakkında helak emri verilen hanımının, Hz. Lût'a (a.s) ihanet ettiğini¹⁷⁸ ve Hz. Lût'a (a.s) gelen elçilerin haberini kavmine ulaştırdığını,¹⁷⁹ bir münafık gibi hareket ederek, Allah Teâlâ'nın Hz. Lût'a (a.s) bildirdiklerini ve Hz. Lût'un (a.s) bazı sırlarını kavmine yetiştirdiğini¹⁸⁰ bilmekteyiz. Dolayısıyla onun bu sır taşıma tavrı da onun, Sodom ve Gomore halkından biri olduğuna delalet etmektedir.¹⁸¹ Buna binaen Hz. Lût'un (a.s), bu kavimden evlenerek, daha genç yaştaiken hısımlık bağıyla onların arasına girdiğini ve risâlet görevi akabinde onlara tebliğde bulunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bilindiği üzere Hz. Lût'un (a.s), gönderildiği Sodom ve Gomore halkı eşcinsellik gibi sapkın bir fiili işlemekteydi. Zira zenginlik ve sefahatin artmasıyla bu kavimde zina yaygınlaşmış ve ardından tatminsizlikle eşcinsellik ahlaksızlığına ve akabinde küfre düşmüşlerdi.¹⁸² Kendi sapıklıklarını özümstediklerinden ahlakî ilkeleri savunan Hz. Lût (a.s) ile alay etmiş¹⁸³ ve onun yıllarca¹⁸⁴ süren davet çabalarına da sırt çevirmişlerdi. İşte nefret uyandıran, çirkin fiilleri işleyen böylesi bir toplum içinde yaşamak, onlarla yüz göz olmak ve ısrarla onları helal dairesine çağırmak Hz. Lût

¹⁷⁶ Ömer Müftüoğlu, *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Lut ve Kavmi*, 107; Ahmet Münir, *Peygamber Kıssaları ve Davet Metodları*, (İstanbul: Dua Yayıncılık, 2018), 159.

¹⁷⁷ "...Ancak karın hariç. Onların başına gelecek olan azap onun da başına gelecektir." (Hûd 11/81).

¹⁷⁸ et-Tahrîm 66/10.

¹⁷⁹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 9/351.

¹⁸⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 18/202; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 8/171.

¹⁸¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 1/180.

¹⁸² Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 2/413.

¹⁸³ en-Neml 27/56.

¹⁸⁴ Hz. Lût (a.s), 29 yıl boyunca onları irşad etmeye çalıştı. Bk. Mes'ûdî, *Murûc ez-Zeheb*, 1/46.

(a.s) için gerçekten büyük sabır ve özveri gerektirmiş olmalıdır. Bu anlamda Hz. Lût (a.s) davette sabrın timsali olmuştur.

Diğer yandan bu kavim aynı zamanda tarihte toplumca eşcinselliği meşrulaştıran ilk topluluk olarak bilinmektedir.¹⁸⁵ Bu habis alışkanlıkları sonucu onların arasında muhtemelen bulaşıcı hastalıklar da yayılmıştı.¹⁸⁶ Onların alt üst edilerek helak edilmesi de¹⁸⁷ eşcinselliğin sebep olduğu bazı hastalıkların tedavisinin çok zor olduğunu göstermektedir.¹⁸⁸ Ayrıca kavmin helâkı için genç suretinde Hz. Lût'a (a.s) gönderilen meleklerin gelişini duyan sapık halkın hemen evi sarmasından,¹⁸⁹ bu kavmin kötü emellerinde en çok gençleri kullandıkları da anlaşılmaktadır.

Burada Hz. Lût'un (a.s) inançlı kızlarına da ayrı bir parantez açmak gerekir. Hz. Lût (a.s), kavmine kötü yolları bırakıp helal dairesinde, nikâhlı beraberliği tavsiye ederken, evindeki genç kızlarından bahsetmiş ve “*Ey Kavmim! İşte kızlarım. Onlarla nikâhlanmanız sizin için daha temizdir.*”¹⁹⁰ demiştir. Bu da gösteriyor ki, kızları genç yaştadır ve henüz evlenmemişlerdir. Babalarına olan itaatlerinden babalarının risâletine inandıkları da anlaşılmaktadır. İfsat olan ve sapkın fiillerde bulunan kavimlerinden uzak durarak iffetlerini korumuşlardır. Anneleri, kavmiyetçilik duygusuna kapılıp inançta babalarına ihanet ederken, onlar hak davada sebat etmiş ve kurtuluşa erenlerden olmuşlardır.¹⁹¹

Dolayısıyla eşcinsellik ve sapkın fiilleri aşikâr işleyen kavmini irşatta ısrar eden Hz. Lût'un (a.s) ve kızlarının tutumu, aynı tablolara ve hatta daha kötüsüne şahit olan günümüz gençlerine dönük iyi bir örneklik teşkil etmektedir. Zira günümüzde eşcinsellik daha da yaygın hâle gelmiş ve hatta kimi devletlerde resmiyet kazanmış¹⁹²

¹⁸⁵ el-A'raf 7/80; Ali Bulaç, *Din ve Modernizm*, (İstanbul: Endülüs Yayınları, 1991), 161.

¹⁸⁶ Müftüoğlu, *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Lût ve Kavmi*, 227.

¹⁸⁷ Hûd 11/82.

¹⁸⁸ Eşcinsellik sonucu oluşan AIDS hastalığına hâlâ kesin bir tedavi bulunmamıştır.

¹⁸⁹ Hûd 11/77-78.

¹⁹⁰ Hûd 11/78; “Ayette geçen “İşte kızlarım” ifadesiyle Hz. Lût (a.s) iki şeyden birini kastetmiş olmalıdır. İlk olarak “kızlarım” sözüyle kavmin içindeki kızları kastetmiş olabilir. Çünkü bir peygamberin kavmine nisbeti bir babanın çocuklarına nisbeti gibidir. İkinci olarak doğrudan kendi kızlarını da kastetmiş olması mümkündür. Ancak herhangi bir surette zina teklifinde bulunmuş olması muhâldir. Zira bu ifadeyi takip eden “*bunlar sizin için daha temizdir*” ifadesi bu türden bir yanlış anlamaya mahal bırakmamaktadır.” Bk. Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, 2/413; Ayetteki “kızlarım” ifadesindeki bu belirsizlikten dolayı, Hz. Lut'un (a.s) kızları için ayrı bir başlık açmadık.

¹⁹¹ Hûd 11/81.

¹⁹² Hollanda ile başlayan meşrulaştırma, Avrupa ülkelerinin neredeyse tümüne yayılmıştır. Bk. *Deutsche Welle Türkçe*, “Dünyada eşcinselliğin kabul görme oranı artıyor”, (06 Ocak 2021), 1.

ve toplumları ifsat eden küresel bir soruna dönüşmüştür. Bu sebeple günümüz gençliğine cinsel tercih olarak sunulan sapkın yönelimlere karşı mücadele etmek Hz. Lût'un (a.s) önderlik ve örnekliğinde olduğu gibi insanî ve imanî bir görev niteliği kazanmaktadır.

2.1.4. Hz. İsmâîl (a.s)

Kur'ân-ı Kerîm'de on iki yerde¹⁹³ adı zikredilen ve uslu çocuk,¹⁹⁴ sabreden,¹⁹⁵ teslimiyet gösteren,¹⁹⁶ sözünde duran,¹⁹⁷ ailesine namazı ve zekâtı emreden,¹⁹⁸ hoşnut olunan,¹⁹⁹ babasıyla birlikte Kâbe'yi inşa eden ve hac ibadetini yerine getiren,²⁰⁰ nebi ve resul²⁰¹ olarak nitelendirilen Hz. İsmâîl'in (a.s), babası Hz. İbrâhîm'in (a.s) yaşlılık döneminde bir duası²⁰² neticesinde dünyaya geldiği belirtilmektedir.²⁰³ Annesi Hz. Hacer²⁰⁴ hakkındaki bilgiler ise sadece hadis-i şeriflerde verilmektedir.

Kaynakların aktardığına göre Hz. İbrâhîm'in (a.s) yıllarca eşi Sâre'den çocuğu olmadı. Bunun üzerine Sâre, Hz. İbrâhîm'in (a.s), hizmetçisi Hacer ile evlenmesini istedi. Evlilik sonucu Hacer, İsmâîl'i doğurunca Sâre, onu kıskandı. Bunun üzerine Hz. İbrâhîm (a.s) de Hacer ile İsmâîl'i Mekke'ye götürüp bıraktı.²⁰⁵

İbn Abbas'tan rivayet edilen uzun bir hadiste, Hz. Hacer ile İsmâîl'in susuz vadide kalışları, zemzem suyunun çıkışı, Cürhümlülerin gelip oraya yerleşmesi, İsmâîl'in büyüyüp yetişmesi, Hz. İbrâhîm'in (a.s) arada bir onları ziyarete gelmesi, İsmâîl'in evlenmesi, Hz. Hacer'in ölümü ve Hz. İbrâhîm (a.s) ile oğlu İsmâîl'in beraber Kâbe temellerini yükseltmeleri özetle anlatılmaktadır.²⁰⁶

¹⁹³ Muhammed Fuâd Abdulbâkî, *el-Mu'cemu'l-Mufehres*, "esm", 34.

¹⁹⁴ es-Sâffât 37/101.

¹⁹⁵ es-Sâffât 37/102.

¹⁹⁶ es-Sâffât 37/103.

¹⁹⁷ Meryem 19/54.

¹⁹⁸ Meryem 19/55.

¹⁹⁹ Meryem 19/55.

²⁰⁰ el-Bakara 2/125, 127, 133, 136, 140; Âl-i İmrân 3/84; en-Nisâ 4/163.

²⁰¹ Meryem 19/54.

²⁰² İbrâhîm 14/39; es-Sâffât 37/100-101.

²⁰³ Ömer Faruk Harman, "İsmâîl", *DİA* (Erişim 29 Ekim 2020).

²⁰⁴ Dilaver Gürer, *Fususul-Hikem ve Mesnevi'de Peygamber Kıssaları*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2002), 157-158.

²⁰⁵ Ebû Muhammed Abdülhakk b. Gâlib b. Abdîrahmân b. Atıyye el-Endelûsî, *el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993), 3/190.

²⁰⁶ Buhârî, "Enbiyâ", 8.

Bu bilgilerin içeriğine bakıldığında babasından uzak Mekke’de annesiyle kalan Hz. İsmâîl’in daha temyiz çağındayken babasına gösterdiği saygı ve Allah Teâlâ’ya teslimiyetiyle temayüz ettiği görülmektedir. Kurbanlığı temsil eden²⁰⁷ Hz. İsmâîl’in (a.s) söz konusu teslimiyet sahnesi Kur’ân’da işlenmiş ve gösterdiği örnek davranışıyla hem övülmüş hem de ödüllendirilmiştir.²⁰⁸

Kur’ân’da verilen bilgilere göre Hz. İbrâhim (a.s), Babil’den çıkarken yanında eşi ve ona inanan bir genç Hz. Lût (a.s) bulunmaktadır.²⁰⁹ Eşi Sâre’den çocuğu olmadığından Allah Teâlâ’dan sâlih bir çocuk dilemektedir. Bu duası ise yıllar sonra Hacer ile evlendikten sonra kabul olmaktadır. Kabul olan dua ile Hacer’den akıllı ve uslu oğlu İsmâîl doğar. Babasının göz bebeği İsmâîl büyür, on üç yaşına gelir²¹⁰ ve babasının da imtihanı olur. Babasına rüyada oğlunu kurban etmesi söylenir. Bunun ilahî buyruk olduğunu anlayan Hz. İbrâhim (a.s), rüyayı oğluna açar ve bu konudaki düşüncesini almak ister. Yaşı küçük olsa da oğlunun olgun ve şuurlu olduğunu bilmektedir. Zira Hz. İsmâîl, babasından tevhit dersi almış, Allah Teâlâ’ya ve resulüne şeksiz ve şüphesiz iman etmiştir. Allah’ın her işinde bir hikmet olduğu ve babasının da Allah’ın emri dışında bir iş yapmayacağını bilincindedir. Aldığı terbiye ve yüksek eğitimle babasına, olgunluğunu gösteren “*Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap*” cevabını verir.

Böylece Allah Teâlâ’nın emrine karşı gelmeyeceğini belirtip babasının gönlünü rahatlatır. Ardından “*İnşallah, beni sabredenlerden bulacaksın*” deyip sadakatle, sabırla teslim olur ve sabrını da Allah Teâlâ’nın dilemesine bağlar. Daha o çocukluk yaşında Allah Teâlâ’ya isyandan kaçınmanın ancak Allah’ın korumasıyla ve Allah’a itaatın da ancak O’nun muvaffakiyetiyle gerçekleşebileceğini ortaya koyar.²¹¹

Bu teslimiyetten sonra babası sükût eder. Baba ve oğul, Allah’ın emrine teslim olur ve gerekeni yapmaya koyulurlar. Baba biricik yavrusunu yüzükoyun yatırır, oğlu İsmâîl da boynunu uzatır ve baba, oğlunu boğazlamaya davranır. Yaşanılan “bu sahne çok dramatik ve yürek kanatıcıdır. İmtihanın en çetnidir. Ama diğer yanda ikisinde

²⁰⁷ Kur’ân-ı Kerim’de kurbanlık oğulun adı açıktan zikredilmediğinden, kurbanlık oğulun İsmail mi yoksa İshak mı olduğu konusu ashâb ve ulemâ arasında tartışılmıştır. Ama âlimlerin çoğunluğu, kurbanlık oğulun İsmail olduğu görüşündedir. Ayrıntılar için bk. Sa’lebî, *el-Keşf ve l-Beyân*, 8/149-153; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi l-Kur’ân*, 15/99-101.

²⁰⁸ es-Sâffât 37/100-107.

²⁰⁹ el-Enbiyâ 21/71.

²¹⁰ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi l-Kur’ân*, 15/98.

²¹¹ Bk. Râzî, *Tefsîru l-Kebîr*, 26/350.

de imanî duygular hâkim... Güven, boyun eğme, iç huzur, hoşnutluk, sadakat ve teslimiyetin zirvesi vardır.”²¹² Seçkin ve sâlih iki kul Allah Teâlâ’nın emrini, gönülden ve samimiyetle yerine getirmeye çalışırken Rabbani nida araya girer. Hz. İbrâhim ve oğlu sadakatlerinden dolayı tebrik edilir ve İsmâîl’e karşılık büyük bir kurbanlık koç²¹³ hediye olarak verilir.

İşte İslam ümmetince vecibe sayılan kurban, Hz. İbrâhim’in (a.s) ve oğlu Hz. İsmâîl’in (a.s) itaati, samimiyeti, teslimiyeti, sadakati ve sabrı sonucu şiar olmuştur. Hz. İsmail (a.s), daha çocuk iken bu imtihanda gösterdiği davranış ve anlayışla olgunluğunu ve hakka teslimiyetteki örnekliğini ortaya koymuştur.

Değinilmesi gereken diğer bir nokta ise Hz. İsmâîl’in (a.s), babasına hasret olarak büyümesidir. Babası, onu ve annesini getirip ıssız yer olan Mekke’ye bırakıp²¹⁴ gittiği hâlde hiçbir zaman babasına içinden bir düşmanlık beslememiştir. Aksine her zaman babasının sözüne itaat etmiş, onun hoşnutluğunu aramıştır. Nitekim Kur’ân’da belirtildiği gibi babasının isteğiyle Kâbe’nin yapımında ona eşlik etmiş²¹⁵ ve kendisi taş getirirken babası da duvarları örmüştür.²¹⁶ Dolayısıyla o, hayatı boyunca babasına karşı gayet halîm ve emrine mutî bir genç olmuştur.

Yine İbn Abbas’ın (r.a) rivayet ettiği hadiste geçtiği şekilde gençliğinde Cürhümlü bir kızla evlenen Hz. İsmâîl (a.s), avcılık yaparak geçimini sağlamaktaydı. Hz. İbrâhim (a.s) de ara ara oğlunu ziyaret etmekteydi. Evlilikten sonraki bir ziyaretinde gelininin tavırlarını beğenmediğinden oğluna hanımını boşaması mesajı bırakmıştır. Bunun üzerine Hz. İsmâîl (a.s) babasının tavsiyesini emir telakkî ederek hemen bu hanımını boşamış ve başka bir kadınla evlenmiştir. Hz. İbrâhim (a.s), ikinci ziyaretinde yeni gelinin olgun ve kanaatkâr tutumunu beğenerek oğluna “Kapının eşiğini iyi tutması” mesajını bırakmıştır.²¹⁷ Çünkü Rabbanî doğrultuda bir evlilikte amaç cinsî ve nefsî birleşme değil daha ulvî olan ilahî emirlerle şekillenen nefisle beraber ruhların birleşip bütünleşmesidir.²¹⁸

²¹² Kutub, *Fizilâli’l-Kur’ân*, 5/2996.

²¹³ Mevdudî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 5/30.

²¹⁴ İbrâhim 14/37.

²¹⁵ el-Bakara 2/127.

²¹⁶ Beğavî, *Tefsîru’l-Beğavî*, 1/167.

²¹⁷ Buhârî, “Enbiya”, 8.

²¹⁸ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur’ân-ı Kerîm’de Kişilik Psikolojisi*, (İstanbul: İzci Yayınları, 1997), 37.

Bütün bunlardan anlaşıldığı gibi Hz. İsmâil (a.s) gençliğinde kişisel ve ailevî konular dâhil her tasarrufunda babasının tavsiyelerini dikkate almıştır. Gençlik damarıyla babasına karşı “Hayatıma ve tercihlerime karışamazsın” gibi bir davranış sergilememiştir. Örnek davranışlarıyla gençlerin, manevî yönü olan büyüklerinin tecrübe ve tavsiyelerini ihtiramla dikkate almaları gerektiğini ortaya koymuştur.

2.1.5. Hz. Yûsuf (a.s)

Kur’ân-ı Kerîm’de geniş şekilde hayatı ve kıssası zikredilen Hz. Yûsuf (a.s), gençlere rol model olarak sunulan en önemli müsbet genç karakterlerden biridir. Nitekim diğer peygamberlerin kıssaları, Kur’ân’da farklı sürelerde yer aldığı hâlde Yûsuf kıssası toplu olarak tek bir sürede ve sürenin tümünü kapsayacak şekilde işlenmiş ve ayrıca bu kıssa “ahsenü’l-kasas / kıssaların en güzeli”²¹⁹ olarak nitelendirilmiştir.²²⁰

MÖ 14. yüzyılda²²¹ yaşayan ve Yûsuf Sûresi’nde kıssası anlatılan Hz. Yûsuf’un (a.s) hayatı ilginç olaylar ve hikmetlerle doludur. Kıssada çobanlık yapan bir çocuğun rüyalarla şekillenen hayat macerası, üç gömlekle sembolize edilen²²² olaylar dizini, kuyu ve zindan, köle ve efendi ikilemleri gibi bazı sırlar işlenmekte ve bunun yanında sadakat, takva, iffet, sabır, bağışlamayla süren ve bunların sonucunda müyesser kılınan makamının zirvesinde yapılan derinlikli vefat duası, sade ve anlaşılır bir anlatımla verilmektedir. Kıssanın hemen başında da Hz. Yûsuf’un (a.s) kardeşleriyle yaşadığı olayın nice ibret ve hikmetle dolu olduğu belirtilmekte²²³ ve kıssanın içeriğine özellikle dikkat çekilmektedir.

Örnekliğini konu edindiğimiz Hz. Yûsuf (a.s), Hz. Yakub’un (a.s) oğludur. Öz kardeşi Bünyamin ile beraber on iki kardeşirler.²²⁴ Babası tarafından o ve kardeşi

²¹⁹ Yûsuf 12/3; **Ahsenü’l-kasas**: En güzel anlatış anlamına geldiği gibi, kıssaların en güzeli anlamına da gelmektedir. Kur’an’da hiçbir kıssa bu kadar hikmet ve ibret içermediğinden bu isimle nitelendirilmiştir. Geniş bilgi için bk. Celal Kırca, “Ahsenü’l-Kasas”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 30 Ekim 2020).

²²⁰ Ömer Faruk Harman, “Yûsuf”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 30 Ekim 2020).

²²¹ Ekrem Sarıçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, (Isparta: Fakülte Kitapevi, 2002), 71; Mevdudi ise MÖ 17-18.yüzyıl aralığını işaret eder. Bk. Mevdudi, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 2/436.

²²² Şabî, Yûsuf kıssasının bütünüyle üç gömlekle sembolize edildiğini belirtir. Ayrıntı için bk. Râzî, *Tefsîru’l-Kebir*, 18/430.

²²³ “And olsun ki, Yûsuf ve kardeşlerinin olayında, soranlara nice ibretler vardır.” Yûsuf 12/7.

²²⁴ Yûsuf 12/4, 8, 59.

Bünyamin çokça seviliyor ve özel korunuyorlardı.²²⁵ Anneleri genç yaşta vefat ettiğinden²²⁶ babası, onu ve kardeşini dizinin dibinde tutmaya çalışıyordu. Babasının çokça düşkün olduğu Yûsuf; ahlakı, terbiyesi, dili ve üslubu yanında şekil ve şemailiyle de kardeşlerinden farklıydı. Ak tenli, güzel yüzlü, kıvrıkcık saçlı, büyük gözlü, ince burunlu, kalın pazulu, kalın bacaklı, düz karınlı, düz göbekli ve yanağı benli idi.²²⁷ Adeta güzelliğin yarısı ona verilmişti.²²⁸ Ama ‘her nimetin bir külfeti vardır’ kaidesince sahip olduğu o güzel yüz ve o güzel ahlak onun hayatındaki çetin imtihanın sebebi olmuştur.

2.1.5.1. Kardeşlik Bağını Korumaya Çalışması

Yakub ailesi, Kenan diyarının kırsalında çobanlık yaparak yaşamlarını sürdürmekteydi. Ailenin küçüklerinden olan Yûsuf, gezer dolaşır yaşa gelince²²⁹ ailenin yükünü omuzlayan kardeşlerine yardımcı olmaya başladı. Diğer yandan peygamber babasının öğretilerine olan bağlılığı, sadakati, itaati, güzel ahlak ve olgunluğuyla temâyüz etti. O yaşlarda gördüğü bir rüya ile hayatının ibret dolu macerası başladı. Rüyasında, güneşin, ayın ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini gördü.²³⁰

Tabir isteyen bu sembolik rüyayı babasına anlatınca babasının ilk tavsiyesi rüyayı kardeşlerine anlatmaması gerektiği oldu. Aksi takdirde şeytanın iğvâ ve dürtmelerine kanan kardeşlerinin kıskançlık damarıyla ona tuzak kurabileceklerini özellikle vurguladı.²³¹ Ardından babası, rüyanın yorumuna ilişkin olarak oğluna, seçkinlerden olacağını, olayları yorumlama yeteneği kazanacağını ve sonuçta nübüvvet nimetine erişeceğini belirtti. Rüyayı tüm boyutlarıyla anlayan Hz. Yûsuf (a.s), babasının tembihine ve nasihatine sımsıkı sarıldı, sırrını tuttu. Hatta hayatının diğer aşamalarında da aldığı bu terbiyeye sadık kalarak sır saklamaya özen gösterdi. Bu rüyadan sonra babası, ailenin nübüvvet çiçeği Yûsuf’a daha fazla ihtimam

²²⁵ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa’lebî en-Nisâbûrî, *Arâisu’l-Mecâlis*, (Beyrut: Dâru’l-Kutubî’l-İlmiyye, 1985), 133; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târih*, 1/137.

²²⁶ Mevdudî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 2/433.

²²⁷ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/271.

²²⁸ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybanî, *el-Müsned*, nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî, (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1985), 3/148; Şihâbuddiyn Mahmud b. Abdillâh el-Hüseynî el-Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, thk. Ali Abdulbari Atiyye, (Beyrut: Dâru’l- Kutubî’l- İlmiyye, , H:1415), 6/419.

²²⁹ Sa’lebî, *Arâisu’l-Mecâlis*, 109.

²³⁰ “Babacığım! Rüyamda on bir yıldızın, güneş ve ayın bana secde ettiklerini gördüm.” (Yûsuf 12/4).

²³¹ Yûsuf 12/5.

gösterdi. “Ancak bu ihtimam, ister istemez diğer kardeşlerin dikkatini çekti ve kıskançlık damarlarını tetikledi.”²³²

Zaten Hz. Yûsuf’un üvey kardeşleri, başından beri babalarının, Yûsuf ile Bünyamin’e olan düşkünlüğünden şikâyetçilerdi. Uzun süredir nefislerini fena hâlde hırpalayan kıskançlık duygusu, Yûsuf’u ciddi ciddi gündemlerine almalarına sevk etti. Öyle ki ilerleyen süreçte aralarında Yûsuf’u öldürme ya da bir kuyuya atıp ondan kurtulmayı tartıştılar ve sonuçta onu bir kuyuya atma fikrinde birleştiler.²³³

Karardan sonra beklemeden plandan pratiğe geçtiler. Kurdukları tuzak ile babalarından Yûsuf’u oynayıp eğlenmesi için kendileriyle beraber kıra göndermesini, talep ettiler. Babaları, “onu kurt kapar” diye göndermek istemeyince ısrar edip babalarını razı etmeyi başardılar. Planın ilk aşaması başarıyla neticelenince neşeyle Yûsuf’u alıp kıra götürdüler. Kıra vardıklarında birden düşman kesilip öfke ile onu öldüresiye dövdüler, soyup gömleğini aldıktan sonra onu bağlayıp suyu tuzlu kuyuya attılar.²³⁴ Yûsuf’un, kendisine ihanet eden kardeşlerine olan bütün yalvarmaları boşa çıktı. Onu kendi kaderine terk edip gömleğine sahte kan sürdüler ve babalarının sevgisini kazanmak üzere Yûsuf’un kanlı gömleğiyle ağlayarak eve döndüler. Bahaneleri de hazır: “Yûsuf’u kurt kaptı” dediler. Gömlekteki sahte kanı gören babaları onlara inanmadı, oğullarının çok kötü bir oyun çevirdiğini anladı. Onların cüretkâr hâlini görünce “*Artık bana düşen hakkıyla sabretmektir.*”²³⁵ demekten başka söz bulamadı. Hüzünle Yûsuf’un gömleğini kokladı ve sabredip Allah’a sığındı.²³⁶

Bu şekilde Yûsuf, üç gün kuyuda kaldı.²³⁷ Nihayetinde oradan geçen bir yolcu kafilesi, kuyuya kovayı sarkıtınca kovaya tutunup yukarı çıkmayı başardı. Onun sahipsiz bir çocuk olduğunu gören kafile onu, Mısır pazarına götürüp birkaç dirheme sattı.²³⁸

²³² İlhami Günay, *Kur’ân’da Gençlik ve Gençler*, 92.

²³³ Yûsuf 12/8-10.

²³⁴ Taberî, *Târihu’t-Taberî*, 1/332.

²³⁵ Hz. Yakub’un bu sözü, kardeşlerinin, Yûsuf’u öldürmediğini anladığını ima etmektedir. Yûsuf’a olan kin ve hasetlerini görünce de “Gidin Yûsuf’u bulup getirin.” dememiştir. Onların yumuşamasını beklemiştir. Bk. İlhami Günay, *Kur’ân’da Gençlik ve Gençler*, 251.

²³⁶ Yûsuf 12/11-18.

²³⁷ Sa’lebî, *Arâisu’l-Mecâlis*, 116; Ebu’l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân b. Alî b.Muhammed el-Cevzî, *et-Tebşira*, nşr. (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1986), 1/179.

²³⁸ Yûsuf 12/19-20.

Henüz çocuk yaşıta olan Hz. Yûsuf'un başına gelen bu ilk musibet, ibretlik hayatının başlangıcını teşkil etmekteydi. Babasının ona olan düşkünlüğü ve kardeşlerinin aşırı kıskançlığı onu kuyuya atmıştı. Kuyudan sonra Yusuf'un hayat çizgisi değişti, ailesine mecburen veda etmek zorunda kaldı ve yabancı diyarda bir garip olarak yaşamaya mahkûm oldu.

Kardeşlerinin böylesi bir ihanetine uğrayan Hz. Yûsuf'un bu olay karşısındaki tutumu da dikkat çekicidir. Esasında ta başından beri iyi ve saf niyetinden dolayı kardeşlerinin kendisine bir tuzak kurabileceğini düşünmemiştir. Çünkü o, kardeşlik bağına ehemmiyet göstermiş ve bu bağın korunması yönünde çaba sarf etmiştir. Kardeşlerinin ihanetini gördükten sonra deyim yerindeyse sessizliğe bürünmüş, kaderine razı olmuş ve Mısır'a köle olarak gitmeyi kabullenmiştir. Bu aşamada yaşadıklarını sır olarak saklamış ve kardeşlerinin ihanetini kimseye anlatmamıştır. Hakkındaki ilahî takdire boyun eğmiş, bir çocuktan çok yetişkin bir er gibi davranmış ve aile içi çekişmeyi açığa vurmamıştır. Diğer yandan babasının acı çekeceğini bildiği halde ailesine geri dönmemiştir. Bunu tercih etmesi durumunda kardeşlerinin düşmanlığının kat kat artacağını ve ailenin onulmaz yaralar alacağını farkındaydı. Ailenin zarar görmesini istememiş ve kardeşlerinin ona olan bu kinin sönmesini beklemiştir.

Hz. Yûsuf'un çocukluk döneminde yaşamış olduğu, ihanet, gözyaşı ve ayrılığı içeren bu olay, bir anlamda onun kanlı gömleğiyle sembolize edilmektedir. Kardeşlerinin ihanetiyle kanlanan bu gömlek, onu, ailesinden ve tüm sevdiklerinden koparmış, Mısır sarayına köle olarak gitmesine ve bu ayrılığı en derinden hisseden babasının da yıllarca ıstırap çekmesine ve gözyaşı dökmesine neden olmuştur.

2.1.5.2. İffet, Sabrı ve İzzetli Duruşu

Köle pazarında satılığa çıkarılan Yûsuf'u, evlat edinme düşüncesiyle Mısır Azizi²³⁹ satın aldı. Bu sayede Mısır saray erkânı ortamına giren ve bu ortama alışmaya çalışan Yûsuf, iyi huyuyla ve iyilikseverliğiyle öne çıkıp gözde biri oldu. Köle olarak geldiği bu ortamda asaletli, güvenilir ve iş becerisi yeteneğiyle, Mısır dilini, hesap-

²³⁹ O tarihlerde Mısır devletinde Hazine Bakanlığı görevini yürüten kişiye "Mısır Azizi" unvanı veriliyordu. Bk. Taberî, *Târihu't-Taberî*, 1/335; Râzî, *Tefsîru'l-Kebir*, 18/435.

kitap işlerini çabucak öğrendi.²⁴⁰ Olgunluk çağına erişince Allah tarafından da ona hikmet ve ilim verildi.²⁴¹

Saray ortamında gençliğin baharında olan Hz. Yûsuf (a.s) için yeni bir imtihan başlıyordu. Çünkü o, parlaktı, saygındı, ağırbaşlıydı, akıllıydı ve en önemlisi iffetli bir gençti. Evin hanımı Züleyha,²⁴² saray incisi gibi parlayan bu gence gönlünü kaptırdı. Tuzağını hazırlayıp onu odasına çağırdı. Ardından kapıları kilitledi ve “*Haydi, gelsene!*” dedi. İffetli ve muttaki Yûsuf, geri çekildi, kararlı şekilde “*Ben Allah’a sığınırım*” deyip²⁴³ kadının talebini reddetti. Zira o, Allah’ın ihlaslı kullarındandı. Züleyha ısrarla onu davet edince çareyi kaçmakta buldu. Züleyha onun ardından koştu ve tam kapıda genç Yûsuf’u arkadan gömleğinden tutup çekti. Yûsuf’un gömleğinin yırtıldığı sırada bu utanç ve iffet sahnesine Mısır Azizi de dâhil oldu. Soluk soluğa önüne çıkanlara bakıp olayı anlamaya çalıştı. Panikleyen Züleyha, hemen Yûsuf’u suçladı. Yûsuf ise masumca “*Benden istediğini almaya çalışan oydu.*” dedi. Yûsuf’u iyi tanıyan Mısır Azizi, araştırdı, danıştı ve sonuçta adil bir şahidin verdiği karara göre gömlek arkadan yırtıldığı için Züleyha suçlu görüldü. Ancak olayı örtbas etmek için kadını sadece azarladılar ve Yûsuf’a da “*Sırrı sakla*” dediler.²⁴⁴

Lakin skandal duyuldu. Sarayın elit kadınları Züleyha’yı kınayınca Züleyha, onları evine davet etti. Suçun kendisinde değil Yûsuf’un güzelliğinde olduğunu ispatlamaya kalktı. Önlerine meyveleri koydu ve onların eline birer bıçak verip hemen ardından Yûsuf’u onların huzuruna çıkardı. Yûsuf’u gören kadınlar, onun güzelliğine şaşıp kaldılar ve dalgın halde farkına varmadan ellerini kestiler. Onun bir insan değil bir melek olduğunu söyleyip²⁴⁵ hayretlerini dile getirdiler. Züleyha orada Yûsuf’un iffetini itiraf edip tehditte bulundu: “*Kendisinden dolayı beni kınadığınız kişi bu. Evet, ben onu davet ettim. O, iffetinden dolayı kaçındı. O, ya dediğimi yapacak ya da zindana atılacak...*”²⁴⁶

²⁴⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyan*, 16/150.

²⁴¹ Yûsuf 12/22.

²⁴² Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 5/188; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 6/398.

²⁴³ Yûsuf 12/21-24.

²⁴⁴ Yûsuf 12/25-29.

²⁴⁵ Yûsuf 12/31.

²⁴⁶ Yûsuf 12/30-32.

İki şer arasında kalan Hz. Yûsuf (a.s), tercihini yaparken insanlık tarihine altın harflerle yazılan şu duayı yaptı: “ قَالَ رَبِّ السَّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ / *Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni davet ettiği şeyden daha sevimlidir...* ”²⁴⁷ Hz. Yûsuf (a.s), karşılaştığı bu durumdan sonra sarayın kirli dünyasını bıraktı ve haklı olduğu halde sırf iffetini korumak için zindanı seçti. Onlar da bile bile onu zindana attılar...²⁴⁸

Görüldüğü gibi bu amansız imtihanda Hz. Yûsuf (a.s), iffetli genç olarak tercihini zor olandan/zindandan yana yapıp hemen Rabbine sığınmış, kendi nefesine güvenmemiş, çıkış yolunu Rabbinden dilemiştir.²⁴⁹ Rabbi ile rabitasını hep canlı tutmuş, darlıkta ve genişlikte O’na iltica etmiştir. Nitekim Rabbi de haramdan kaçınan bu genç kulunun duasına icabet etmiş ve ona Mısır Azizi olma yolunu açmıştır.

Yine bu olay gösteriyor ki, Hz. Yûsuf (a.s) saray ortamında nefsinin istek ve arzularına boyun eğmeden hayâ ve iffetini son derece iyi korumuştur. Asıl vatanından uzak, ihtişamlı gençliğinde, evli olmadığı halde güzel ve makam sahibi bir kadının ısrarlı isteğini reddetmiştir. Şehvet, makam, beşeri duygu ve infialler fitnesinin tam ortasında bile temiz kalmayı başarabilmiştir. Anlaşılan yakışıklı biri olmasına rağmen bu özelliğini hiçbir zaman öne çıkarmamış, kendini süsleyip şurada burada görünmemiştir. Melek kadar güzelliğini dahi, saray kadınları ancak skandaldan sonra duymuşlardır. İki tercih arasında kalırken nefsinin bahanelerine iltifat etmemiş, parlak gençliğini ve yakışıklı dönemini zindanda Allah’a ubudiyete adamayı seçmiştir. O, kendisini bir evlat gibi yetiştiren Mısır Azizi’ne ihanet etmediği gibi babasından ve ailesinden aldığı değerlere de sadık kalmıştır. Bir anlamda atası Hz. İbrâhim (a.s) ve ninesi Sâre’nin iffeti ona sirayet etmiş ve ailenin bu iffet geleneğini başarıyla korumuştur.²⁵⁰

Ayrıca halk arasında konu edildiği şekliyle kıssanın bu parçasında asıl anlatılmak istenen Yûsuf ile Züleyha’nın aşkı veya Züleyha’nın Yûsuf’a vurulması değil, Hz. Yûsuf’un (a.s) takvası, iffeti ve hayâsıdır. Hz. Yûsuf’u (a.s), Mısır Azizi yapan da onun bu yüce değerlerle bezenmiş olmasıdır. Zira “iffet ve hayâ, bireye

²⁴⁷ Yûsuf 12/33.

²⁴⁸ Yûsuf 12/33-35.

²⁴⁹ Yûsuf 12/34.

²⁵⁰ Tarih kitaplarında Hz. İbrâhim’in, Babil’den çıktıktan sonra eşi Sâre ile birlikte Mısır’a kadar gittiği yazılır. Anlatılanlara göre Sâre’nin güzelliğini haber alan Mısır Firavun’u, onu sarayına getirtir. İffetine el uzatmaya çalışır. Sâre, Allah’a sığınınca Firavun’un eli kasılır. İçine korku düşen Firavun, Sâre’ye kadın kölelerden Hacer’i hediye edip onu serbest bırakır. Geniş bilgi için bk. İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’l-Târih*, 1/91.

saygınlık, özgüven, ruh sağlığı ve Allah’a yakınlığı sağlar. İnsan hayâ duygusu sayesinde benliğini değersizleştiren eylem ve davranışlardan korunur.”²⁵¹ İşte Hz. Yûsuf (a.s), sahip olduğu bu değerleri pratikte yaşayarak gençlik döneminde zirvede olan cinsel dürtülerini kontrol altına almış, benliğini değersiz eylemlerden korumuş ve gösterdiği sabır ve iffetle saygın bir genç olmayı başarmıştır.²⁵²

Bununla birlikte iftira sonucu zindanda on yıl kadar kalan²⁵³ Hz. Yûsuf (a.s), hiçbir zaman kaderine isyan etmediği gibi zindan ortamını bir fırsat olarak görmüş ve orayı medreseye çevirmiştir. Mahkûmlara tevhid dersini vermeye çalışmış ve zindanı, güzel ahlakın aşılandığı mekâna dönüştürmüştür.²⁵⁴ Nitekim yanındaki mahkûmlara fazlasıyla iyilikte bulunup maddî ve manevî destekler sunduğu için²⁵⁵ hak dine davet ettiği genç zindan arkadaşları,²⁵⁶ ona “Muhsin/Karşılıksız çokça iyilik eden”²⁵⁷ diye hitap etmiştir. Nesefî’nin belirttiği gibi “zindandakilere hoş davranmış, hastayı tedavi etmiş, üzüleni teselli vermiş, fakire cömert davranmış ve rüyalarını en güzel şekilde tabir etmiştir.”²⁵⁸ Onun bütün endişesi din ve iman olmuştur. Her şartta davetçi kimliğini taşıdığından ve güzel davranışlar ortaya koyduğundan “*Ey doğruların önderi!*”²⁵⁹ hitabına layık görülmüştür.

Kıssanın devamına dönersek zindan öğretmeni Hz. Yûsuf (a.s), kendisine çizilen yolda adım adım ilerliyordu. Çektiği çile, gösterdiği sabır ve takındığı istikrarlı tutum, onu yeni makamlara taşımak üzereydi. Yıllar sonra kralın gördüğü rüyayı en doğru şekilde tabir edince bütün gözler ona yöneldi. Kral “Onu bana getirin”²⁶⁰ dediği halde o, eski dosyayı hatırlatarak beraatını almadan çıkmak istemedi.²⁶¹ Çünkü onun için hiçbir özgürlük, iffetinden, şerefinden ve onurlu kişiliğinden daha önemli değildi. Bunun üzerine kral, dosyayı açınca saray çalkalandı. Sanık olarak çağrılan Züleyha, suçlu olduğunu kabul edip Yûsuf’un sadıklardan/doğrulardan olduğunu onayladı. Temize çıkan Hz. Yûsuf (a.s), orada mütevazı şekilde gururuna yer vermeden ve

²⁵¹ Osman Pazarlı, *İslam’da Ahlak*, (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1972), 304-306.

²⁵² Ay, “Kur’ân’da Gençler ve Gençlik Değerleri”, 33.

²⁵³ Mevdudî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 2/459.

²⁵⁴ Abdullah Yıldız, *Yusuf’un Üç Gömleği*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2018), 77.

²⁵⁵ İlhami Günay, *Kur’ân’da Gençlik ve Gençler*, 87.

²⁵⁶ Yûsuf 12/38-40.

²⁵⁷ Yûsuf 12/36.

²⁵⁸ Nesefî, *Tefsîru’n-Nesefî*, 2/110.

²⁵⁹ Yûsuf 12/46.

²⁶⁰ Yûsuf 12/54.

²⁶¹ Kutub, *Fîzilâli’l-Kur’ân*, 4/2002.

nefsine pay çıkarmadan “*Her nefis kötülüğü emreder, ben kendi nefsimi temize çıkarmak için bunu yapmadım. Mısır’ın Azizi’ne ihanet etmediğim bilinsin diye yaptım.*”²⁶² dedi. Sadakatine ve güvenirliliğine vurgu yaptı. Başından beri Aziz’in namus ve itibarını korumaya çalıştığının bilinmesini istedi.²⁶³ Ayrıca bu tür imtihanlarda daima kötülüğü emreden nefse kesinlikle itimat edilmeyeceğini ve ancak Allah’a ubudiyetini güçlü tutanların başarılı olabileceğini belirtti.

Zindandan saraya gelen Hz. Yûsuf’u (a.s), bizzat kral kendisi karşıladı. Kral; bilgili, iffetli, sadakatli ve Allah’tan sakınan Yûsuf’u danışmanı olarak atadı. Hz. Yûsuf’un da isteğiyle ülkenin bütün hazineleri ona bırakıldı.²⁶⁴ Zira onun emanete ihanet etmeyeceğine, harama el uzatmayacağına, yalan söylemeyeceğine yaşadığı hayat şahit idi.

Yukarıdaki bilgilerden anlaşıldığı gibi arkadan yırtılan iffet gömleğiyle sembolize edilen bu aşamada, sarayın debdebeli ortamında iffetiyle sınanan Hz. Yûsuf (a.s), henüz tecrübesiz bir genç olmasına rağmen insanî ilişkilerinde basiretli, anlayışlı, akıllı ve soğukkanlı davranmayı başarmıştır. İffet sınavında sessiz kalmamış, yırtılan gömleğini delil olarak sunarak suçsuzluğunu savunmuştur.²⁶⁵ Zindan ile zina arasında bir tercihe zorlanırken tereddüt etmeden sabırla zindanı seçmiştir. Yine görülen bir rüya ile zindandan çıkma fırsatı ona sunulduğunda öncelikle hakkındaki dedikoduları sonlandırmak ve temize çıkmak için izzetli duruşuyla kadınlara hakikati itiraf ettirmiştir.²⁶⁶ Firâsetli kararlarıyla aleyhindeki propagandayı lehine çevirmiş ve mümin bir gencin, davette evvela temiz bir sicil ile toplumun huzuruna çıkması gerektiğini yaşantısıyla ortaya koymuştur. Bu iffet mücadelesinde “*İffet tükenmez bir hazinedir, iffetini kaybeden her şeyini kaybeder*” ve “*Güç iffetle çatışınca zillate, iffetle barışınca izzete dönüşür*” mesajlarını görünür kılmıştır.²⁶⁷

²⁶² Yûsuf 12/50-53.

²⁶³ Râzî, *Tefsîru’l-Kebir*, 18/468.

²⁶⁴ Yûsuf 12/54-55.

²⁶⁵ Yûsuf 12/26-27.

²⁶⁶ Yûsuf 12/51.

²⁶⁷ Cahit Karaalp, “Kur’ân’da Örnek Genç Modeli”, *Modern Çağda Gençliğin Anlam Arayışı Bingöl Üniversitesi Uluslararası Sempozyum* (15-16 Ekim 2018), Ed. Süleyman Taşkın & Sadi Yılmaz, (Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 2019), 134.

2.1.5.3. Gönüllere ve Gözlere Şifa Olması

Kralın gördüğü rüyayı, yedi yıllık bolluktan sonra yedi yıllık kıtlığın geleceği şeklinde tabir eden Hz. Yûsuf (a.s), bu sürecin en güzel şekilde yönetilmesi için ülkenin hazinelerinin idaresinin kendisine bırakılmasını istedi. Çünkü sürecin kötü yönetilmesi durumunda toplumun tüm katmanları ve hatta komşu ülkeler dahi mağdur olacaktı. Bu da kendilerinden ziyade toplumun bireylerini ve ahlakî değerlerin ihyasını düşünen yüce karakterli nebilerin mantığına aykırıydı. Ayrıca bundaki amacı bir makama talip olmak değil hakkı ikame etme, adaleti sağlama, ilahi hükümleri toplumda uygulama²⁶⁸ imkânını yakalayarak davet alanını genişletmek ve insanları tevhide çağırmaktı. Zira “toplumsal olgularda daima güç oluşturanların ve temsiliyeti güçlü olanların kendi iradelerini gerçekleştirmeleri daha olanaklıdır.”²⁶⁹ Nitekim babası, Kenan diyarında risâlet görevini yerine getirirken bir derece yerel kalırken kendisi Mısır ülkesinde azizlik makamında, etrafında oluşturduğu inançlı genç bir ekiple,²⁷⁰ uhrevi kazanımı esas alan iyilik hareketinin/iradesinin daha geniş alanda ve toplum geneline yayılmasında etkin rol aldı.

Kendisine ilim ve hikmet verilen, ekim ve dikimin nasıl yapılacağı öğretilen²⁷¹ Hz. Yûsuf (a.s), Mısır ve çevre ülkelerde süren yedi yıllık bolluk döneminde gerekli önlemleri alıp zahire depolarını tıka basa doldurdu ve akabinde başlayan yedi kıtlık yılına hazırlıklı girdi. Diğer yandan bu kıtlık yılları, onu ailesiyle de buluşturmak üzereydi. Kenan diyarında yaşayan ve yiyecek sıkıntısı çeken kardeşleri Mısır’a gelip zahire almak istediler. Hz. Yûsuf (a.s), onları tanıdı ama onlar o makamda oturan kişinin kardeşleri Yûsuf olabileceğini tahmin etmediklerinden onu tanıyamadılar.²⁷² Ayrıca zindandan sonra aile düzenini kuran Hz. Yûsuf (a.s), otuz yaşını bulmuş,²⁷³ saray dilini konuşan ve saray elbiselerini giyen biri olmuştu. Bu nedenle kardeşlerinin onu tanımaları haliyle çok zordu.

Hiçbir şekilde intikam duygusuna kapılmayan Hz. Yûsuf (a.s), onlara iyi davranıp ikramda bulundu. Sohbet arasında konuyu öz kardeşi Bünyamin’e getirdi. Orada anladı ki, onlar, babalarının sevgisini kazanmak için kendisini harcarken tam

²⁶⁸ Kâsımî, *Mehâsinü ’t-Te ’vîl*, 6/191.

²⁶⁹ Anton C. Zijderveld, *Sahnelik Toplum*, çev. Kadir Canatan, (İstanbul: Pınar yayınları, 2007), 140.

²⁷⁰ Yûsuf 12/62.

²⁷¹ Yûsuf 12/47-49.

²⁷² Yûsuf 12/58.

²⁷³ Taberî, *Târihu ’t-Taberî*, 1/336.

tersine babalarının sevgisini büsbütün kaybetmiş ve o aşamadan sonra babalarının, Bünyamin ile teselli bulmasına razı olmuşlardı. Bu durumda kardeşini yanına almayı planlayarak onlara aile olabilmenin değerini iyice kavratmak istedi. Erzak verirken bir dahaki gelişte Bünyamin'i getirmeleri konusunda ısrarcı oldu.²⁷⁴

İkinci gelişte kardeşleri, babalarına söz verip onu razı ettikten sonra Bünyamin'i yanlarına alıp Mısır'a vardılar. Hz. Yûsuf (a.s), uyguladığı plan ile Bünyamin'i alıkoyunca²⁷⁵ ne yapacakların bilemediler. Kardeşleri Yûsuf'a yaptıkları ihanetten bu yana musibetlerin onların yakalarını bırakmadığını gördüler. Haberi alan Hz. Yakub (a.s), daha da üzülp kahroldu. Sonrasında bunda bir hikmet olduğunu düşünen Hz. Yakub (a.s), Yûsuf'u ve kardeşini bulup getirmeleri üzere oğullarını tekrar Mısır'a gönderdi.²⁷⁶ Bu kez kardeşleri yanına gelince Hz. Yûsuf (a.s), onlara kimliğini açıkladı. Onlar utanıp özür dilerken o, *"Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın"*²⁷⁷ deyip onları affetti. Onları uğurlarken de *"Bu gömleğimi götürün de babamın yüzüne koyun ki, gözleri açılsın ve bütün ailenizi de bana getirin,"* dedi.²⁷⁸ Oğlunun şifa gömleğini koklayıp yüzüne gözüne süren Hz. Yakub'un (a.s) kör olan gözleri iyileşti, ızdırap dolu gönlü şifa buldu.²⁷⁹ Hz. Yakub ve oğulları Mısır'a vardıklarında Yusuf'un huzuruna çıkıp ona saygıyla boyun eğdiler ve bu şekilde Yûsuf'un çocukken görmüş olduğu rüya da gerçekleşmiş oldu.²⁸⁰

İşte kendi içerisinde nice incelikler barındıran, gerçek bir hayat hikâyesinin nüktelerle tasviri olan²⁸¹ ve üç gömlek²⁸² ile sembolize edilen olaylar dizini sonuçta şifâ, afiyet ve saadetle bitmektedir. İhaneti, mazlumiyeti ve mağduriyeti sembolize eden kanlı gömlek ile başlayan serüvende Hz. Yûsuf'u (a.s), kuyuya attıran asıl sebep babasının sevgisi ve kardeşlerinin de bu sevgiye karşı gösterdikleri aşırı kıskançlıklarıydı. Ama şer gözüküp gerçekte hayrı içeren bu musibette Hz. Yûsuf (a.s), kuyuya sarkıtılan ip sayesinde ulaşacağı maddî ve manevî makamlara giden yolculuğunun başlangıç noktası olan Mısır sarayına girme imkânına kavuşmuştur.

²⁷⁴ Yûsuf 12/60.

²⁷⁵ Yûsuf 12/76.

²⁷⁶ Yûsuf 12/87.

²⁷⁷ Yûsuf 12/92.

²⁷⁸ Yûsuf 12/93.

²⁷⁹ Yûsuf 12/96.

²⁸⁰ Yûsuf 12/100.

²⁸¹ Yıldız, *Yusuf'un Üç Gömleği*, 20.

²⁸² Yıldız, *Yusuf'un Üç Gömleği*, 20.

Mısır sarayında da kadın fitnesiyle sınanan Hz. Yûsuf'un (a.s) iffetinin şahidi ise arkadan yırtılan gömleği olmuştur. O iffet gömleği onun, takva, ismet ve hayâsını sembolize etmiştir. Burada da onu zindana attıran sebep, Züleyha'nın aşırı sevgisi ve diğer saray kadınlarının kıskançlığıydı. Ama şartlar aleyhinde gözüксе de iffet gömleği sonuçta onu zindandan alıp tüm saygınlığıyla Mısır Azizi kılmıştır.

Mısır hazinelerinin başına geçen Hz. Yûsuf'un (a.s) kişiliğinin, kimliğinin ve güvenilirliğinin nişanesi olan şifa gömleği de onun olgunluğunu, manevî üstünlüğünü, istikrar ve istikametini sembolize etmiştir. Zira o, makam ve mevkiinin, onu değiştirmesine müsaade etmemiş ve bağlı olduğu ilkeleri hiçbir zaman çiğnememiştir. Yönetimde adaletli davranmış, herkese hak ettiğini vermiş,²⁸³ makamların ve maddiyatın kirene asla bulaşmamıştır. Bu nedenledir ki onun bu makam gömleği, gönüllere ve gözlere şifa olmuştur.

2.1.5.4. Görev Talebi ve Vefat Duası

Bu kıssada gençlerin dikkatine sunulan iki noktaya ayrıca değinmek gerekmektedir. Birincisi: Hz. Yûsuf'un (a.s) görev talebidir. Kur'ân'da belirtildiği gibi kral, onu özel danışmanı olarak yanına alınca Hz. Yûsuf (a.s), “*Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir. Çünkü ben iyi koruyucu (güvenilir) ve bilgili bir kişiyim*”²⁸⁴ diyerek, görev talebinde bulunmuştur. Bu da bir alanda yetkin olduğunu bilen gençlerin, kötü yönetimle mağdur edilen halkın ihyası için göreve ve makama talip olabileceğini göstermektedir.²⁸⁵ Ama Hz. Yûsuf (a.s), göreve talip olmanın ve ehliyetin şartlarını da belirtmiştir: Güven ve bilgi. Dolayısıyla buradan bu iki unsuru taşımadan bir göreve talip olmanın meşru olmayacağını anlamaktayız.

İkinci nokta ise Hz. Yûsuf'un (a.s) dünya nimetinin içindeyken ve makamın zirvesindeyken yaptığı duadır.²⁸⁶ Belki de gençlerin bu kıssadan alacağı en önemli derslerden biri bu duanın içeriği ve yapılma vaktidir. Zira Azizlik makamında olan Hz. Yûsuf (a.s) bu duada, dünya makam ve nimetlerinin geçici ve fani olduğunu belirtmiş, asıl gaye ve amacın ahiret olması gerektiğini vurgulamıştır. Dünya

²⁸³ İbn Atıyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, 3/ 255.

²⁸⁴ Yûsuf 12/55.

²⁸⁵ İbn Atıyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, 3/256.

²⁸⁶ “Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Dünyada ve ahirette yalnızca benim Mevla'm sensin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni iyilere kat,” (Yûsuf 12/101).

hayatının çeldirici yönünden korunmak için de Allah Teâlâ'dan İslam üzere ölmeyi dilemiştir. Hatta bazı âlimlere göre o, ailesiyle buluşmuş, yüksek makama kurulmuşken dünyevî lezzetleri terk edip uhrevî saadete mazhar olmak için bu acı vefat duasını etmiş ve bu dua akabinde de vefat etmiştir.²⁸⁷

Dolayısıyla kıssasını ele aldığımız Hz. Yûsuf (a.s); dürüstlük, iffet, edep, hakşinaslık, hayırseverlik, iyilikle dolu olma, takva, sabır, adalet, güven, emaneti koruma, hak ve hukuka riayet etme, sır saklama, bağışlama, sevgi, hak dini anlatma, ahireti dünyaya tercih etme gibi birçok niteliğiyle ve pratiğiyle gençlere ve bizlere örnek olmuştur.

2.1.6. Hz. Yûsuf'un (a.s) Zindandaki İki Genç Arkadaşı

Kur'ân'da Hz. Yûsuf'un (a.s) kıssası anlatılırken, genç iki zindan arkadaşından da bahsedilmektedir.²⁸⁸ Bu iki gencin, gördükleri rüyaların tabirini Hz. Yûsuf'tan istediği ve bunun üzerine Hz. Yûsuf'un (a.s) da rüyalarının tabirinden önce onlara tevhiî anlattığı, nasihatte bulunduğu belirtilmektedir.²⁸⁹ Hz. Yûsuf (a.s) ile beraber zindana giren bu iki delikanlıya dair bilgi veren kaynaklar, bu gençlerin Hz. Yûsuf'un (a.s) yaşlarında ve birinin sarayda sucu başı, diğerrinin de fırıncı başı olduğunu rivayet etmektedir.²⁹⁰ Kral, fırıncı başının kendisini zehirlemeye teşebbüsünden dolayı ve sucu başının da ona ortaklık ettiğini zannettiğinden, ikisini zindana atmıştır.²⁹¹

Anlaşılan bu iki delikanlı, zindanın stresli ortamında Hz. Yûsuf (a.s) ile hemhâl olmuş, onunla moral bulmuş, onun iyiliklerini görmüş ve onun iyi bir rüya yorumcusu olduğunu da müşahade etmişlerdir. Bu yüzden güvenilir buldukları Hz. Yûsuf'un (a.s) hâl ve hareketlerini takdir etmiş ve özel sorunlarında dahi ona danışmaktan çekinmemişlerdir. Nitekim gördükleri rüyaları anlatan gençlerden ilki, şaraplık üzüm sıkıldığını, diğeri de başı üzerinde kuşların yediği bir ekmek gördüğünü belirterek Hz. Yusuf'tan yorum beklerken konuşmalarına “*şüphesiz biz seni (muhsinlerden) iyilik yapanlardan görüyoruz.*”²⁹² ifadesini de eklemişlerdir.

²⁸⁷ Bediüzzaman Said Nursî, *Mektûbât*, (İstanbul: Söz Yayınları, 2017), 400.

²⁸⁸ Yûsuf 12/36.

²⁸⁹ Yûsuf 12/36-42.

²⁹⁰ Taberî, *Târihu't-Taberî*, 1/ 342; Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 2/ 459.

²⁹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, 16/95.

²⁹² Yûsuf 12/36.

Üsluplarından anlaşıldığı gibi her ne kadar gençler, inanç noktasında Mısır ilahlarına inanarak bâtil bir inançta olsalar da tevhîd dinin davetçisi Hz. Yûsuf'a karşı vefalı, saygılı ve hakşinas davranmışlardır. Aynı şekilde Hz. Yûsuf (a.s) da onlarla iyi geçinmiş, iyilikle muamelede bulunmuş ki gençler, ona “Muhsin/Çokça ihsanda bulunan” vasfını layık görmüşlerdir. Gençler söz konusu rüyalarına tabir isterken Hz. Yûsuf (a.s), birinin saraydaki işine geri döneceğini ve diğerinin de idam edileceğini anladığından rüyalarını yorumlamadan önce gençlere Allah'ı ve ahiret inancının anlatmaya çalışmıştır. Bu bağlamda evvela gençlerin, bütün fazileti kendi kişiliğine bağlamaları hatasını gidermiş, rüyaları tabir etmeyi kendisine, inandığı Rabbinin öğrettiğini söylemiş ve sahip olduğu bu faziletlerin asıl kaynağının da tevhîdi temsil eden atası İbrâhimî dinin olduğunu belirtmiştir.

Hz. Yûsuf (a.s) gençlerle olan bu konuşmasında mesajlarını sıraya koymuş, gençlerin dikkatini ahirete yöneltirken öncelikle nazikçe bağlandıkları inancın bâtil olduğunu ifade ederek Allah'a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir kavmin dininden uzak durduğunu vurgulamıştır.²⁹³ Gençleri bâtıldan hakka çağırırken, yüreklerine dokunmaya çalışmış ve kendisini meziyetli kılan tevhîd dinine uyduğunu²⁹⁴ açıklamıştır. En sonunda kendisini pür dikkat dinleyen gençlere “*Ey zindan arkadaşlarım!*” diye seslenerek iltifatta bulunmuş ve muhakeme yetilerine dönük olarak da ayrı ayrı ilahların mı yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek ilahın mı daha makbul olduğunu düşünmelerini istemiştir.²⁹⁵

Gençlerin Hz. Yûsuf'un (a.s) bu davetine nasıl bir tepki verdikleri ise açık değildir. Ama en azından bir itirazları olmamıştır. Diğer yandan kıssanın ilerleyen bölümünde zikredildiği gibi kralın rüyasını tabir etmek üzere zindana dönen sucu başının Hz. Yûsuf'a (a.s) “*Ey siddık / Ey doğru sözlü*”²⁹⁶ diye hitap etmesinden tevhîd dinini benimsemiş olabileceğini çıkarabiliriz. Verdiği mesajdan sonra Hz. Yûsuf (a.s), rüyalarını tabir ederek birinin kurtulup krala hizmet edeceğini, diğerinin de asılıp kuşlara yem olacağını söylemiş ve sonuçta yorumladığı gibi fırıncı başı asılmış, sucu başı görevine dönmüştür.²⁹⁷

²⁹³ Yûsuf 12/37.

²⁹⁴ “Atalarım İbrâhim, İshak ve Yakub'un dinine uydum.” (Yûsuf 12/38).

²⁹⁵ Yûsuf 12/39.

²⁹⁶ Yûsuf 12/46.

²⁹⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 4/391.

Saraydaki görevine devam eden sucu başı, Hz. Yûsuf'un (a.s) durumunu krala anlatmak istemiş ancak ayette geçtiği gibi şeytan ona unutturmuştu.²⁹⁸ Birkaç yıl sonra kral, rüyasında yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; ayrıca yedi yeşil başak ve yedi de kuru başak gördüğünü belirtip yorumunu istediğinde ülkedeki bütün ileri gelenler yorumunda aciz kalınca da sucu başı, dostu Hz. Yûsuf'u (a.s) hatırlayabilmiştir. Kral'a bunu ancak ve ancak zindanda olan Hz. Yûsuf'un kesin olarak yorumlayabileceğini söylemiş.²⁹⁹ Nihayetinde sucu başı, bu girişimiyle hem kralın rüyasının doğru tabir edilmesinde rol almış hem de Hz. Yûsuf'un (a.s) zindandan beraat ederek çıkmasında pay sahibi olmuştur.

Anlaşılan Kur'an'da bu iki kişinin genç olduğunun belirtilmesi, gençlerin fitratına yönelik bir vurgu olmalıdır. Yûsuf kıssasına baştan sona göz atıldığında görülecektir ki Hz. Yûsuf'un (a.s) Mısır'da kendi dinini açıkladığı ve muhataplarını tevhid dinine davet ettiğine dair tek detay bu gençlerle olan diyalogda geçmektedir. Bu da gençlerin davete ve hakkı kabul etmeye daha yatkın, vefalı davranmaya daha müsait olduklarının ispatıdır. Nitekim "sucu başı"nın kadirşinaslığı ve Mısır Azizi olduğunda Hz. Yûsuf'un (a.s), yardımcı ekibini gençlerden oluşturması, gençlerin davete, hakka ve doğruya daha erken icabet ettiklerini göstermektedir.

2.1.7. Hz. Mûsâ (a.s)

Üç semavi dinin müntesibi olan Yahudi, Hristiyan ve Müslümanların ihtiram gösterdiği peygamberlerin başında yer alan Hz. Mûsâ (a.s) da gençliğini konu edeceğimiz örnek şahsiyetlerden biridir. Ulu'l-azm peygamberlerden biri olarak zikredilen³⁰⁰ Hz. Mûsâ'nın (a.s) ismi, Kur'an-ı Kerim'in otuz dört sûresinde yüz otuz altı yerde geçmekte³⁰¹ ve bu şekilde Kur'an-ı Kerim'de ve sahih hadislerde de adı en çok geçen peygamber sayılmaktadır. Dolayısıyla bu da onun hayatına daha fazla eğilmemiz anlamına gelmektedir. Zira Kur'an'da Hz. Mûsâ'nın (a.s) yaşadıkları, çokça konu edilmekte ve Nebiler içerisinde en çok da O'nun serüvenine değinilmektedir.

²⁹⁸ Yûsuf 12/42.

²⁹⁹ Yûsuf 12/43-49.

³⁰⁰ eş-Şûrâ 42/13; el-Ahzâb 33/7; el-Ahkâf 46/35.

³⁰¹ Muhammed Fuâd Abdulbâkî, *el-Mu'cemu'l-Mufehres*, "mvs", 680-682.

Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Mûsâ’nın (a.s) doğumu, annesinin onu nehre bırakması, sarayda büyümesi, kaza ile bir Kıpti’yi öldürmesi sonucu Medyen’e kaçması, orada evlenmesi, birkaç yıl hizmet görmesi, dönüşte peygamber olarak seçilmesi, kardeşi Harun’u yardımcı olarak istemesi, Firavun’u uyarmaya gitmesi, mucize göstermesi, sihirbazlarla müsabakası, uzun yıllar boyunca Firavun ile mücadelesi, İsrâiloğullarını Mısır’dan çıkarması, Firavun’un ordusuyla onları takip ederek denizde boğulması, Sina dağında ilahi emirleri barındıran levhaları alması, çölde İsrâiloğullarıyla çeşitli imtihanları, İsrâiloğullarına rehberlik edişi, sâlih kul ile arkadaşlığı gibi detaylar verilmektedir.³⁰²

Hz. Mûsâ’nın (a.s) yaşadıklarını ibretlik bir örnek mecmuası olarak sunan Kur’ân-ı Kerîm, kıssada anlatılanların öğüt alınması gereken bir ders³⁰³ olarak gördüğünden konu mucibince kıssayı farklı yerlerde tekrarlar. Kıssa-i Mûsâ’nın tekrar tekrar Kur’ân’da zikredilmesinin hikmetini Bediüzzaman Said Nursî de şöyle açıklar: “...Kıssa-i Mûsâ, çok meziyetleri ve hikmetleri müstemildir. Her makamda o makama münâsib bir vecihle zikredilmesi, ayn-ı belağâttir.”³⁰⁴ Zira Hz. Mûsâ (a.s) Kur’ân’ın “*Haydi Firavun’a git (uyar), çünkü o haddi aşmıştır.*”³⁰⁵ emriyle, yeryüzünde büyüklenen, halkını sömüren ve dalâlete sürükleyen, özellikle azınlıkta olan İsrâiloğullarına kan kusturan zalim Firavun ile mücadele etmiş ve bununla birlikte her durumda kendisine zorluk çıkaran, eğitimi çok zor olan kavmi İsrâiloğulları ile uğraşmıştır. Bu açıdan hayatı, önemli dersleri ve ibretleri barındırmaktadır.

Bilindiği üzere Hz. Yakub’un (a.s) bir ismi de İsrâil’dir.³⁰⁶ Bundan dolayı da onun soyundan gelenlere de “İsrâiloğulları” denilmiştir. Yûsuf Sûresi’nde belirtildiği gibi Hz. Yûsuf (a.s), Mısır’da “Aziz” unvanına erişince babasını ve kardeşlerini Mısır’a davet etmiş ve onlar da ailece Kenan diyarını bırakıp Mısır’a yerleşmişlerdir.³⁰⁷ İsrâiloğulları, birkaç yüzyıl sonra Mısır’da nüfus olarak çoğalınca Kıpti Firavun ailesi, onları rakip zümre olarak görmüş ve çeşitli hile ve zulümlerle boyunduruk altında tutmaya çalışmıştır.

³⁰² Bk. Ömer Faruk Harman, “Mûsâ” *DİA* (Erişim 24 Eylül 2020).

³⁰³ “Sana Mûsâ’nın haberi geldi mi?... Elbette bunda Allah’a itaatsizlikten korkanların alacağı büyük bir ders vardır!” (en-Naziât 79/ 15, 26).

³⁰⁴ Bediüzzaman Said En-Nürsi. *İşârâtü’l-İ’câz*, çev. Abdulmecit En-Nürsi, (İstanbul: Söz Yayınları, 2013), 55.

³⁰⁵ en-Naziât 79/ 17.

³⁰⁶ Âl-i İmrân 3/93; Meryem 19/58.

³⁰⁷ Yûsuf 12/93, 99.

Kesin olmamakla birlikte Hz. Mûsâ'nın (a.s) MÖ 13.yüzyılda dünyaya geldiği kabul edilmektedir.³⁰⁸ Hz. Mûsâ (a.s), çok çetin ve zor bir dönemde dünyaya gelmiştir. “O dönemde Mısır Firavun’u, ulûhiyyet iddiasında bulunuyor, halkını hakîr görüyor, Hz. İbrâhim ve Hz. Yakub’un dinine, bir takım sapmalar olsa da, bağlı olan İsrâiloğullarını da itaâtine zorluyordu. İlahlık davasını reddedenlere çeşitli ağır cezalar veriyordu. İsrâiloğulları, temelde tek ilaha inandıklarından Firavun’un ilahlığını ve Firavuncuların putperest inançlarını inkâr ediyorlardı. Firavun, böyle bir zümreyi saltanatı açısından tehlikeli görüyordu. Bu sebeple Firavun’un zulmünden bıkan İsrâiloğulları, Kenan diyarına göçmek istiyordu. Firavun, onları sınır dışı da edemiyordu. Sınır dışı ettiğinde bu etnik grup, düşmanlarıyla işbirliğine gidebilirdi. Bu korkuyla beraber köle gibi çalıştırdığı yüz binlerce insanı boyunduruğu altında tutmaya çalışıyordu.”³⁰⁹

Kur’ân-ı Kerîm, Hz. Mûsâ'nın (a.s) dünyaya geldiği dönemi işlerken, Mısır’ın ve İsrâiloğullarının genel durumuna da değinir; Firavun’un, halkını çeşitli gruplara böldüğünü ve bir kısmını, erkek çocuklarını öldürüp kız çocuklarını sağ bırakmak suretiyle güçsüz bıraktığını bildirir.³¹⁰ Firavun’un nasıl çirkin ve acımasız bir politika güttüğünü şöyle açıklar: “Şüphesiz Firavun yeryüzünde ululuk taslamaya başlamış ve ora halkını sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir kesimi (İsrâiloğullarını) eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise sağ bırakıyordu. Şüphesiz o, bozgunculardandı.”³¹¹

Ayetin tefsîri bağlamında Seyyid Kutub, ilk İslam kaynaklarında geçen bazı rivayetlere itibar etmeden şu tespitleri yapar: “... Firavun, kendisine kulluk etmeyen grubu sistematik olarak soykırıma uğratmak için korkunç cehennemî bir plan uyguladı. Nüfusları artmasın diye doğar doğmaz erkek çocuklarını öldürmek, kız çocuklarını erkeksiz bırakmak da uygulanan planın bir parçasıydı. Böylece çektikleri işkence ve eziyetlerin yanında erkeklerin azalıp, kadınlarının artmasıyla zayıf düşmelerini, kendisine başkaldıramayacak duruma gelmelerini planlıyordu. Anlatıldığına göre, Firavun, İsrâiloğullarının hamile kadınlarının doğum yapmalarından önce ebeler gönderir ve doğan çocukları tespit ettirir ve doğar doğmaz

³⁰⁸ Ömer Faruk Harman, “Firavun”, *DİA* (Erişim 27 Eylül 2020).

³⁰⁹ Kutub, *Fizilâli'l-Kur'ân*, 5/ 2671.

³¹⁰ el-Bakara 2/49; el-A'râf 7/141; İbrâhîm 14/6.

³¹¹ el-Kasas 28/4.

acımadan erkek çocukları boğazlardı. İşte sûrede anlatıldığı şekliyle Mûsâ kıssasının doğumla ilgili bölümünün geçtiği ortam bundan ibaretti.”³¹²

“İslami kaynakların genelinde, bu zalim firavunun Mus’ab b. Muaviye b. Ebû Nümeyr olduğu zikredilir, bu Firavun rüyasında Beytûlmakdis’ten çıkan bir ateşin Mısır’a sıçradığını bütün Kıptileri yok ettiğini ancak İsrâiloğullarına zarar vermediğini görür. Rüyanın yorumunda kâhinler, İsrâiloğullarından doğacak bir çocuğun saltanatını yok edeceğini, dinini değiştireceğini söyleyince bunun üzerine Firavun, İsrâiloğullarından doğan her erkek çocuğun öldürülmesini emreder. Ancak daha sonra ise azalan erkek köle sayısını dengelemek için, doğan erkek çocukların, bir yıl öldürülmelerini bir yıl sağ bırakılmalarını ister. İşte Hz. Harun, serbest yılda Hz. Mûsâ da yasak yılda doğar”³¹³

Yasak yılda doğan Hz. Mûsâ (a.s), daha annesinin kucağındayken onun için kederli kader başlamıştı. Annesi, oğlu öldürülecek diye yüreği kopuyordu. Sâliha ve âbide kullardan olan annesi, o tehlike anında ilahî ilhamla şerefleniyor ve ilahî ilhamda ona; bebeğini emzirmesi, başına bir şey gelmesinden korktuğu zaman da Nil’e bırakması ve bütün bunlardan endişe etmemesi, çünkü peygamber kılınacak oğlunun yine kendisine döndürüleceği söyleniyor.³¹⁴

Bunun üzerine annesi, onu emzirir, sandığa koyar ve Nil nehrinin koyu karanlık sularına bırakır.³¹⁵ Diğer yandan da kızına, kardeşinin sandığını izlemesi emrini verir.³¹⁶ İlahî irade gözetiminde sandık gidip Firavun ailesinin kaldığı köşkün yanında durur. Zira hiçbir plan ve tuzağın ilahî iradenin önüne geçme imkânı yoktur. Allah Teâlâ’nın sevimli kıldığı³¹⁷ bebeği gören Firavun’un hanımı, zalim kocasına “*Bana da sana da göz aydınlığı olsun. Sakın onu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur ya da onu evlat ediniz.*”³¹⁸ der. İşte “burada kudret eli farklı şekilde devreye giriyor, Firavun’a karşı, karısının kalbini bebeği korumaya yöneltiyor. Silahla, mevkiyle, malla değil, kadının kalbindeki sevgiyle, duygusallıkla, Firavun’un katılığını,

³¹² Kutub, *Fizilali’l-Kur’ân*, 5/2672.

³¹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 3/36; Harman, “Mûsâ”.

³¹⁴ el-Kasas 28/7.

³¹⁵ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 3/393.

³¹⁶ el-Kasas 28/11-12.

³¹⁷ Tâhâ 20/39.

³¹⁸ el-Kasas 28/9.

sertliğini, yumuşatıyor. Zayıf ve güçsüz çocuk, bu ince ve şeffaf perdeyle gaddar Firavun’a karşı korunuyor.”³¹⁹

Bu şekilde Firavun’un hanımı Asiye,³²⁰ bebeğin katledilmesini engelliyor. Onu evlat edinmek amacıyla kocasına; “Bu çocuk bana da sana da göz aydınlığı olur” deyip,³²¹ şefkat, merhamet ve direngen duruşuyla bebeği Firavun ailesinin bir üyesi kılıyor. Böylece Firavun, kendi düşmanını kendi sarayında büyütmek zorunda kalıyor. Daha sonra Asiye, bebek için sütanne aramaya koyuluyor ancak bebek, hiçbir kadının sütünü içmiyor. Neticede ilahi iradenin yönlendirmesiyle, Hz. Mûsâ’nın (a.s) kız kardeşinin Firavun ailesiyle kurduğu bağlantı ve özel girişimle bebek tekrar annesine dönüyor.³²² Bunun sonucunda Hz. Mûsâ (a.s), ailesinden kopmadan güven içinde saray ortamında büyüyor.

İlahî hikmet gereği aile ortamına dönmesiyle Hz. Mûsâ (a.s) sarayda halktan uzak yetişen bir saraylı olarak değil, kendi halkı içinde yaşayan biri oluyor, hem akli ve hem hissi olarak da bir İsrâiloğlu şeklinde yetişiyor.³²³ Öz annesinin sütü, sevgisi, şefkati ve özenli terbiyesi sayesinde dinî kimliği diri kalıyor, hemhâl olduğu kültür açısından güçlü olan saraydaki aristokrat kitle dahi onu hiçbir şekilde asimile edemiyor. Ne İsrâiloğlu kimliğinden ne de ailesine olan aidiyetinden bir ödün veriyor. Bu aidiyet ve kimliğin onda ne kadar yerleşik olduğunu Allah Teâlâ ile olan ilk mükâlemesinde,³²⁴ kardeşi Harun’u yardımcı olarak istemesinden de anlayabiliyoruz.³²⁵

Hz. Mûsâ’nın (a.s) ilahî irade ile saraya alınmasının birçok hikmeti olmalıdır. Denilebilir ki bu ilahî korumayla Allah Teâlâ, kendisine çokça güvenen ve tuzak

³¹⁹ Kutub, *Fizilali’l-Kur’ân*, 5/2679.

³²⁰ Firavun’un hanımı Asiye, daha sonradan risâlet ile gönderilen Hz. Mûsâ’nın (a.s) davetine icabet etmiş, iman ile şereflenmiştir. Tevhîd inancından dolayı da kocası Firavun tarafından şehid edilmiştir. Şehid edildiği sırada şu duayı yapmıştır: “Rabbim, bana kendi katında, cennette bir ev yap; beni Firavun’dan ve onun yaptıklarından koru ve beni o zalimler topluluğundan kurtar.” (et-Tahrîm 66/11). Geniş bilgi için bk. Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 7/236; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 13/253 ve 18/202-203.

³²¹ Kaynaklarda Asiye, “Bu çocuk bana da sana da göz aydınlığı olur” dediğinde Firavun’un: “Sana belki ama bana değil” dediği belirtilmektedir. Bu bilgiye dair İbn Abbas (r.a) şöyle bir değerlendirme yapmıştır: “Şayet o da ‘göz aydınlığım olsun’ deseydi ona da Asiye gibi iman müyesser olurdu.” Geniş bilgi için bk. Taberî, *Câmiu’l-Beyan*, 19/525.

³²² el-Kasas 28/13.

³²³ Mevdudî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 4/164.

³²⁴ Tâhâ 20/29-30.

³²⁵ Umre sırasında Hz. Mûsâ’nın (a.s), dünyada kardeşine en fazla yardımı dokunan kardeş olduğunu söyleyen bir adamı Hz. Aişe (r.anha) de tasdik etmiştir. Bk. Muhammed b. Mustafâ b. Muhammed el- Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, (Mısır: Matbaâtü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1946), 16/107.

kuran Firavun'un acizliğini göstermiştir. Hem bu sayede Hz. Mûsâ (a.s) hiç kölelik görmemiş ve kölelik ruhuyla büyümemiştir. Ayrıca sarayda özel bilim dersleri almış³²⁶ ve en önemlisi Mısır devlet yapısının işleyişini ve yöneticilerini iyice tanımıştır.

Anlaşılan Firavun ve ileri gelen adamları acımasız planlarını yapıp masum bebekleri boğazlarken, Allah Teâlâ da, onları tuzaklarında boğmuş, ezilen İsrâiloğullarına önderlik edecek, Firavun ve yandaşlarının zulmünü sonlandıracak Hz. Mûsâ'yı (a.s) korumuş ve yerine getireceği vazifeyi belirlemiştir: *"Biz ise yeryüzünde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları varisler kılalım. Yeryüzünde onları güç sahibi kılıp onların eliyle Firavun'a, Hâmân'a ve ordularına, çekine geldikleri şeyi gösterelim."*³²⁷

Görüldüğü gibi Firavun, Hâmân³²⁸ ve ordularının bütün önlemlerine rağmen ilahî irade işler, Mûsâ doğar, bizzat Firavun'un ocağında/sarayında büyür ve gençlik çağına girmesiyle saray ekâbirleri Firavun ve Kıptilerin zulmüne karşı çıkar, somut adımlar atınca idam cezası alır, hicret etmek zorunda kalır. Hicret ettiği Medyen'de tedrisatta bulunduktan sonra mukaddes Tuva vadisinde risâlet görevini alır, elindeki bir asa ve çeşitli mucizelerle Firavun'un karşısına dikilip davette bulunur. Hak çağrısına inatla karşı duran Firavun, Hâmân ve yandaşlarını mağlup eder, İsrâiloğullarını esaretten ve eziyetten kurtarır.³²⁹ Risalet mesajlarıyla eğittiği İsrâiloğulları da, yeryüzünde güç sahibi olur ve nice asırlar, içlerinden tevhid davasının savunucularını/önderlerini çıkarır.

Hz. Mûsâ'nın (a.s) doğduğu ve yaşadığı ortamı özet olarak tasvir ettikten sonra Kur'an'da zikredilen, onun gençlik döneminde yaşadığı iki olayı ele alıp örnek karakterinde öne çıkan özelliklerine değinmeye başlayabiliriz.

2.1.7.1. Haksızlığa Karşı Fevri Çıkışı

Kur'an-ı Kerim, hakşinas olması itibarıyla Hz. Mûsâ'yı (a.s) hakka karşı ilgisizliğe tahammül etmeyen, adaleti savunan, mazlumlara sahip çıkan ve bu

³²⁶ Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, 4/165.

³²⁷ el-Kasas 28/6-7.

³²⁸ **Hâmân:** Hz. Mûsâ'nın mücadele ettiği Firavun'un veziri veya onun sarayındaki önemli şahsiyetlerden biri ya da Amon kültünün başrahibi olmalıdır. Geniş bilgi için bk. Şaban Kuzgun, "Hâmân", *DİA* (Erişim 30 Eylül 2020).

³²⁹ Bk. Tâhâ 20/11-79.

konularda fevri davranan biri olarak tasvir etmektedir. Tur dağından dönerken buzağıya tapan İsrâiloğullarını gören Hz. Mûsâ'nın (a.s), elindeki vahiy levhalarını yere atması³³⁰ ve kardeşi Harun'un saçını sakalını çekmesi³³¹ onun fevri davranan özelliğini ortaya koymaktadır. İşte birazdan verilecek olan kıssada bir soydaşına arka çıkmasından onun gençliğinden beri bu karaktere sahip olduğunu anlıyoruz.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Hz. Mûsâ (a.s), saray ortamında yetişmiş ve zamanın bilginlerinden özel dersler almıştır.³³² Bunun yanında kendine has özellikleriyle sarayın büyüünden etkilenmemiş tam tersine kendi kimliğini ve inancını korumuş ve sosyal olaylara da daha duyarlı olmuştur. Kıptilerin, kendileri dışındaki etnik ve inanç gruplarına yaptıkları zulme ve parya muamelesine de şiddetle karşı çıkmıştır. Risâlet ile görevlendirilmeden önce, insanî ve vicdanî olarak zulmün karşısında doğruyu, adaleti ve hakkı savunan tarafta yer almıştır. Muttakî annesi ve inançlı ailesinden aldığı eğitim ve terbiye ile haksızlığa karşı çıkmayı ve iyilik etmeyi prensip edinen biri olmuştur. Onun, ta baştan beri iyilik edenlerden olduğu ve bu nedenle gençlik çağına eriştiğinde Allah Teâlâ tarafından ilim ve hikmet verilmek suretiyle mükâfatlandırıldığını da Kur'ân-ı Kerîm'den öğreniyoruz.³³³

İlahî mevhibelerle donatılıp olgunluk çağı olan otuz yaşına³³⁴ erişip gelişimini tamamladığı bu dönemde Hz. Mûsâ (a.s), daha önceden olduğu gibi çarşı ve pazarları dolaşmaya çıkar. Çünkü o, halka karışmayı seven, mazlumlara ve ezilenlere sahip çıkmaya çalışan biriydi.³³⁵ Nitekim birazdan bahsedeceğimiz olayda, İsrâiloğullarından birinin, bir başkasından değil de ondan yardım istemesi, Hz. Mûsâ'nın (a.s) bu tür olaylara müdahale ettiği ve halkın sorunlarıyla ilgilendiğinin kanıtıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de kısaca anlatılan ve tefsîrlerde detaylandırılan bilgiye göre Hz. Mûsâ (a.s) تنها bir vakitte şehre girdiği sırada bir kavgaya şahit oluyor; kavgada birisi İsrâiloğullarından, diğeri de Kıptilerdendir. Soydaşı, Hz. Mûsâ'yı (a.s) tanıdığı için onu yardıma çağırıyor. Hz. Mûsâ (a.s) da mazlum olarak gördüğü soydaşına

³³⁰ el-A'râf 7/150.

³³¹ Tâhâ 20/94.

³³² Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., 251.

³³³ "Mûsâ, olgunluk çağına ulaşip gelişimini tamamlayınca, biz ona ilim ve hikmet verdik. Biz, iyilik edenleri böyle mükâfatlandırırız." (el-Kasas 28/14).

³³⁴ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 7/239; Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, 19/536.

³³⁵ İbn İshak, genç Mûsâ'nın yönetime karşı olan İsrâiloğullarından bir gruba liderlik ettiğini belirtmektedir. Bk. İbn Âcîbe, *el-Bahru'l-Medîd*, 4/237.

yardım etmek amacıyla Kıpti'ye bir yumruk vuruyor. Ancak bu şiddetli yumruğu alan Kıpti, orada can veriyor. Bu, Hz. Mûsâ'nın (a.s) beklemediği bir sonuçtur. Aşırı güç kullandığını anlıyor ve hemen orada samimiyetle Allah'a sığınıyor, affını diliyor. Allah Teâlâ da onu affediyor. Zira gerçekleşen ölüm, kaza sonucudur. Ama vaka sonrasında Hz. Mûsâ (a.s), bir daha suçlulara arka çıkmayacağını da özellikle belirtiyor.³³⁶

Anlaşılan olaya aceleyle heyecanla hareket ederek ıslah etme maksadı aksi sonuç veriyor ve artık bir suçlu konumuna düşüyor. İşlediği suçtan dolayı geceyi korku içinde geçiren Hz. Mûsâ (a.s), sabah vaktinde aynı kavgacı soydaşının, bir başka Kıpti ile kavga ettiğini görüyor. Soydaşı yine ondan yardım isteyince, Hz. Mûsâ (a.s), önce bu soydaşını azarlıyor, ardından kavgaya müdahale etmek isterken Kıpti olanı,³³⁷ çünkü cinayetini ona hatırlatıyor. Hz. Mûsâ (a.s), o anda çünkü olayın herkesçe duyulduğunu anlıyor. O sırada da saraydan biri³³⁸ koşarak gelip Hz. Mûsâ'ya (a.s) kaçması gerektiğini haber veriyor. Zira bir Kıpti'nin ölümüne sebep olduğundan onun hakkında ölüm emri verilmiştir. Hz. Mûsâ da (a.s) '*Rabbim, beni zalim milletten kurtar*' deyip kaçmaya davranıyor.³³⁹

Bu anlatıma bakarak Hz. Mûsâ'nın (a.s), Kıptilerin hoşuna gitmese de böylesi kavgalara ve haksızlıklara daha önceden de müdahale ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Daha ötesi, dinî ve içtimaî faaliyetlerde bulunarak,³⁴⁰ horlanan ve ezilen İsrâiloğullarına arka çıkmaya çalışmıştır. Bu olayda, kazara ölüm olunca bardak taşmış, uzun zamandır onun tavırlarından rahatsız olan Mısır sarayı da rahatlıkla onun hakkında ölüm fermanı çıkarmıştır. Hakkındaki ölüm fermanını duyan Hz. Mûsâ (a.s) da etrafını gözetleyerek oradan uzaklaşmıştır. Zira Firavun ve ordusunun çokça acımasız olduğunu biliyordu. Bu nedenle onlardan korkması gayet doğaldı. Nitekim Kur'ân'ın başka ayetlerine bakıldığında heybetli, kuvvetli, sert mizaçlı, hiddetli olarak bilinen Hz. Mûsâ (a.s) için çokça "korkmak" fiilinin kullanıldığı

³³⁶ Bk. el-Kasas 28/14-17.

³³⁷ Râzî, *Tefsîru'l-Kebir*, 24/587; Kutub, *Fizilali'l-Kur'ân*, 5/2684; Bazı müfessirler ise burada, çünkü cinayeti açığa vuran kişinin Hz. Mûsâ'nın (a.s) kavgacı soydaşının olduğu görüşündedirler. Bk. Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 13/265; Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 4/169.

³³⁸ Neseî, haber veren kişinin Firavun'un amcasının oğlu olduğunu kaydeder. Bk. Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, 2/636.

³³⁹ el-Kasas 28/18-21.

³⁴⁰ Ali Sayı, *Firavun, Hâmân ve Kârûn Karşısında Hz. Mûsâ*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 55.

görülecektir.³⁴¹ Bu da onun mücadele ettiği karşısındaki gücün acımasızlığını göstermektedir.

Hız. Mûsâ (a.s), bu vakada “bir derece tarafgirlik duygusuna kapıldığından haklı ve haksız ayırımına gitmeden hareket ettiği için” Kur’ân’da geçtiği gibi uyarılmıştır.³⁴² Ancak Kur’ân, onun bu zellesini³⁴³ büyütmemiştir.³⁴⁴ Zira onun halkı, inancından dolayı esaret altına alınmış, hep ezilmiş, dövülmüş ve horlanmıştır. Üstelik onun halkına uygulanan baskı ve şiddeti, Firavun yönetimiyle beraber tüm Kıpti kavmi de onaylıyordu. Kıptilerin topyekûn zulümde ortak olduklarını, Hız. Mûsâ’nın (a.s), ‘*Rabbim, beni zalim milletten kurtar*’³⁴⁵ ve Hız. Asiye’nin, “*Rabbim... beni o zalimler topluluğundan kurtar.*”³⁴⁶ dualarında Kıpti halkını zalim olarak nitelendirmelerinden ve ayrıca bu kavmin çocuklarından oluşan Kıpti ordusunun tümüyle Firavun ile birlikte denizde boğulmasından³⁴⁷ anlayabiliyoruz. Diğer yandan Le Bon’un belirttiği gibi hak ve adaletten uzak kitlelerin eğilim ve sevgisi hiçbir zaman iyi yöneticilere değil, kendilerini şiddetle baskı altında bulunduran baskıcılara karşı olmuştur. Onlar iyiliği zayıflık olarak görürler. O nedenle güce ve güçlüye saygı gösterirler. En yüksek heykelleri de bu zorbalara için dikerler.³⁴⁸ Kıptilerin bu karakterde olduğunu hayranlık uyandıran piramitlerden rahatlıkla çıkarabiliriz.

Dolayısıyla Hız. Mûsâ (a.s), bu kavgada haklı ve haksıza bakmadan süregelen olguyu göz önüne alarak müdahaleye kalkışmış; “her mazlum ve mağdur toplumun tüm bireyleri mazlum, her zalim toplumun tüm bireylerinin de zalim olmayabileceği” ilkesine³⁴⁹ riayet edememiştir. Oysa bu olayda, Hız. Mûsâ’nın (a.s) ikinci kavgada fark edip azarladığı gibi, azgın ve saldırgan olan kendisine yardım etmeye çalıştığı soydaşıdır. Diğer yandan zulme karşı bu tür tepkileri bir fitri infial olarak gören Seyyid Kutub, ezilen halkların bireylerinden, sınırı aşan bu gibi müdahalelerin sudur

³⁴¹ el-Kasas 28/18, 21, 25, 28, 31; Tâhâ 20 /67.

³⁴² Tâhâ 20/40.

³⁴³ **Zelle:** Peygamberlerin hata ile veya unutarak yaptıkları kusurları ifade eden terimdir. Bk. Neseî, *Tefsîru’n-Neseî*, 1/81.

³⁴⁴ Kutub, *Fizilali’l- Kur’ân*, 5/2684.

³⁴⁵ el-Kasas 28/21.

³⁴⁶ et-Tahrîm 66/11.

³⁴⁷ Bk. Tâhâ 20/77-79.

³⁴⁸ Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, 48.

³⁴⁹ Her zalim toplumunun tüm bireylerinin zalim olmadığına, Firavun’un hanımı Hız. Asiye, güzel bir örnektir. O, Hız. Mûsâ’yı (a.s) korumasına almış, hak dine inanmış ve sonuçta zalimlerin içinde kalan bir mazlum olarak can vermiştir. Bk. Taberî, *Câmiu’l-Beyan*, 23/500; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmî’l-Kur’ân*, 21/104-105.

etmesini normal karşılar. Olayın Hz. Mûsâ'nın (a.s) heyecanlı, duygusal ve tepkisel kişiliğiyle beraber, biriken öfkeden kaynaklandığını belirtip şöyle der: “Bu kızgınlık, İsrâiloğullarına uygulanan sistematik işkenceye, yıllardan beri süregelen azgınlığa, haksızlığa karşı Mûsâ'nın duyduğu rahatsızlığın dışavurumudur.”³⁵⁰ Ayrıca zulme uğrayan toplumların gençlerinde fitrî olarak asabiyet duygusu bir derece baskın duruma gelebilmektedir. Kanaatimizce Kur'ân, gençliğin asabiyet için değil hakkaniyet için kullanılması gerektiğini ve haksızlığa karşı çıkarken ölçülü hareket etmeyi öğütlemek amacıyla, örnek karakter olarak sunduğu Hz. Mûsâ'nın (a.s) bu olaydaki zellesini özellikle zikretmiştir.

Öte taraftan olayın bütününe bakıldığında Hz. Mûsâ (a.s), delikanlılık psikolojisiyle haksızlığa tahammül etmeyen, mazlumun hemen yardımına koşan, zalim kavme cesaretle başkaldıran lider özellikli ve heyecanlı bir genç olarak temâyüz ettiği anlaşıyor. Nitekim kendisi kaçma planı yaptığı sırada Kıptilere karşı durması, bomba haber diye gündeme oturmuş ve İsrâiloğullarının direniş kahramanı olarak görülmüş olmalıdır. Medyen'den risâlet görevi ile geri döndüğünde ona hemen ittiba etmeleri, onu destanlaştırdıklarının açık belirtisidir. Hem bu olayda Hz. Mûsâ'nın (a.s) şuurlu ve vicdanî davrandığı da vurgulanmaktadır. Mazlumun yanında yer aldığı sırada onun fesatçı olduğunu görünce hakşinaslığı tutuyor ve kendi kavminden olan fesatçının karşısına dikiliyor. Ayrıca istemeden bir ölüme sebep olduğunda, buna nefsinin lehine bir fetva aramadan hemen Rabbine tevbe ediyor, af diliyor, nedametini dile getiriyor ve burada negatif gençlik duygularına yenilmeden erdemli ve olgun davranabiliyor.

Bunun yanında verilen bu olaydan anlaşıldığı gibi, gençlik çağında en erdemli insanın bile tecrübe ve bilgi eksikliği nedeniyle yanlışla düşebileceği ortaya çıkmaktadır. Ama öte taraftan zayıf olarak yaratılan³⁵¹ insan/özellikle bir genç, işlediği hatadan sonra hemen Rabbine yönelip affını dilediğinde Rabbi de onu hemen affedecektir. Zira insanoğlu nefesine rağmen yanlış olduğunu kabullenmekte zorlanır. Hatta günahında, yanlışında ya ısrar eder ya da büsbütün ümitsizliğe kapılarak Rabbinden yüz çevirebilir. Dolayısıyla bir gencin, işlediği kusurdan dolayı hemen

³⁵⁰ Kutub, *Fizilali'l- Kur'ân*, 5/2683.

³⁵¹ en-Nisâ 4/28.

Rabbine yönelmesi, Rabbinin hoşuna gitmekte-³⁵² Hz. Mûsâ'da olduğu gibi- kulun kusurunu çabucak affetmektedir.

Ayrıca Hz. Mûsâ (a.s) her şeye rağmen saray çevresinde de sevilen biri olmalı ki saraydan biri gelip ona istihbarat vermektedir. Dürüst, harbî kişiliğinden olsa gerek arkadaş çevresiyle iyi ilişkiler kurmuş, güvenilir dostlar edinmiş ve kendisini seven sırdaş³⁵³ kişilerle bağ kurmuştur.

2.1.7.2. Hayâsı, Edebi ve Sözüne Sadık Kalması

Şer gözüken bir vakada nice hayr olabilir. Gençliğinde yaşadığı bir olay sonucu Hz. Mûsâ'nın (a.s) Medyen'e hicreti de bu çerçeve dâhilindedir. Kur'ân'ın bir kıssa dâhilinde vermiş olduğu bu hicrette genç Musa'nın (a.s) birçok müsbet özellikleri işleniyor. O masumane bir yardımda bulunmak isterken, kazara bir ölüm gerçekleşiyor ve birden kaçak duruma düşüyor. Korku içinde şehri terk ediyor. Rabbine iltica edip³⁵⁴ Mısır'ın kuzey doğusuna düşen ve Mısır'dan bağımsız olan Medyen'e³⁵⁵ doğru yola çıkıyor. Sekiz günlük yolculuk sonunda bitkin olarak Medyen'de bir kuyunun yanına varıyor.³⁵⁶

Kuyunun başında hayvanlarını sulayan çobanlar bulunuyor. Diğer yandan hayvanlarını suya salmayan iki kızı görüyor. Onlara nedenini sorunca, onlar, çobanların sulaması bitmeden koyunlarını sulamadıklarını ve babalarının da yaşlı olduğunu söylüyor. İffetli duran bu iki kıza yardımcı olup koyunlarını suvarıyor. Sonra karşılık beklemeden bir ağacın gölgesine çekiliyor ve '*Rabbim! Bana göndereceğin her hayra muhtacım.*' duasında bulunuyor. Kısa bir zaman sonra kızlardan biri, ücretini vermek için babasının onu çağırdığını söylemeye geliyor. Daveti kabul eden Hz. Mûsâ (a.s), kızların babasının yanına varınca olup biteni anlatıyor. Tanışmanın ardından oluşan güvenden sonra kızların babası, Hz. Mûsâ'ya (a.s) kızlarından biri ile evlenmesini teklif ediyor. Ardından sekiz veya on yıl boyunca

³⁵² “Şüphesiz Allah, çok tevbe eden ve çok temizlenenleri sever.”(el-Bakara 2/222).

³⁵³ Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 7/518.

³⁵⁴ el-Kasas 28/21.

³⁵⁵ Medyen'in günümüzdeki adı el-Bid'dir. Medyen'in coğrafi konumu ve Hz. Mûsâ'nın bu yeri seçmesinin nedenleriyle ilgili bk. Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 4/173.

³⁵⁶ Taberî, *Târihu't-Taberî*, 1/397; Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 3/400 ve Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/15.

ona hizmet etmesini istiyor. Hz. Mûsâ da hizmet süresindeki tercihin kendisine bırakılması şartıyla teklifi kabul ediyor.³⁵⁷

Kur'ân'daki bu tabloya bakıldığında rahatlıkla birkaç çıkarım yapılabilir. Risâlet vazifesini alacak olan Hz. Mûsâ (a.s), genç bir delikanlıdır. Yaşadığı bu olaylarla daha çok pişmesi ve Medyen'de soğukkanlı şekilde hareket edebilme yetisinin gelişmesi gerekiyordu. İlahî irade artık onu daha ağır görev olan risâlete hazırlıyordu. Zira Medyen'de ruhî yönden gelişip maneviyatta olgunlaşınca Mısır'a peygamber olarak gönderilecekti.³⁵⁸

Diğer taraftan henüz nebi olmadığı halde Hz. Mûsâ'nın (a.s) sürekli Rabbine dayanıp O'na dua ettiğini görüyoruz. Rabbine olan tevekkülü de güçlü gözüküyor. Ağacın gölgesindeyken sıkıntılı durumda Rabbine sığınıp *"Rabbim, bana göndereceğin her hayra muhtacım."*³⁵⁹ demesi, onun tevekkül anlayışını yansıtmaktadır. Onun bu hasleti, gençlerin çeşitli psikolojik ve sosyolojik sorunlarla yüz yüze geldiklerinde umutsuzluğa düşmeden Allah'a el açıp içten dua ederek yardım dilemelerine güzel bir örnektir.³⁶⁰ Zira kalbin Allah ile konuşması olan duada, kişi kendini Allah'ın mutlak inisiyatifine bırakmakta ve küllî varlığa teslim olmaktadır.³⁶¹

Yine Hz. Mûsâ (a.s) muhtaç durumunda olan bir genç olarak, kızlardan biri gelip ücretini vermek üzere babasının onun davet ettiğini söyleyince, gurur meselesi yapmadan daveti kabul etmiştir. Daveti, Allah'a (c.c) ettiği duasının kabulü olarak da düşünmüştür.³⁶² İhtiyaç durumunda gurur yapmanın bir anlamı yoktur. Davete icabet ettiği gibi kızların babasıyla oturup derin bir sohbete de girmiştir.

İki kızla karşılaştığı sırada Hz. Mûsâ (a.s), ortaya koyduğu tutumla güvenilir, ahlâklı, namuslu ve hayırlı biri olduğunu ortaya koymuştur. Kızların tanıklığı da buna şahittir. Babasının eve davetini söylemeye gelen kızın edep ve hayâsına misliyle mukabele etmiştir.³⁶³ Eve giderken kıza arkasından gelmesini ve kendisine yolu tarif

³⁵⁷ el-Kasas 28/23-28.

³⁵⁸ Tâhâ 20/9-36.

³⁵⁹ el-Kasas 28/24.

³⁶⁰ Musa Güler, "Kur'an Perspektifinden Gençliğe Bakış", *Modern Çağda Gençliğin Anlam Arayışı Bingöl Üniversitesi Uluslararası Sempozyum* (15-16 Ekim 2018), Ed. Süleyman Taşkın & Sadi Yılmaz, (Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 2019), 343.

³⁶¹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 217-221.

³⁶² Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 4/175.

³⁶³ Taberî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 278.

etmesini istediği, bazı eserler aktarmaktadır.³⁶⁴ Saygılı davranışı, kıza emniyet ve güven hissini vermiş olmalı ki kız, daha sonra babasına: “*Babacığım, onu ücretli tut. Herhâlde ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü, güvenilir olan bu adam olacaktır.*” teklifinde bulunmuştur. Kız onu tarif ederken aslında bir gençte ilk bakışta bulunması gereken özellikleri saymıştır. Bu teklife binaen kızların babası, Hz. Mûsâ’yı çok daha beğenmiş olmalı ki, onu ücretli tutmaktansa damadı olarak görmeyi yeğlemiş ve bir süreliğine hizmette bulunması şartıyla kızıyla evlendirmiştir.³⁶⁵

Sonuç itibarıyla Mısır’da sarayda büyüyen Hz. Mûsâ (a.s), gençlik döneminde farklı tecrübeler yaşamış, Medyen’de kaderine teslim olarak çobanlık yapmayı kabul etmiş, kalma süresinde muhayyer olmasına rağmen kayınbabasına kâmil vefa göstererek on yıllık süreyi bitirdikten³⁶⁶ sonra ancak Mısır’a dönüş yolculuğuna girişmiştir. Ayrıca bu kesitte belirtildiği gibi iki kıza yardıma koşması, iyiliksever olduğunu; kızlarla muhabbetten kaçınıp teşekkür beklememesi, iffetini, hayâsını ve alicenaplığını; kızların babasının yanına varıp kısa zamanda o zâtın sâlihlerden olduğunu çözmesi, firâsetini ve kızlardan biriyle evlenip babalarına hizmet etmeyi kabul etmesi, onun sadakatini ve vefakârlığını göstermektedir.

2.1.8. Hz. Mûsâ’nın (a.s) Yol Arkadaşı Genç

Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Mûsâ’nın (a.s), Allah tarafından bir ilimle donatılan sâlih bir kul ile iki denizin birleştiği yerde buluşmak üzere yola çıktığı ve bu yolculukta yanında bir genç (فتي) bulunduğu bahsedilir. İlgili ayetlerde geçtiğine göre; Hz. Mûsâ (a.s) beraberindeki genç ile iki denizin birleştiği yere varmak üzere yola çıkar. Oraya varınca öğle öğünleri olarak gencin taşımış olduğu balık, denizde yolunu tutup gider. Genç, bunu gördüğü halde Hz. Mûsâ’ya (a.s) anlatmayı unutmaz. Oradan uzaklaştıktan sonra Hz. Mûsâ (a.s), “*Öğle yemeğimizi getir...*” deyince genç, olayın kendisine Şeytan’ın unutturduğunu söyleyip balığın nasıl canlanıp gittiğini anlatır. Hz. Mûsâ (a.s), aranan işaretin bu olduğunu belirtip o noktaya geri dönerler. Orada Allah Teâlâ tarafında kendisine ilim verilmiş bir zât ile buluşurlar.³⁶⁷

³⁶⁴ Taberî, *Kasasü’l-Enbiyâ*, 278.

³⁶⁵ el-Kasas 28/ 24-28.

³⁶⁶ Buhârî, “Şehadât”, 28.

³⁶⁷ el-Kehf 18/60-65.

Hz. Mûsâ'nın (a.s) çıktığı bu ilim yolculuğunda ona beraberlik eden genci Kur'ân-ı Kerîm, zikretmeye değer buluyor. Bu azıcık değinme bile tek başına Kur'ân'ın gençlere ve gençliğe ne kadar ehemmiyet verdiğini bize gösteriyor. Hem Hz. Mûsâ (a.s) da gençlere önem verdiğinden bu yolculukta bir akranını değil bir genci tercih ediyor. Çünkü gençler öğrenmeye, araştırmaya hazır olduklarından güvenmeye ve bağlanmaya meraklıdılar.³⁶⁸ Bilgelerin rahlesinde tedrisat yapmaya müştaktırlar. Yıllarını alsa da ilim yolunda yürümeye azimli, kendilerini doğru yönde geliştirmeye ve değiştirmeye hazırdırlar. Âlim bir zât ile buluşmak üzere çıktığı çetin seyahatinde Hz. Mûsâ'nın (a.s) bir genci yol arkadaşı olarak alması bu açıdan anlamlıdır.³⁶⁹

Anlaşılan ilim aşığı genç, sabırla Hz. Mûsâ (a.s) ile zorlu yolculuğa çıkmayı kabul etmiştir. Yolculuğun belirsizliği onu yoldan alıkoymamış ve Hz. Mûsâ (a.s) gerekirse daha ileriye gideceğini söylerken de itiraz etmemiştir. Diğer yandan her an Hz. Mûsâ'nın (a.s) hizmetine amade durmuştur. Büyüklerine hürmet etmeyi görev bildiğinden azıklarını da kendisi taşımıştır. İlim yolunda ilginç deneyimler yaşarken soğukkanlı ve olgun hareket ettiği de görülmektedir. Erdemli ve ufku açık bir genç olmalı ki bir noktadan sonra Hz. Mûsâ (a.s), karşılaştıkları sâlih zât ile farklı bir yolculuğa başlarken kendisi aldığı terbiye gereği orada durması ya da seyahat anında susması gerektiğini bilmiştir. Dolayısıyla güzel özellikleriyle gençlere sorumluluk alma, ilim yolunda gayret gösterme, ihlaslı olma, işinde ve ibadetinde ciddi olma konusunda örnek olmuştur.

Kıssada, büyüklere yönelik de önemli öğütler bulunuyor. Gençlerin yetişmesinde rol alırken onlarla arkadaşlık kurabilmeliler. Özellikle henüz öğrenme ve tecrübe etme döneminde olan, kusurda bulunan gençlere karşı müsamahakâr olmalılar. Nitekim Hz. Mûsâ'nın (a.s), bu seyahatte balığı unutan genç yol arkadaşına kızmadığını görüyoruz.

İslam kaynaklarında bu gencin kimliğiyle ilgili yapılan yorumlara gelince, hemen hepsi onun Hz. Yûşa (a.s) olduğu konusunda hemfikirdirler.³⁷⁰ Hz. Yûsuf'un

³⁶⁸ Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, 20.

³⁶⁹ İlhami Günay, "Kur'ân-ı Kerim'de Gençlerin Bedenî-Harekî Gelişimi ve Eğitimi", *International Journal of Social Sciense* Volume 1 Issue 1, Winter 2008, 54.

³⁷⁰ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 6/180; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 15/364; Hayreddin Karaman vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsîr*, 3/568.

(a.s) torunlarından olan Yûşa b. Nun, aynı zamanda Hz. Mûsâ'nın (a.s) kız kardeşinin oğludur. Uzun yıllar boyunca Hz. Mûsâ'nın (a.s) hizmetinde bulunmuş, ondan ilim ve hikmet dersleri almıştır. Hz. Mûsâ'nın (a.s) vefatından sonra da risâlet ile şereflenmiş ve İsrâiloğullarının yönetimini üstlenmiştir.³⁷¹

2.1.9. Hz. Dâvud (a.s)

Kaynaklarımızda, geniş bir ailenin en küçüğü, babasına ait koyunları otlatan, kısa boylu, sarı benizli ve mavi gözlü, gür sesli, iyi huylu, temiz kalpli, anlayışlı, güçlü ve sapanıyla attığı her şeyi vuran bir genç olarak tavsif edilen³⁷² Hz. Dâvud'un (a.s) peygamberlikten önceki gençlik hayatıyla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de sadece iki satırlık bir bilgi söz konusudur: “...Dâvud, Câlût'u öldürdü. Ardından Allah, Dâvud'a hükümdarlık (egemenlik) ve (hikmet) bilgelik verdi; kendisine dilediği bazı bilgileri öğretti.”³⁷³

Verilen bu bilgide henüz genç olan Dâvud'un savaşta düşman ordusunun komutanını öldürdüğü ve ardından çeşitli ilahî mevhibelerle mükâfatlandırıldığı belirtiliyor. Genç Dâvud'un, Câlût'u nasıl öldürdüğünü ve ilahi mevhibelere hangi özellikleri sonucu nail olduğunu anlayabilmek için onun, ne tür bir sınavdan geçtiğine ve bu ayetin öncesinde işlenenlere bakmak gerekiyor. Ancak o zaman Hz. Dâvud (a.s) hakkında sağlıklı bir değerlendirme yapılabilir.

Bilindiği gibi Hz. Dâvud'un (a.s) müntesibi olduğu İsrâiloğulları, Hz. Yuşa (a.s) döneminde mukaddes topraklara egemen olmuşlardı. Bir süre sonra düşmanları onlara galebe etmiş ve onları mukaddes topraklardan sürüp çıkarmıştı. Düşmanları, içinde Hz. Mûsâ'ya (a.s) verilen levhalar, diğer nebilerden kalan ve kutsal sayılan emanetlerin bulunduğu sandığa da el koymuşlardı.³⁷⁴ İsrâiloğulları sürgünde zelil bir hayat yaşamaya başlamış ve Allah yolunda cihâd edip emanetlerini almaya tâkatları kalmamış gibiydi. Zillet içindeki yaşam onlara dokununca bir gün nebilerine, “Başımıza bir hükümdar getir de onun emri altında Allah yolunda savaşalım” dediler. Nebileri ise onların bu heyecanlı isteklerini temkinli karşıladı. Onlara üzerlerine cihad farz kılındığında geri durabileceklerini özellikle hatırlattı. Onlar, “Vatanımızdan ve

³⁷¹ Ömer Faruk Harman, “Yûşa”, *DİA* (Erişim 4 Kasım 2020).

³⁷² Taberî, *Târihu't-Taberî*, 1/476; Ömer Faruk Harman, “Dâvûd”, *DİA* (Erişim 05 Kasım 2020).

³⁷³ el-Bakara 2/251.

³⁷⁴ Kutub, *Fîzilâli'l-Kur'ân*, 1/268.

evlatlarımızdan ayrı düşmüşken neden savaşmayalım ki!”³⁷⁵ deyip kesin konuştular. Bunun üzerine onlara savaş farz kılındı. Ancak bu farziyetten sonra onların çoğu, sözlerinden dönerek daha ilk aşamada elenmiş oldular.

İkinci aşamada Nebileri, onlara hükümdarın Tâlût olacağını söyleyince, itiraz edip halkın içinde sıradan biri olarak gördükleri Tâlût’u, bu göreve layık bulmadılar.³⁷⁶ Nebileri, Tâlût’un hükümdarlığının nişanesi olarak meleklerin onlara düşmanın elindeki emanet sandığını getireceğini belirtmesiyle³⁷⁷ bir nebze razı olmaya mecbur kaldılar.

Cihad hazırlığını tamamlayıp ordusuyla sefere çıkan Tâlût: *“Allah, sizi bir ırmak ile deneyecek. Kim ırmaktan kana kana içerse benden değildir. Kim onun suyundan içmeyip sadece bir avuç dolusuyla yetinirse o bendendir.”*³⁷⁸ dedi. Ancak ırmağa varan askerlerin çoğu kana kana su içti. Bu üçüncü aşamada çok azı bir avuçla yetinip sınavı geçti. Ancak Tâlût’un ordusundakilerin zafiyeti bitmiyordu. Câlût ve onun muazzam ordusuyla karşı karşıya geldiklerinde bu kez bazılarının diz bağları koptu ve *“Bugün bizim Câlût ve ordusuyla başa çıkacak gücümüz yok”* dediler. Böylece bu grup da elenmiş oldu.

İşte henüz genç olan Hz. Dâvud (a.s) da bütün bu testleri başarıyla geçen ve komutanı Tâlût’un yanında sonuna kadar duran bu ordunun içindeydi. Sözü edilen aşamaları geçmek bir genç açısından çok önemli değerdir. Zira savaş meydanında dimdik durabilmek; fikrî, zihnî, kalbî ve iradî yönden de sağlam olmayı gerektirir. Anlaşılan Hz. Dâvud (a.s), nebilerinin sözüne itaat etmiş, komutan tayin edilen Tâlût’un emrine her koşulda uymuş ve cihad meydanında canını ortaya koymaya hazır olmuştur. Çünkü o, kendi zamanındaki nebinin, Allah adına verdiği söze, Allah’ın vaat ettiği zafere kesin olarak inanan bir delikanlı olarak temâyüz etmiştir.

Câlût’un karşısına çıkan bu ordunun Hz. Dâvud (a.s) gibi idealist gençlerden teşekkül ettiği de akıldan uzak değildir. Nitekim bazı kaynaklarda ordu komutanı Tâlût’un: *“Bana, kalbi her şeyden boşalmış ferah gençlerden başkası tabi olmasın”*³⁷⁹

³⁷⁵ el-Bakara 2/246.

³⁷⁶ el-Bakara 2/247.

³⁷⁷ el-Bakara 2/248.

³⁷⁸ el-Bakara 2/249.

³⁷⁹ Sa’lebî, *Arâisu’l-Mecâlis*, 269.

dediği aktarılmaktadır. Çünkü gençler, maddî çıkarları bir tarafa bırakıp manevî idealler peşinden gitmeye daha kararlıdır.³⁸⁰

Rableri ile kesinkes buluşacaklarını bilen, sabırlı, direngen, çoğu gençlerden oluşan bu ordu, şehadete hazır savaş meydanında dizilirken sayıca azlıklarına aldırmandan dillerindeki söylem de “...Allah’ın izniyle nice az sayılı topluluk, nice kalabalık topluluğu yenilgiye uğratmıştır. Allah sabredip direnenlerle beraberdir.”³⁸¹ sözü olmuştur. Onlar, yakînen Allah’a inanmış ve sadece Allah’a dayanan kimselerdi. Onlar: “*Ey Rabbimiz, üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı sabit kıl ve kâfirlere karşı bize zafer nasip eyle*”³⁸² duasında bulunmuşlardır. Kur’ân-ı Kerîm, bu anlatımın sonucunu bağlarken zaferi kazanan bu topluluğun üstünlüğünü vurgular ve o topluluğun bir kahramanı olan Dâvud için de şunu söyler: “*Derken, Allah’ın izni ile onları bozguna uğrattılar ve Dâvud, Câlût’u öldürdü. Ardından Allah, Dâvud’a hükümdarlık ve hikmet verdi. Kendisine dilediği bazı bilgileri öğretti.*”³⁸³

Kur’ân’da ayrıntısı verilmeyen Dâvud’un Câlût’u öldürmesi, tefsîrlerde özetle şöyle geçer: Zalim, gaddar, güçlü Câlût savaş meydanında ileri çıkıp teke tek vuruşmak için savaşçı isteyince kimse karşısına çıkmadı. Delikanlı Dâvud, elindeki sapanla karşısına dikildi. Câlût, bunu küçümseme olarak algılayıp çok kızdı ve rakibini küçümsedi. Soğukkanlıca hareket eden Dâvud, sapanına koyduğu taş ile Câlût’u alnının ortasından vurdu.³⁸⁴ Câlût’un öldüğünü gören ordusu da dağıldı. Böylece zaferde büyük rolü olan Dâvud da İsrâiloğullarının kahramanı oldu. Bu meyanda Seyyid Kutub da “Dâvud ufak tefek bir gençti, Câlût ise cüsseli heybetli bir hükümdar... Allah, zalim bir hükümdarın ölümünü ufak tefek bir delikanlının eliyle gerçekleştirmekle aslında dehşet saçan gaddarların zayıf olduklarını gösterdi.”³⁸⁵ tespitinde bulunmaktadır. Nitekim Kur’ân’ın ifadesiyle Câlût gibiler ne kadar cüsseli görünseler de gerçekte içi boş kütüklerdir.³⁸⁶

Kaynakların belirttiğine göre savaştan sonra ordu komutanı Tâlût, kahraman Dâvud’a kızını verdi. Tâlût’un ölümünden sonra o hükümdar seçildi.³⁸⁷ Ardından

³⁸⁰ Kemal Güçlüol, “Gençlik ve İdealizm”, *KKTC 1. Gençlik Sempozyumu* (Lefkoşa, 1985), 4.

³⁸¹ el-Bakara 2/249.

³⁸² el-Bakara 2/250.

³⁸³ el-Bakara 2/251.

³⁸⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 5/355.

³⁸⁵ Kutub, *Fizilâli’l-Kur’ân*, 1/270.

³⁸⁶ el-Münâfikûn 63/4.

³⁸⁷ Mevdudi, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 2/251.

kendisine hikmet ve peygamberlik verildi. Böylece İsrâiloğullarında peygamberlik ile hükümdarlık ilk olarak onun şahsında birleşmiş oldu.³⁸⁸ Hz. Dâvud (a.s) zamanında altın çağını yaşamaya başlayan İsrâiloğulları daha önceden hiç bu kadar birlik olmamışlardı. İsrâiloğulları tahrif ettikleri Tevrat'ta her ne kadar onu sadece kral³⁸⁹ olarak yansıtmışlarsa da Kur'ân'ın şehadetiyle kesin olarak biliyoruz ki o aynı zamanda peygamberdi. Daha sonra Arz-ı Mukaddes'i (Filistin ve Şam) içine alan büyük bir devlet kurdu. Allah, ona demiri yumuşatıp onunla zırh yapmayı, kuşdilini, güzel nağme ile Zebur okuma gibi dilediği başka şeyler öğretti.³⁹⁰

Bu bilgilere bakıldığında Hz. Dâvud'un (a.s), ta baştan beri temiz fıtratlı, inancında samimi ve Allah'a karşı ihlaslı olduğu anlaşılıyor. O, atılgan, sağlam yapılı, iyi at binen, silah kullanan, problemlerin üstesinden gelen iradeli, kuvvetli bir gençtir. Diğer yandan Allah'ı çokça zikreden, günahattan kaçınan, ibadete düşkün, sâlih amel işleyen biridir.³⁹¹ Kendisine verilen Zebur'u³⁹² okuyup Allah'ı tesbîh ettiğinde dağlar ve kuşlar da ona eşlik ederdi.³⁹³ Bu nedenle gençler açısından onun örnekliği hem cihadî hem de ibadî yönüdür. Ayrıca savaş meydanında sapan ile mücadeleyi akıl etmesi ve savunma sanayisi alanında zırh üretmesi, onun yenilikçi ve mucit özelliğini de ortaya koymaktadır.

2.1.10. Hz. Süleyman (a.s)

Hz. Süleyman (a.s), Hz. Dâvud'un (a.s) oğludur. O da peygamber olarak seçilmiş ve babası gibi hükümdar olarak İsrâiloğullarının başına geçip onları yönetmiş, devleti daha da güçlendirmiştir. İslam kaynaklarına göre on iki veya on üç yaşlarında babasının yerine hükümdar olarak geçmiştir. Yahudi kaynaklarından nakledilen bu bilgiye temkinli yaklaşmakla beraber Hz. Süleyman'ın genç yaşta hükümdar olduğu söylenebilir. Ve muhtemelen yirmi yaşlarındaydı.³⁹⁴

Farklı bir gençlik profili olan Hz. Süleyman (a.s), Allah Teâlâ tarafından üstün mevhibelerle nimetlendirilmiştir. Kur'ân'ın belirttiği gibi ona ilim verilmiş, mümin

³⁸⁸ İbn Kesîr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, thk. Mustafâ Abdulvâhid, (Kahire: Dârû't-Te'lîf, 1968), 2/265.

³⁸⁹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1990), 7/465.

³⁹⁰ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 2/210.

³⁹¹ Sâd 38/17.

³⁹² en-Nisâ 4/163; el-İsrâ 17/55.

³⁹³ Sâd 38/18-19.

³⁹⁴ Ömer Faruk Harman, "Süleyman", *DİA* (Erişim 06 Kasım 2020).

kulların birçoğundan üstün kılınmış, kendisine bütün hayvanların dili öğretilmiş ve lütuf olarak her şey verilmiştir.³⁹⁵

Kur'ân-ı Kerîm'de on altı yerde ismi geçen Hz. Süleyman (a.s) ile ilgili olarak, Onun Hz. Dâvud'un (a.s) varisi olduğu, vahiyle şereflendiği, doğru yola iletildiği, güzel bir kul olup daima Allah Teâlâ'ya yöneldiği, Allah Teâlâ katında derecesinin yüksek olduğu, çokça şükreden, hikmetle hüküm veren, anlayışlı biri olduğu bilgileri verilmektedir.³⁹⁶ O, üstün zekâsıyla, müthiş muhakeme yeteneğiyle Allah Teâlâ'ya yönelen, sağlam bir imanla şükreden, Allah Teâlâ'dan hakkıyla sakınan bir gençtir.

Hz. Süleyman'a (a.s) kimseye verilmeyen zenginlikler ve imkânlar verildi. Rüzgâr, kuşlar, dalgıcılık yapan cinler, onun emrindeydi.³⁹⁷ Bakır madenin işletilmesi de ona öğretilmişti.³⁹⁸ Bu nimetlere karşılık olarak Hz. Süleyman (a.s) şükredenlerden olmuştur. *“Ey Dâvud Ailesi! Allah'a şükretmek için çalışın. Kullarım arasında şükredenler azdır.”*³⁹⁹ ilahî emre temessük etmiş, verilen nimete şükretmesini bilen o seçkin az kişilerin arasına girmiştir. Zira mal ve makam gören insanların çoğu şükretmeyi bilmez. Tam tersine nimet verilenlerin çoğu ya Firavunlaşır ya da Karunlaşır. Ama o Allah Teâlâ'nın taahhüt ettiği gibi şükürün nimeti artırdığının bilincinde olmuştur.⁴⁰⁰ Hiç kimseye verilmeyen bir güç ve saltanata eriştiğinde, gençliğin verdiği heyecanla hareket etmeden, şıarmadan, kibirlenmeden, malını israf etmeden, şükredici kul olmayı başarmıştır.

Bunun yanında Hz. Süleyman'ın (a.s) muhakeme gücü de Kur'ân-ı Kerîm'de övülmektedir. Gençliğinde henüz hükümdar olmadan önce babasının bir davayla ilgili kararını yanlış bulmuş ve temyiz etmiştir: *“Dâvud ve Süleyman'ı da an. Bir zaman bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Bir grup insanın koyun sürüsü geceleyin başıboş vaziyette bir ekinin içine dalıp ziyan vermişti. Biz onların hükmünü görüp bilmekteydik. Böylece bu fetvayı Süleyman'a biz anlatmıştık. Biz onların her birine hüküm ve ilim verdik.”*⁴⁰¹

³⁹⁵ en-Neml 27/15-16.

³⁹⁶ en-Nisâ 4/163; el-En'âm 6/84; el-Enbiyâ 21/78-79; en-Neml 27/15,16,19,20,27,34,40; Sâd 38/30,40.

³⁹⁷ Sâd 38/38.

³⁹⁸ Sebe' 34 /12.

³⁹⁹ Sebe' 34 /13.

⁴⁰⁰ İbrâhîm 14/7.

⁴⁰¹ el-Enbiyâ 21/78-79.

Ancak bu davada baba ile oğulun verdiği hükümlerle ilgili ayrıntı, ayet-i kerimelerde ve hadis-i şeriflerde bulunmaz. Ayrıntılar, sahabe asrından bu yana ulema arasında bilinmekte ve kaynaklarda rivayet edilmektedir.

Anlatılana göre, bir koyun sürüsü gece karanlığında bir tarlaya dalar ve ekine zarar verir. Dava, Hz. Dâvud’a (a.s) getirilir. Hz. Dâvud (a.s), doğan zararın aşağı yukarı koyun sürüsünün değerinde olduğunu görünce, sürünün olduğu gibi tazminat olarak ekin sahibine verilmesine hükmeder. Ama genç oğlu Süleyman, babasının kararını sert bulur. Çünkü davalının varı yoku bu koyun sürüsüdür. Verilen tahribat ise geçici olup bir yıllık ürünün ziyanıyla alakalıdır. Genç Süleyman, babasına kararın değiştirilmesi gerektiğini ve davalıya ait koyun sürüsünün davacının yanına bırakılarak sadece bir yıllık intifa hakkının (süt, yün, o yıl doğan kuzular vb.) davacıya kalması, tarlanın da davalıya bırakılarak ekini eski haline getirmekle yükümlü kılınmasını, bir yıl sonunda zararın karşılanmasından sonra da koyunların ve ekinin sahiplerine iade edilmesi gerektiğini söyler. Hz. Dâvud (a.s), genç oğlunun verdiği hükmün daha âdil olduğunu görünce kararı o yönde değiştirir.⁴⁰²

Bir hadis-i şerifte Hz. Süleyman’ın (a.s) temyiz ettiği başka bir davası da anlatılır: “Yanlarında küçük çocukları olan iki kadın vardı. Bir kurt gelerek çocuklardan birisini kaptı. Kadınlar birbirine ‘Götürülen çocuk seninkiydi’ diyerek çekişmeye başladılar ve meseleyi Hz. Dâvud’a (a.s) kadar götürdüler. O, büyük kadının lehinde kararı verdi. Küçük kadın razı olmadı ve Süleyman’a haber verdi. Süleyman, bir bıçak isteyip eldeki çocuğu aralarında bölüşeceğini söyleyince küçük kadın ‘Ne olur yapma! Çocuk bu kadınındır’ dedi. Bunun üzerine Süleyman, gerçek annenin küçük kadın olduğunu anladı ve babasının kararını küçük kadının lehinde bozdu.”⁴⁰³

Anlaşılan Kur’ân-ı Kerîm ve hadis-i şerifte bu hüküm verme olayları anlatılarak gençlerin de hikmet dairesinde âdil kararlar verebilecekleri nazara verilmektedir. Hem bu kıssada gençlere, âdil hüküm vermeleri ve eğer yetenekleri varsa hâkimlik görevini yapmaktan kaçınmamaları da öğütlenmektedir. Hadislerde hâkimlerin çoğu helak ile

⁴⁰² Bk. Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, 3/457.

⁴⁰³ Buhârî, “Ehadişü'l-Enbiyâ”, 38; Müslim, “Akdiyye”, 10.

karşı karşıya olduğu belirtilse de âdil hâkimler, bundan müstesna tutulmuştur.⁴⁰⁴ Çünkü “Kur’ân, hükmü veren Süleyman’ı övmüştür.”⁴⁰⁵

Görüldüğü gibi Hz. Süleyman (a.s), peygamber ve hükümdar olan babasının oluşturduğu kültürel ortamda büyümüş, babasından hem şeriat hem siyaset eğitimi alarak hikmet ve tefekkürde derinleşmiştir. Babasının onunla istişare etmesi, fikir ve kararlarını ortaya koymasında cesaretlendirmesiyle babasından daha isabetli görüşler bildirmiş ve daha derin anlayışa ulaşmıştır.⁴⁰⁶ Bu da gençlere güven aşılması durumunda, gençlerin de sunulan fırsatları en iyi şekilde değerlendirebileceklerini ortaya koymaktadır.

2.1.11. Hz. Yahyâ (a.s)

Hz. Zekeriyyâ’nın (a.s) oğlu olan Hz. Yahyâ’nın (a.s) doğumu tamamen mucizevîdir. Onun dünyaya gelişi bir nevi babasının duasının neticesidir. Yahudilere gönderilen peygamber Hz. Zekeriyyâ’nın (a.s), kendisinden sonra ne oğul ne de ilim olarak⁴⁰⁷ varislik edecek bir kimsesi vardı. Mabede hizmet edecek bir yardımcısı da yoktu. Üstelik kendisi yaşlı ve hanımı da kısırdı.⁴⁰⁸ Bunun üzerine Hz. Zekeriyyâ (a.s), Allah Teâlâ’dan varisi olacak bir çocuk talebinde bulundu.⁴⁰⁹ Ardından “*Rabbim, dedi, kemiklerim zayıfladı, saçım başım ağardı...*”, “*Tarafından bana bir veli ver. Ki o bana da Yakub hanedanına da varis olsun. Rabbim onu rızana layık kıl.*”⁴¹⁰ dualarını etti.

Bir yandan bu duaları yapan Hz. Zekeriyyâ (a.s) diğer yandan da annesi tarafından mabedin hizmetine adanan ve himayesi kendisine verilen Hz. Meryem’in de özel işlerini takip ediyordu.⁴¹¹ Bir gün Hz. Meryem’e uğradığında yanında mevsiminde olmayan meyveler buldu.⁴¹² Buna şaşırdığı için Hz. Meryem’e bu nimetlerin kendisine nereden ve nasıl geldiğini sordu. Hz. Meryem: “*Bu, Allah tarafındandır, Allah dilediğine hesapsız rızık verir*” deyince, Hz. Zekeriyyâ’nın (a.s)

⁴⁰⁴ Ebû Dâvud, “Akdiyye”, 2.

⁴⁰⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *Tefsîru’l-Îmâm eş-Şâfiî*, thk. Ahmed b. Mustafâ el-Firrân, (Riyad: Dârû’t-Tedmurriye, 2006), 3/1074.

⁴⁰⁶ el-Enbiyâ 21/78-79.

⁴⁰⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ân’il-Azîm*, 5/213.

⁴⁰⁸ Mahmut Aydın, “Yahyâ”, *DİA* (Erişim 07 Kasım 2020).

⁴⁰⁹ el-Enbiyâ 21/89

⁴¹⁰ Meryem 19 /3-6.

⁴¹¹ Âl-i İmrân 3/44.

⁴¹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 1/273.

orada iç dünyası harekete geçti ve tekrar Rabbine yalvarıp hayırlı nesil bağışlaması niyazında bulundu. Bu duadan sonra Hz. Zekeriyâ, mabette durmuş namaz kılarken melekler ona seslendiler: “Allah, sana kendisi tarafından gelen bir Kelime’yi tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlihlerden bir peygamber olarak Yahyâ’yı müjdelers...”⁴¹³

İşte Hz. Yahyâ (a.s), edilen bu dualarla babasının yaşlılığında doğdu. Yukarıda verdiğimiz ayette zikredildiği gibi ismi, Allah katından verilmiş ve sahip olduğu güzel hasletler de sıralanmıştır. Onun selamlanması da farklı olmuştur. Doğduğu gün, öleceği gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağı günde ona selam edilmiştir.⁴¹⁴ O, çocukluğundan beri salim olmuş ve ayette sayılan nitelikleri bariz şekilde hayatına yansıtmıştır.

Hz. Yahyâ (a.s), kendisine kitap verilen bir peygamber değildi. Ama gösterdiği olgunlukla daha çocukken ona hikmet verilmiş ve kendi zamanındaki ilahî kitaba tabi olmakla görevlendirilmişti. Ona: “Ey Yahyâ, azim ve kuvvetle kitabı tut...”⁴¹⁵ denilmişti. İlahî kitabın buyruklarını anlamak için daha çocukken Beytü’l-Makdis’in hizmetine girmiş, on beş yaşına kadar hem eğitim almış hem de hizmette bulunmuş ve aldığı dini eğitimini hayatında en güzel şekilde tatbik etmiştir.⁴¹⁶ Diğer yandan o, beklenen Mesîh’i tasdik eden ve destekleyen biri olmakla mükellef kılınmıştı. Zira Hz. Yahyâ’nın (a.s) hayatı, akranı İsa Mesîh’in (a.s) hayatıyla direk ilişkilidir. Hz. Yahyâ’nın (a.s) doğacağı müjdesi babasına verilirken, onun Allah’tan gelecek bir “Kelime”yi tasdik edici olacağı da belirtilmişti.⁴¹⁷ Kur’ân’da zikredilen “Kelime” ifadesinin Hz. İsa’yı (a.s) işaret ettiğini yine Kur’ân-ı Kerîm’den öğreniyoruz. Çünkü Hz. Meryem’e çocuk müjdesi verilirken, Hz. İsa (a.s) için “Allah’tan bir kelime”⁴¹⁸ ifadesi kullanılıyor. Bu durumda Hz. Yahyâ’nın akranı Hz. İsa’yı doğrulayan, ona indirilen kitaba inanan biri olduğu açıktır.

2.1.11.1. Seyyid ve Şehid Genç

Hz. Yahyâ’ya (a.s), Allah tarafından kalp yumuşaklığı ve ruh temizliği verilmişti. O gençliğine eriştiğinde annesi ve babası iyice yaşlanmıştı. Bu nedenle ana

⁴¹³ Bk. Âl-i İmrân 3/37-40

⁴¹⁴ Meryem 19/15.

⁴¹⁵ Meryem 19/12.

⁴¹⁶ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/295.

⁴¹⁷ Âl-i İmrân 3/39.

⁴¹⁸ “Ey Meryem! Allah, seni kendi tarafından bir kelime ile müjdeliyor ki adı Meryem oğlu İsa Mesih’tir...” (Âl-i İmrân 3/45).

babasına çok iyi davranır ve onlara şefkatle muamele ederdi; “*çünkü o isyankâr bir zorba değildi.*”⁴¹⁹ Sahip olduğu gücü, ana babasına hizmette kullanmıştır. Ayrıca o, her zemin ve şartta hayâlî, iffetli, Allah’ın sınırlarını gözetken çokça muttakî biri olmakla övülmüştür.⁴²⁰ Dolayısıyla Hz. Yahyâ (a.s), bir duanın müjdesi, iyi hasletlerle donanmış, ebeveynine karşı son derece hürmetkâr, gûnahtan kaçınan, iffetli ve hayâlî olma gibi niteliklere sahip, Tevrat ile amel eden ve akranı Hz. İsâ’nın peygamberliğini ve kitabını tasdik eden, onu sonuna kadar destekleyen bir genç olmuştur.

Öte taraftan Hz. Yahyâ’ya (a.s) dair ayetlere bakıldığında lider kişiliğinin özelliklerinin onun şahsında toplandığı da görülmektedir.⁴²¹ Bu özellikler: “Kitaba (itikad, ibadet, terbiye, bilgi ve hukuk)⁴²² sınıksız sarılmak, hikmet (karar vermek, doğru fikirler oluşturmak, ilahî kanunu yorumlamak, sorunları çözmek)⁴²³ sahibi olmak, seyyid, nefesine hâkim, merhametli, takvalı, ana-babaya hürmetli olmak, isyankâr ve zorba olmamaktır.”⁴²⁴ Görüldüğü gibi Kur’ân’ın, lider özellikleri bir gencin şahsında toplaması ilgi çekicidir. Buradan gençlerin kendilerini ilahî düsturlar doğrultusunda yetiştirmeleri durumunda kolaylıkla topluma önderlik yapabilecekleri pekâlâ ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca Kur’ân, onun iffeti için “*حصور / hasûr*”⁴²⁵ terimini kullanır. “Gözlerini sakınan, dünya ve kadına dönük şehvete nefsinin alıkoyan kişi”⁴²⁶ anlamına gelen bu terimi, Kur’ân yalnızca onun için kullanmıştır. Hatta onun hiçbir şekilde günahı gönlünden geçirmediği de söylenmiştir. Nitekim onun hayâsı ve iffetiyle ilgili Hz. Muhammed (s.a.s), hadis-i şeriflerinde şöyle buyururlar: “Yahyâ b. Zekerîyyâ hariç, herkes günah işlemiş yahut da onu gönlünden geçirmiştir. Ama o, ne günah işlemiş ne de onu gönlünden geçirmiştir.”⁴²⁷

Kur’ân-ı Kerîm’de verilen Hz. Yahyâ’nın (a.s) güzel sıfatları, gençlere yönelik ince ve nazik dersleri içermektedir. O, gerçekten Allah Teâlâ’nın kitabını sınıksız tutan ve onunla amel eden biri olmakla beraber bu niteliklerini muhafaza etme adına canını

⁴¹⁹ Meryem 19/14.

⁴²⁰ Meryem 19/13.

⁴²¹ Râzî, *Tefsîru’l-Kebir*, 8/212 ve 21/516.

⁴²² İlhamî Günay, *Kur’ân’da Gençlik ve Gençler*, 70.

⁴²³ Mevdudî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 3/211.

⁴²⁴ Âl-i İmrân 3/39; Meryem 19/12-15.

⁴²⁵ Âl-i İmrân 3/39.

⁴²⁶ Ebû Hayyân, *el-Bahrû’l-Muhîr*, 3/133.

⁴²⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/292; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ân’il-Azîm*, 2/38.

ortaya koymuştur. Onun ihlas ve samimiyetinin nişanesi, yaşadığı son vakadır. Onun şehadetiyle sonlanan bu vaka, tarih kayıtlarında şöyle geçmektedir:

“Filistin hükümdarı/valisi Herodes, belalı ve fasık biriydi. Herodes, erkek kardeşinin “Herodya” adındaki güzel kızı ile evlenmek istiyordu. Kız ile annesi de bu evliliğe razı idiler. Fakat Hz. Yahyâ, Tevrat yasalarına aykırı olduğu ve dinen doğru olmadığı gerekçesiyle buna karşı çıktı. Bu nedenle de kızın annesi, Hz. Yahyâ’ya karşı kalbinde kin besleyip onu bir hile ile öldürmeye karar verdi. Ardından kızı Herodya’yı, en güzel şekilde süsledi ve en güzel elbiseler giydirdi. Onu Herodes’in huzuruna çıkardı. Kız, Herodes’in aklını başından çelinceye kadar dans etti. Herodes, kıza: ‘Dile benden ne dilersen?’ dedi. Herodya, annesinin kendisine öğrettiği gibi, ‘Şu tepside, Yahyâ’nın başını istiyorum’ dedi. Herodes, kızın bu isteğini kabul edip Yahyâ’nın başının kendisine getirilmesini emretti. Bunun üzerine Hz. Yahyâ’yı namaz kılarken öldürdüler, onu bir koyun boğazlar gibi boğazladılar. Daha sonra başını kanlar içinde tepsiye koyarak Herodes’e getirdiler...”⁴²⁸

Bu olayı en iyi şekilde özetleyen Hz. Muhammed’in (s.a.s) şu hadis-i şerifleridir: “Dünyanın Allah nezdindeki değersizliğindendir ki Zekeriyâ’nın oğlu Yahyâ’yı bir kadın öldürmüştür.”⁴²⁹ İşte “böylesi efendi, kerîm, halîm, bâtıla tenezzül etmeden güzellekle insanların rızasını alan, liderliğe layık, gücü kudreti varken gerek kadın ve gerek diğer dünya şehvetlerinden nefsinin sakındıran, namuslu, zahîd, hadiste varîd olduğu gibi gûnahtan öte hata bile yapmamış, Hz. İsmâ’îl’den altı ay ya da üç yaş büyük sayılan, her yönüyle gençlere örnek olan Hz. Yahyâ, Hz. İsmâ’nın göğsüne yükseltilmesinden önce şehit edilmiştir.”⁴³⁰

2.1.12. Hz. İsmâ (a.s)

Hz. İsmâ’yı (a.s) ulu’l-azm peygamberlerden sayan Kur’ân-ı Kerîm,⁴³¹ onun doğumunu, göğsüne yükseltilmesini, çocukluğunu, risâletini, mucizelerini, davetini birçok ayrıntıyla işler. İbn Meryem ve Mesih gibi isimlerle beraber yüze yakın ayette

⁴²⁸ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târih*, 1/269; Taberî, *Târihu’t-Taberî*, 1/586.

⁴²⁹ Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, 5/489.

⁴³⁰ Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 2/443.

⁴³¹ el-Ahzâb 33/7; eş-Şûrâ 42/13.

ismini anar.⁴³² O ve annesi Hz. Meryem'in, âlemlere üstün kılınan ailelerden olan İmran ailesine mensup olduğunu belirtir.⁴³³

Hz. İsmâ'nın (a.s) doğumu mucizevî olduğundan Kur'ân, onun doğumunu Hz. Âdem'in yaratılışına benzetir.⁴³⁴ Bununla Allah, Âdem'i anasız babasız yarattığına göre İsmâ'yı da babasız yaratmaya kadirdir, mesajını verir. Onu, "Allah'tan bir kelime"⁴³⁵ ve "Allah'tan bir ruh"⁴³⁶ olarak tavsif edip annesi Meryem'e bu ruhtan üflenmesiyle⁴³⁷ hayat bulduğunu belirtir.

Hz. İsmâ'nın doğumu Meryem Sûresi'nde özetle şöyle geçer: Annesi Hz. Meryem bakire bir kız olarak kendini mabedin hizmetine adamıştır. İffetli, hayâlî tutumuyla parmakla gösteriliyordu. İnsanlardan uzak, uzlete çekildiği sırada Cebrail (a.s), insan sûretinde görünür ve ona: *"Ben ancak Rabbinin elçisiyim. Sana tertemiz bir çocuk bağışlamak için gönderildim"* der. Şaşırان Meryem, *"Bana hiçbir insan dokunmadığı ve iffetsiz bir kadın olmadığım halde, benim nasıl çocuğum olabilir?"* der. Cebrail (a.s), Allah için bunun kolay olduğunu belirtir. Sonrasında Meryem gebe kalır, doğumu şehirden uzak yerde gerçekleştirir. Kucağındaki çocukla halkına döner. Halk, *"Ey Meryem, sen çok çirkin bir şey yaptın. Ey Harun'un kız kardeşi, senin baban kötü biri değildi. Annen de iffetsiz değildi."* diye ağır ithamda bulunur. Meryem, kendisine vahyedildiği gibi susma orucu tutmuştur. Onu temize çıkaracak tek yol, kucağındaki çocuğun mucizevi halinin halk tarafından bilinmesinden geçiyordu. Bu nedenle kucağındaki çocuğu işaret eder. Halk buna bir anlam veremez. Ama çocuk, Allah'ın izniyle konuşur: *"Şüphesiz ben, Allah'ın kuluyum. Bana kitabı verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım beni kutlu ve erdemli kıldı. Yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti. Beni anneme saygılı kıldı. Beni azgın bir zorba kılmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diriltileceğim gün bana selam vardır!"*⁴³⁸ Buna binaen halktan insafli olanlar, Meryem'in iffetli olduğunu, gebeliğinin ve doğumunun da olağan olmadığını anlarlar. Haktan yüz çevirenler ise ona türlü türlü iftiralarda bulunmaya devam ederler.⁴³⁹

⁴³² Muhammed Fuâd Abdulbâkî, *el-Mu'cemu'l-Mufehres*, " 'ays", 494-495.

⁴³³ Âl-i İmrân 3/33.

⁴³⁴ Âl-i İmrân 3/59.

⁴³⁵ Âl-i İmrân 3/39, 45; en-Nisâ 4/171.

⁴³⁶ en-Nisâ 4/171.

⁴³⁷ el-Enbiyâ 21/91; et-Tahrîm 66/12.

⁴³⁸ Meryem 19/16-34.

⁴³⁹ en-Nisâ 4/156.

Görüldüğü gibi Hz. İsa'nın (a.s) zorlu hayatı, doğumuyla birlikte başlar. Çeşitli iftiralarla suçlu görülen ama hakikatte iffetli ve muttakî bir annenin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Çetin şartlar altında annesinin oluşturduğu manevi atmosferde, akranı olan büyük teyzesinin oğlu Hz. Yahyâ ile aynı çevrede büyür ve benzer eğitimlerden geçerek olgun bir şahsiyet kazanır. Öyle ki her biri, diğerini üstün görüp ihtiram gösterirdi.⁴⁴⁰

2.1.12.1. Gençliğini Davete Ayırması

Hz. İsa (a.s), çocukluğunda ve gençliğinde hep erdemli ve olgun davranmış, beraber kaldığı annesine karşı saygılı ve hürmetkâr olmuştur. Risâlet ile görevlendirilmeden önce Hz. Mûsâ'nın (a.s) şeriatını en doğru şekilde uygulamaya çalışmıştır. Ardından daha genç yaşta⁴⁴¹ risâletle şereflenmiş ve İsrâiloğullarına uyarıcı olarak gönderilmiştir.⁴⁴² Kavmi İsrâiloğulları, sözde Hz. Mûsâ'nın (a.s) şeriatına ve ona indirilen Tevrat'a bağlı olduklarının iddiasındaydılar. Ancak gerçekte dinin ruhuna değil şekline ittiba edip bazı hususları heveslerine göre tevil etmişlerdi. Dinin temsilcisi konumundaki hahamlar, tören ve kurallara aşırı önem atfederken, dinin aslını ve maneviyatını tamamen ihmal etmekteydiler.

Fanatik fırkalardan Ferisî ve Sâdukî gruplarının ileri gelenleri, hukuku kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayıp uygulamakta, dinsel inançlar, beklentiler ve mekânları kendi kişisel amaçlarına uygun şekilde kullanmaktaydılar. Hz. İsa'nın "körlerin kör kılavuzları" diye nitelediği bu "Ruhban" din tekalcileri yanında "Mele" iktidar temsilcileri ve "Mütref" şımarık zenginler; alabildiğince menfaatçi ve saplantı derecesinde siyasal hâkimiyet ideallerine sahiptiler.

Hakikatin asıl ne'liğini umursamayacak bir kültürel dindarlık vardı. Birçok hakikat ötelenmişti.⁴⁴³ Öyle ki Yahûdî üst kesiminde *haz düşkünleri*'nin etkinliği vardı. Mabede getirilen malları yiyen haz düşkünün din adamları da cabası... Ağzlarında bol Tanrı zikri varken kalplerinde hiçbir şey yoktu. Âlimleri de -Hz. İsa'nın tabiriyle- "badanalı kabirler" gibiydiler ki içleri leş gibi kokuşmuştu.

⁴⁴⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm*, 5/218.

⁴⁴¹ Şinasi Gündüz (ed.), *Yaşayan Dünya Dinleri*, (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 85.

⁴⁴² Âl-i İmrân 3/49.

⁴⁴³ Selahattin Çelik, *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi ve Dinlerin Kimliği*, (İstanbul: Etiket Yayınları, 2020), 317.

Açgözlüydüler. Dolayısıyla İsrailoğulları, hem Tanrıya hem de paraya tapan iki efendili bir halk olmuşlardı. Bu anlayışla irfanı ve vicdanı bir tarafa bırakan halkına, Hz. İsa, İncil ile kalplerin eğitilmesi ve vicdanların uyarılması gerektiğini söylemiş ve “*Benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri de helal kılmam için gönderildim...*”⁴⁴⁴ demişse de İsrâiloğulları onu şiddetle reddetmişlerdi.

Bunun üzerine Hz. İsa, halkı ifsat eden Ferisîler ve din bilginlerini, “gelenekleri uğruna Tanrının emirlerine karşı gelenler” olarak nitelemiş ve insanları “Ferisîlerin ve Sadukîlerin mayasından kaçınmaya” yani onlardan ve onların öğretilerinden uzak durmaya çağırmıştır.⁴⁴⁵ Âlimlerin bilgiçliğini, güçlülerin kibrini, din adamlarının kirli dini tekellerini yerle yeksan etmek için baştan sona kadar günahkâr ve edep yoksunu din adamları ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Zira Hz. İsa’nın tevhîd anlayışında, hükümdarlar nasıl bir yere girdiklerinde oraları harap eder ve yıkarsa, ilahî bilgi ve ahlak da girdiği gönülleri önce yıkıp temizlemeli ve sonra inşa etmeliydi.⁴⁴⁶ Ona göre bir kimse yeniden doğmadıkça, bembeyaz bir sayfa açmadıkça, çocuk gibi masumlaşmadıkça, Tanrının egemenliğine giremezdi.⁴⁴⁷ Böylesi bireyde radikal bir dönüşümü savunan Hz. İsa, öncelikle ritüelleri çok ama niyetleri kötü olan Ferisî katılığı ve yobazlığını yıkmak gerekiyordu. Bu sebeple mütebessim ahlakî bir din davetçisi ve bir kutsal anarşist olarak Hz. İsa, ezilenler lehine psikolojik olarak en inatçı yaşam kuvvetini taşıyan bu Yahûdilerin⁴⁴⁸ din adamlarının diktatoryasını kırmak için bu inatçı yaşamcılara saldırmış ve insan artıkları olan atılmışlar, günahkârlar, alt tabakadakilerle beraber köhnemiş egemen düzene karşı çıkmıştır.⁴⁴⁹

Bu yüzden Hz. İsa’nın (a.s) hayatı, çileli ve çetin geçmiştir. Risalet görevini yüklendikten sonra daha da yükü ağırlaşmış, zorlu sınavlara tabi olmuştur. Ama o, sabır, rıza, teslimiyet, sevgi, kanaatkârlıkla problemlerin üstesinden gelmiş ve İsrâiloğullarının şiddetli tepki ve baskılarına göğüs germiştir. Kendisine kurulan komplolar nedeniyle sürekli yer değiştirmiş, tebliğini azamî tedbir ve temkinle

⁴⁴⁴ Âl-i İmrân 3/50.

⁴⁴⁵ Şinasi Gündüz, “Hz. İsa’nın Mesajını Anlamak (İsevilik)”, *Köprü Dergisi*, 93. Sayı, 2006, 17-22.

⁴⁴⁶ Abdullah Şarkavî, *Şerh-i Hikem-i Atâiyye*, çev. Ali Urî Efendi, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2010), 72.

⁴⁴⁷ İsmail Raci Farukî, *Hristiyan Ahlakı*, çev. İbrahim Kapaklıkaya, (İstanbul: Mahya Yayınları, 2011), 100.

⁴⁴⁸ Friedrich Nietzsche, *Deccal*, çev. Ayça Kaya, (İstanbul: Say Yayınları, 2008), 43.

⁴⁴⁹ Nietzsche, *Deccal*, 51.

sürdürmüştür.⁴⁵⁰ Gençliğini tamamen davete ayırmış, dünya zevki namına bir şey tatmadığı gibi bir kaygı da taşımamıştır. Gücünü ve enerjisini tebliğe ve irşada harcamıştır. İnsanların nankörlüğüne rağmen yılmamış hakikatin ışığında yürümüştür. Muhaliflerden dolayı büyük şehirlerden ziyade genellikle köylerde, kasabalarda ve kırsal alanlarda vaazlar vererek bölge halkını uyarmış, onları Allah'ın emir ve yasaklarına uymaya davet etmiştir.⁴⁵¹

Diğer yandan Hz. İsa (a.s), tutucu ve inatçı din adamlarına ve kendisine en çok karşı çıkan Ferisîler cemaatine karşı koyabilmek için bir kadro oluşturup kolektif kuvvetle mücadele etmeyi planlamıştır. Zira karşısındaki güçler, onu, yasayı çiğnemek, sebt yasaklarına muhalefet etmek ve şeytanla işbirliği yapmakla suçlayıp⁴⁵² halkın gözünde düşürmeye çalışıyorlardı. Buna karşın Hz. İsa (a.s), devlet memurlarından ve halktan farklı meslekle uğraşan, kendisine inanan on iki kişiyle özel bir kadro oluşturmuştur.⁴⁵³ Karşısındaki güç kolektif bir güç olunca, ona karşı davasında samimi ve beraber hareket eden bir kadro olmalıydı. Nitekim Kur'an, onun hangi amaçla bu kadroyu oluşturduğunu ve bu kadrodakilerin niteliklerinin ne olduğunu şöyle açıklamaktadır: “İsa, Yahudilerdeki inkârcılığı sezince, Allah yolunda bana yardımcı olacak kimlerdir? dedi. Havârilere, Biz Allah yolunun yardımcılarıyız, Allah'a inandık, şahit ol ki bizler müslümanlarız, dediler.”⁴⁵⁴

Ayetlerden anlaşıldığı gibi bu kadrodakilere “Havâri”⁴⁵⁵ deniliyordu. Bu kadro, insicamlı bir hareketle davanın yükünü taşımakla yükümlüydü. Nitekim Hz. İsa'nın (a.s) göğe yükseltilmesinden⁴⁵⁶ sonra Havârilere üzerine düşen görevi yerine getirmek için birçok beldeye gidip Hz. İsa'nın (a.s) öğretilerini yaymaya çalışmışlardır.⁴⁵⁷

Dolayısıyla Hz. İsa (a.s), annesine ihtiramıyla, zorluklara karşı sabrıyla, davetteki bitmez enerjisiyle, hikmet tavırlarıyla örnek olmuş; gençlerin dinî hayatlarını yaşarken ve davette bulunurken doğru kişilerle beraber, bir kadro dâhilinde

⁴⁵⁰ İlhami Günay, *Kur'an'da Gençlik ve Gençler*, 99.

⁴⁵¹ Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, 85.

⁴⁵² Abdullah Aydemir, *İslami Kaynaklara Göre Peygamberler*, (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 246.

⁴⁵³ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih*, 1/280; M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/318.

⁴⁵⁴ Âl-i İmrân 3/52.

⁴⁵⁵ **Havâri:** Seçilmiş, kusursuz, taraftar, özverili arkadaş, dost, bir kimseye ileri derecede yardım eden, kendisini bir davaya adanmış demektir. Bk. Osman Cılacı, “Havâri”, *DİA* (Erişim 12 Kasım 2020)

⁴⁵⁶ Bk. en-Nisâ 4/156-159; Hz. İsa'nın (a.s) vefat mı ettiği yoksa göğe mi yükseltildiği başlı başına bir araştırma konusu olduğundan burada ayrıntıya girmedik.

⁴⁵⁷ Kuzgun, *İslam Kaynaklarına Göre Hz. İbrahim ve Haniflik*, 119.

hareket ederek davet çalışmasını yürütmek gerektiğini oluşturduğu kadro ile ortaya koymuştur.

2.1.13. Ashâb-ı Kehf

Gençlik ruhu, dine çok yakın ve dinle birçok açıdan ilişkilidir. Hayatın anlamı, kimliğin tanımı, insani görev ve sorumluluklarının sınırı gibi konular, duygusal ve sosyal arzuların tatmini, gençlerin dinî yönelimlerinde önemli rol oynar.⁴⁵⁸ Zira gençler, henüz körelmeyen vicdanlarına çabuk kulak verir ve hayata çıkarları için bağlanmayı sevmediklerinden, hakikati gördükten sonra onun uğruna feda olmaya hazır olurlar. Çoğunlukla hesaplı değil hasbî olduklarından, bir amaç uğruna fedakârlık yapmaktan hoşlanırlar. Özellikle ergenliğin son dönemine giren gençler, din konusunda kendi tutumlarını tam olarak belirleyebilecek zihnî ve duygusal olgunluğa ulaşmış olurlar. Bağlandıkları ve katıldıkları gruba olan üyeliklerini de iyice pekiştirirler.⁴⁵⁹

Bu anlamda gençliğin ruh yapısına vurgu yapan Kur’ân-ı Kerîm de idealleri ve değerleri için ölümü göze alan inançlı, cesaretli birkaç yiğit gencin özelliklerini ele alır, teferruata girmeden verilmek istenen mesajı eksene alarak onların kıssasına değinir ve kıssadan hisse olarak birçok ders/ibreti nazara verir.

Kur’ân’da Kehf Sûresi’nde kıssaları anlatılan ve bu sûre ile isimleri özdeşleşen gençlere, Ashâb-ı Kehf deniliyor. Ayrıca “onlar için Ashâb-ı Rakîm ifadesi de kullanılıyor. “Kehf” dağda mağara ve özellikle geniş olanıdır ki,⁴⁶⁰ küçüğüne “ğar” denilir... “Rakîm” kitabe dediğimiz yazılı taş, maden veya diğer şeylerden olan levhadır.”⁴⁶¹ Sonuç itibarıyla “Ashâb”, arkadaşlar anlamına,⁴⁶² “Kehf ” de büyük ve geniş mağara anlamına geldiğine göre tamlamanın Türkçe karşılığı “Mağara Arkadaşları” olmaktadır.

Ashâb-ı Kehf’in kimliği ile ilgili çokça tartışmalar yapılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm, onlar hakkında çok az kişinin bilgi sahibi olduğunu belirtmesine ve derine inilmesini

⁴⁵⁸ Abdulvahap İmamoğlu, “Genç Yetişkinlikte Kimlik Oluşumu”, *Modern Çağda Gençliğin Anlam Arayışı Bingöl Üniversitesi Uluslararası Sempozyum* (15-16 Ekim 2018), Ed. Süleyman Taşkın & Sadi Yılmaz, (Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 2019), 86.

⁴⁵⁹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 280.

⁴⁶⁰ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, “khf”, 1/851.

⁴⁶¹ Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 5/540.

⁴⁶² Cevherî, *es-Sihâh*, “shb”, 1/162.

de kerih görmesine⁴⁶³ rağmen kıssaya dair tartışmalar sürüp gitmiş ve onların Hz. İsa'dan sonra yaşamış Hristiyan gençler oldukları ittifakla kabul edilen bir husus olmuştur.⁴⁶⁴ Elbette müminlere düşen ise bu kıssadan alınması gereken mesajlardır. Kıssada, “iman-küfür mücadelesinin her çağda ve durumda devam ettiği, inananların her devirde zulme uğramalarına rağmen yine de hakkın bâtıla galebe edeceği, ihlas ve samimiyetle inancını yaşayanları, Allah'ın mutlaka zafere ulaştıracığı, her şeyi yoktan var eden Allah'ın yeniden diriltmeye kadir olduğu mesajları verilir.”⁴⁶⁵ Bu gibi mesajların, birkaç genç üzerinden verilmesi ve gençlerin yiğit olarak nitelendirilmesi ise üzerinde duracağımız önemli hususlardandır.

Kıssanın başında Hz. Muhammed (s.a.s) muhatap alınır ama hedef kitle ona inanan ilk müminlerdir. Mekke'nin zorlu şartlarında ilk Müslümanlar, baskı ve işkence altındaydılar.⁴⁶⁶ Ayrıca bu ilk Müslümanların çoğunluğunu da gençler oluşturuyordu. Dolayısıyla bu kıssanın zikri, özelde genç Müslümanlara ve genelde tümüne bir moral ve motivasyon sağlamaya dönüktü. Nitekim mesajı alan genç müminler, Allah'ın ipine sımsıkı sarılmış, davaları uğruna her şeye katlanmış, mallarını, canlarını vermişlerdir. Ayrıca geçmişte hak davanın enerjik kesitini hep gençler oluşturduğu gibi bugün ve yarın da bu görevi yine gençler yükleneceklerdir. Bu nedenle Kur'ân, kıssadaki gençlerin direnişini ve örnekliklerini kıyamete kadar tevhid gençliğine timsal kabilinde ölümsüzleştirmiştir.

Kur'ân'ın belirttiğine göre konu edilen gençler, geçmiş dönemlerde putperest bir kavim içinde yetişmelerine rağmen Allah'ın varlığına ve birliğine inanmışlar. İnançlarını açıkça en üst düzeyde dile getirip putperestliğe karşı çıkmışlar. İnançlarından döndürülmeye zorlanınca inançlarını koruma adına mağaraya sığınmışlar ve “ رَبَّنَا إِنَّا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا / Ey Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve içinde bulunduğumuz şu durumda bize kurtuluş ve doğruluğa ulaşmayı kolaylaştır.” diye dua etmişler. Sonrasında derin bir uykuya dalmışlar. Farkında olmasalar da yıllar sonra uyanmışlar. İçlerinden birini, tedbirli davranması

⁴⁶³ el-Kehf 18/22.

⁴⁶⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 17/606.

⁴⁶⁵ İsmet Ersöz, “Ashâb-ı Kehf”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 12 Kasım 2020).

⁴⁶⁶ Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed es-Sûheyli, *er-Ravzu'l-Unuf*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1412), 3/199-204.

şartıyla, yiyecek almaya göndermişler. Ama halk, Allah'ın vaadi olan yeniden dirilişin hak olduğunu anlamaları için ilahî kudret onların durumunu açığa vurmuştur.⁴⁶⁷

Görülen o ki Kur'ân, onların mağaraya sığınmasını ve dualarını zikredip kıssaya giriş yaparken ilk etapta onların arkadaşlıklarını nazara verir. Bir merak uyandırdıktan sonra takip eden ayette⁴⁶⁸ ise gençliklerine vurgu yapar ve inançlarından dolayı mağaraya sığındıklarını, zor durumda olduklarını ve Allah'tan kendilerine bir çıkış yolunun verilmesini, doğruluğa kolayca ulaşmayı talep ettiklerini, veciz dualarıyla anlatır.

Kur'ân, gençlerin neden, niçin mağaraya sığındıkları konusunu anlatmadan önce gençlerin hikmet dolu duasını aktarmakla ders verme amacını hedefler. Zira gençler, tez canlıdır, kendilerine güvenebilir, tehlikeye çabucak atlayabilir, nefsi dürtülere göre davranabilirler. Hem gençler, güçlerine ve heyecanlarına güvenip sonunu düşünmeden diledikleri şekilde hareket etmek isteyebilirler.⁴⁶⁹ Bu nedenle çoğunlukla istişareye başvurmaz ve duaya yönelmezler. İşte bu örnek gençler, duanın gücünü kavramış, dualarında dile getirdikleri gibi eylemlerini ilahî rızanın çerçevesinde tutarak, hikmetli ve dosdoğru hareket etmek için irşadı, rahmeti, feraci, necatı Allah Teâlâ'dan beklemişler. Onun için Kur'ân, takdir ettiği bu gençlerin Allah inancı ve tevhîd anlayışlarını zahir kılarak, onların Allah'a olan tevekkülünü ve dualarındaki incelikli taleplerini işler. Bir anlamda “...*Duanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin!...*”⁴⁷⁰ fehvasını nazara verir. Zira Allah katında kişinin değeri, duasıdır. Hem dua, aynı zamanda kişinin bilinci ve gücüdür. İşte Kur'ân, anlattığı bu kıssa ile dua ve tevekkülün en çok da gençlere yakıştığını, Mağara Arkadaşlarının şahsında netleştirir ve somutlaştırır.

Kıssanın devamına baktığımızda Allah Teâlâ'nın, ihlas ve samimiyetle dua eden bu gençlere icabet ederek onları, tahmin bile edemeyecekleri bir mucizeye dâhil ettiğini görüyoruz. Öyle ki onları uyutuyor ve yıllar sonra başka bir kuşakta farklı bir hikmet için uyandırıyor.⁴⁷¹

⁴⁶⁷ el-Kehf 18/9-26.

⁴⁶⁸ “Şüphesiz onlar Rablerine inanmış birkaç genç yığitti.” (el-Kehf 18/10).

⁴⁶⁹ Nitekim Uhud savaşı öncesinde heyecanlı gençler, savaşın sonucunu düşünmeden Hz. Peygamber'i (s.a.s), meydan muharebesine razı etmiş ama savaş meydanında zafiyet göstermişlerdir. Bk. Celaleddin Vatandaş, *Hiz. Muhammed'in Hayatı*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2007), 145-146.

⁴⁷⁰ el-Furkân 25/77.

⁴⁷¹ el-Kehf 18/11-12.

2.1.13.1. Yiğitçe Başkaldırı

Kıssanın anlatımını safha safha veren Kur’ân, mağaraya sığınan bu arkadaş grubunun, Allah’a inanan birkaç yiğit genç olduğunu belirtir.⁴⁷² Nitekim onlar için “فَتِيَّةُ / yiğit gençler” kelimesini kullanır ve bu ifadeyle onların bir kahramanlıkta bulunduğu vurgu yapar. Çünkü burada kuru bir kahramanlık değil, bilinçli ve şuurlu bir kahramanlık söz konusudur. Ayrıca Allah’ın rızasını gözeten ve niyetleri sağlam kişiler olmalı ki kahramanlıkları sırasında doğruya sevk edildikleri ve hidayetlerinin de Allah tarafından kat be kat artırıldığı da belirtilmektedir.

Kahramanlığın sergilendiği atmosfere bakıldığında Mağara Arkadaşlarının, öyle sıradan gençler olmadığı anlaşıyor. Gençlerin, yönetimde söz sahibi kişilerin bulunduğu bir toplantı ortamında olması muhtemeldir. Çünkü ayette⁴⁷³ onların beraber kalkıp imanlarını açıkladıklarından bahsediliyor. Bu nedenle onların, toplumun ileri gelen ailelerinden, zamanın putperest zalim hükümdarın istişare heyetinden ve geleceği parlak görülen gençlerden oldukları rivayetleri⁴⁷⁴ makul gözüküyor. Diğer yandan gençlerin, tevhidî düşüncüyü iyice kavramış, kavimlerinin taptığı putların anlamsız olduğunu anlamış, inançlarını en üst düzeyde ilan etmeye hazır derecede özgüvenli olduklarını da görmekteyiz. Zira böylesi bir ortamda kavimlerinin ileri gelenleri, onları putlara, bâtıl inançlarına davet ederken onlar, ortak bir sözde buluşup korkmadan “رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُو مِنْ دُونِهِ إِلَهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذَا شَطَطًا” / *Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. O’ndan başkasına asla ilah demeyiz. Yoksa andolsun ki saçma mantıksız bir söz söylemiş oluruz.*⁴⁷⁵ diyebiliyorlar. Dolayısıyla gençlerin imanı, kuru bir inanışın çok ötesindedir. İmanda tahkik derecesine erişip Allah’ın ulûhiyetiyle beraber rubûbiyetini yakinen kavramışlardır. “Göklerde ve yerde yalnızca tasarruf sahibi olan Allah’tır. Tapılan putların bir gücü yoktur ve ilah da olamazlar. Biz ancak yeri ve göğü yaratıp idare eden Allah’a inanırız. O’ndan başkasını da ilah olarak tanımıyoruz” diyerek bunun aksi sözlerin mantıksız ve saçma olduğunu özellikle vurguluyorlar.

Görüldüğü gibi gençler, hasbî ve fedakâr davranıyorlar. Onlar, zengin, saygın ve statü sahibi aile çocuklarıdır. Gelecekte onları, güzel makamlar bekliyor.

⁴⁷² el-Kehf 18/13.

⁴⁷³ el-Kehf 18/14.

⁴⁷⁴ Râzî, *Tefsîru’l-Kebir*, 21/442.

⁴⁷⁵ el-Kehf 18/14.

Konumlarını koruyup sahte ilahlara şekilsel tapınsalar, dünya nimetleri içinde yaşayacaklardır. Ama onlar, dünya makam ve menfaatlerine aldanmadan imanlarını açığa vuruyor, inançları için her şeyden vazgeçmeye hazır olduklarını belirtiyorlar. Ucunda ölüm de olsa hakkı haykırmaktan korkmuyorlar. Zira ahiret hayatına yakînen inanmış ve ilahî rızayı kazanmayı asıl gaye edinmişlerdir.

Bununla birlikte gençler müthiş cesaretlidirler. Yerleşik inanca itaat etmediklerini ilan edip başkaldırıyorlar. Ve bu beklenmeyen başkaldırı, zâlim hükümdarın huzurunda gerçekleşiyor.⁴⁷⁶ Hükümdar Dakyanus halkı putlara tapınmaya zorlarken gençler, onun huzurunda ayağa kalkarak Allah'ın vahdaniyetini ve rubûbiyetini çekinmeden haykırıyorlar.⁴⁷⁷ İnançlarını dillendirirken yiğitçe, korkusuzca davranıyor, birlikte hareket edip bâtilda ısrar edenlerin yüzlerine yanlışlarını vuruyorlar. Karşıdaki güç, onların birliğini ve ispatlı çıkışını görünce şaşırması olmalı ki onlara hemen ceza kesemiyor. Bu, aynı zamanda iman üzerine oluşan birliğin ve cesaretin getirisi olarak hakikatin zalimlerde oluşturduğu korkudur.⁴⁷⁸

Böylesi zalim ve zulümde sınır tanımayan bir yöneticinin huzurunda hakkı söylemek elbette yürek ister. Ama bu yürekli gençler, “En büyük cihad, zalim sultana karşı hakkı söylemektir.”⁴⁷⁹ düsturunu kılıç kuşanmışlar. Zira söz, kılıçtan daha keskin ve daha yaralayıcıdır. Kılıç bedeni ve nefsi yaralasa da söz, aklı ve kalbi esir alır. Hem kılıç yarası unutulabilir ama sözün bıraktığı yara durmadan derinleşir. İşte bu yüzden ki Kur'ân, bu kıssalarda, kılıçların gürültüsünü değil sözlerin parıltısını ve gücünü önceler. Diğer yandan kıssadan anlaşılıyor ki Allah'a iman, sözde ve hatta gönülde kalacak bir olgu değildir. Zira iman; sözle başlar, gönülde derinleşir ve pratikle kesinleşir. Ayrıca sâlih amelle somutlaşmayan bir iman da siliktir ve güvensizdir. Çünkü sâlih amelle ve aksiyonla bütünleşen iman, sorumluluk, şuur, etki ve direniş doğurur. Bu direniş de nice dirilişin müjdecisi olur.

Gençler karar verip imanlarını açığa vurduklarında Allah Teâlâ da onlara yardımda bulunuyor: “...onların kalplerine kuvvet vermiştik.”⁴⁸⁰ Bu şekilde kalpleri

⁴⁷⁶ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 2/707.

⁴⁷⁷ Vâhidi, *el-Vasît*, 3/138.

⁴⁷⁸ Âl-i İmrân 3/151; Buhârî, “Teyemmüm”, 1.

⁴⁷⁹ Ebû Davûd, “Melahim”, 17; Tirmizî, “Fiten”, 13.

⁴⁸⁰ el-Kehf 18/15.

sarsılmaz oluyor. Onurlu ve dik duruyorlar. Dayandıkları Rableri, onlara öyle bir güven veriyor ki korku namına bir endişe taşıyorlar. Onların kalplerine birlik veriliyor ve bu birlik beraberlik sayesinde onlara cesaret de taltif ediliyor.⁴⁸¹ Buna binaen toplantıdaki zalim soydaşlarına “...Allah’a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?” diye sorup şirkin apaçık büyük bir zulüm olduğunu deklare ediyorlar.⁴⁸² Kesin ve net tavırlarını ortaya koyuyorlar. Geline bu aşama artık hak ile bâtılın ayrışma noktasıdır. Zira gençler, kavimlerinin inanç sistemini en sert şekilde reddetmiş, yöneticileri de zalimlikle suçlamışlardır. Bâtılda ısrar eden soydaşlarıyla bir arada yaşamaları da imkânsız hale gelmiştir. Çünkü putperest soydaşları, hakka yönelen bu gençleri kendi hallerinde bırakacak da değillerdi.

2.1.13.2. Şirk Sarayından Tevhîd Mağarasına Hicret

Hükümdarın huzurunda gerçekleşen başkaldırıdan sonra gençler için çetin imtihan başlar. Bâtıl inançlarında ısrarlı olan soydaşları gerçekten zalimdirler. Gençleri dinleme ve anlama gibi bir derterleri yoktur. Bütün derterleri gençleri itaat altına almaktır. Gençlere sunulan iki seçenek vardır: Ya eski inançlarına dönerler ya da taşlanarak öldürüleceklerdir.⁴⁸³ Soydaşları, düşünsünler diye gençlere belli bir mühlet de verirler.⁴⁸⁴ Böylece hâkim rolüne giren müşrikler, tevhîd güneşinin sönmesini beklemeye başlarlar. Aralarında istişare eden kahraman gençler ise içlerinden birinin ortaya attığı şu öneriye göre hareket ederler: “Mademki soydaşlarınızla ve onların Allah’ı bir yana bırakarak taptıkları ile ilişkinizi kestiniz, öyleyse mağaraya sığınız ki Rabbiniz size rahmetini yaysın ve şu işinizde size kurtuluş yolu göstere sin.”⁴⁸⁵

Zira iki taraf tamamen birbirinden kopmuş, ilişkileri kesilmiştir. İnanç noktasındaki ilişkinin bitmesiyle sosyal ilişki de bitmiştir.⁴⁸⁶ O nedenle gençler; iş, meslek, ev, aile, mal, mülk demeden her şeye veda ediyor. Geniş dünyayı bırakıyor

⁴⁸¹ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 2/707.

⁴⁸² Lokman 33/13.

⁴⁸³ el-Kehf 18/20.

⁴⁸⁴“Onlar yedi gençti. İmparator Decius, onların inançlarını değiştirdiklerini öğrenince onlara yeni dinleriyle ilgili sorular sordu. Onlar, İmparator’un İsa’nın dinine tamamen karşı olduğunu bildikleri hâlde, inandıkları Rabbin, yerin ve göklerin Rabbi olduğunu ve O’ndan başka hiçbir ilah tanımadıklarını, aksi takdirde büyük bir günah işlemiş olacaklarını açıkladılar. İmparator, çok kızdı ve onları öldüreceğini söyledi. Daha sonra onların gençliğini göz önünde bulundurarak dinlerini değiştirmeleri için üç gün süre verdi. Yoksa öldürüleceklerdi. Gençler verilen mühletten faydalanarak mağaraya sığındılar.” (Mevdudi, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 3/156.)

⁴⁸⁵ el-Kehf 18/16.

⁴⁸⁶ Kutub, *Fîzilâli’l-Kur’ân*, 4/2262.

ve dağ yamacındaki ıssız bir mağarayı, sığınma evi olarak seçiyorlar. Onların sığınabilecekleri başka bir yurt da yoktur. İbadet ve yakarış mekânı olan mağara, onlara kâfidir. Çünkü bu mağara hicreti, şirk sarayından ve dünya zevklerinden kaçıp Rablerine ibadet etme zevkine varışın bir diğer adıdır... Nitekim tüm genişliğine rağmen dünya onlara dar gelirken bütün darlığına rağmen mağara onlara geniş geliyordu. “Hem küçük mağaranın kayaları zikirle buluşunca huzur havası esiyor, taş zemin, secde ile yumuşuyor, gençlerin rahmanî tebessümleriyle darlık ferahlığa, karanlık nura, vahşilik ünsiyete, sertlik şefkate dönüşüyordu.”⁴⁸⁷

Anlaşılan gençler, daha önceden bu mağaraya uğramışlardır. Çünkü ayette mağara/el-kehf ismi “marifeli / bilinen bir yer” olarak zikrediliyor. Bu nedenle bu mağaranın, tümüyle güvenli bir mekân olmadığının da farkındadırlar. Son derece tedirgin görünüyorlar. Kendilerince bir derece emniyet ve güvenliklerini almışlar. Rablerine dayanıp güvenirken üzerlerine düşen yükümlülükleri ihmal etmemişler. Şirk ortamından buraya kaçmışlar ama tehlikeli süreç onlar için devam ediyor. Bu nedenle gençler, fiilî duadan sonra kavî duaya geçiyorlar. Rahmanın, toplu ibadete olan rızasını bildiklerinden topluca el açıp O’ndan bir çıkış talep ediyorlar. Akıbetlerinin ne olacağını bilmediklerinden tamamen Allah’a teslim oluyorlar. İstirahate çekilirken uykuya dalıyor ve sonra ummadıkları bir mucizenin içinde uyanıveriyorlar.

Gençlerin şirkten tevhîde olan bu hicretleri, bizlere/genç kuşağa dönük birçok mesajı barındırıyor: Tevhîd akidesinin yaşanmasının imkânsız olduğu durumda sarayı bırakıp mağaranın sakinliğine sığınmak elzem oluyor. Daha ötesi uhrevî hayatı önceleyen her müminin bir mağarası, Rabbine münacaât ettiği bir yeri olmalıdır. Hele dünyevileşmenin zirve yaptığı bu çağda mümin genç, kendisine sunulan inancına aykırı dünyalıkları elinin tersiyle itmesini bilmeli, ona vurulan prangaları kırıp تنها köşelerde Rabbi ile buluşmalı, içli içli dualarla secdeye varmalıdır. Ancak o zaman Kur’ân’ın deyimiyle “yiğit genç” unvanını kazanabilir.

2.1.13.3. Samimiyetle Gelen Mucize

Üç asırdan fazla uykuda kalan gençler, uyandıklarında ağır bir uykuya daldıklarını fark ediyorlar. Ne kadar uyumuş olabileceklerini birbirlerine soruyorlar.

⁴⁸⁷ Kutub, *Fîzilâli'l-Kur’ân*, 4/2262.

Bir gün veya daha az uyuduklarını düşünüyorlar. Acıkmışlar ve yiyecekleri de tükenmiştir. Birini şehre gönderip yiyecek almak istiyorlar.⁴⁸⁸ Ama gidecek kişinin dikkat edeceği önemli hususlar olacak. Birincisi; temiz, faydalı, helal olan yiyeceği⁴⁸⁹ seçip ondan alacak. Zira onlara göre samimi bir mümin dinî ve ahlakî ilkelerinden asla ödün veremez. O nedenle şartların zorluğuna bakmadan helal-harama dikkat ediyorlar. İkincisi; şehre vardığında çokça nazik olacak, üslubuna, davranışlarına dikkat edecek. Kimseyi ele vermeyecek şekilde hareket edecek. Anlaşılan gençler, ellerinden geldiği kadar tedbirlerini alıyorlar. Zira zalim soydaşlarının onları fark etmesi durumunda başlarına ne geleceğini iyi biliyorlar. Bu yüzden birbirlerini uyarıyorlar: “...Onlar sizi ele geçirirse ya taşılayarak öldürürler yahut kendi dinlerine döndürürler. O zaman da bir daha asla kurtuluşa eremezsiniz.”⁴⁹⁰

Görüldüğü gibi gençlerin bütün derdi, inançlarını korumaktır. Ölümü göze almış olsalar da diğer taraftan insanoğlunun zafiyetinin de farkındadırlar. İçlerinden birisi, ya işkenceye dayanamayıp soydaşlarının teklifini kabule yanaşırsa?! O zaman asla bir daha kurtuluşa eremez. İşte en çok da bundan korkuyorlar. Zira ahiretini önceleyen insan, inancının tehlike altında olduğu ortamdan kesinlikle uzak durmalı ve elinden gelen her tedbiri almalıdır.

Onlardan şehre ineni, üç asır uyuduklarının farkında olmadığından alışverişini yapar ve ödemeyi yanındaki gümüş para ile yapar. Onun geçmişte kalan bu gümüş akçesi halk tarafından görülünce gerçek ortaya çıkar.⁴⁹¹ Ve bütün sır çözülür. Aslında onların durumunu açığa vuran, her şeyde bir hikmet gözeten ilahî iradeydi. “Böylece biz, (insanları) onların halinden haberdar ettik ki, Allah’ın vaadinin hak olduğunu ve kıyametin gerçekleşmesinde de hiçbir şüphe olmadığını bilsinler.”⁴⁹²

Böylece inancında samimi kutlu gençler, yeniden dirilişin, kıyametin somut bir örneği olarak seçiliyorlar. Onların bu dirilişleriyle o zamanki insanlara Allah’ın insanların, öldükten sonra dirileceklerine dair sözünün gerçek olduğu gösteriliyor. Bu mucize ile dünya hayatının fani, ahiret hayatının bakî olduğu nazara verilirken, hadise Kur’ân’da da anlatılarak gelecek kucağa dönük bir ispat örneği olarak sunuluyor.

⁴⁸⁸ el-Kehf 18/19.

⁴⁸⁹ Râzî, *Tefsîru’l-Kebir*, 21/446.

⁴⁹⁰ el-Kehf 18/20.

⁴⁹¹ Râzî, *Tefsîru’l-Kebir*, 21/447.

⁴⁹² el-Kehf 18/21.

Elbette böylesi bir mucizede birkaç gencin seçilmesi de düşündürücüdür. Zira psikolojik olarak gençlerin dünya üzerinde daha fazla ömür sürmesi istenir ve vefatlarda en çok gençlere üzülmür. Oysa Allah indinde ahiret hayatına göre, dünya gençliğinin bir ehemmiyeti yoktur. Nitekim mucizenin öznesi bu gençler, kısa bir dirilişten sonra kıyamette uyanmak üzere ölüm uykusuna dalıyorlar.

Anlaşılan Ashâb-ı Kehf, inançları doğrultusunda toplumu değiştirmeyi başaramayınca, soydaşlarının onları inançlarından saptıracağı endişesinden Hz. İbrâhim (a.s) gibi kavimlerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Her iki hicret de tevhîd inancını yaşamayı ve yaymayı hedeflediğinden, sonradan daha fazla insanın inanmasına vesile olmuştur.⁴⁹³ Görüldüğü gibi gençler, imanlı direnişlerinin semeresini üç asır sonra almışlardır.⁴⁹⁴ Öznesi oldukları uyanış ile halkın iman etmesinde etkili olmuşlardır. Dolayısıyla buradan iman ve İslam yolunda verilen her mücadelenin ve emeğin asla zayi olmayacağı açığa çıkmaktadır.

Sonuç itibarıyla hakka bağlılıklarını aksiyon ve samimiyetle yerine getiren Ashab-ı Kehf; iman, inanç, azim, cesaret, yiğitlik, hakkı savunma, sabır, dua, tevekkül, tedbir, ahlak, hicret, fedakârlık yönünde her kuşaktaki gençlere örnek olmuş ve olmaya devam edeceklerdir.

2.1.14. Ashâb-ı Uhdûd Rivayetinde Geçen Genç

Kur'ân-ı Kerîm'de zaman ve mekân belirtilmeksizin müminlere azap eden Ashâb-ı Uhdûd'dan bahsedilir. Ashâb-ı Uhdûd, hendekler kazıp içinde ateş yakmış ve sırf Allah'a inandıkları için müminleri bu kızgın ateşe atmışlardır. Üstelik ateşte yanan müminleri keyifle izlemişlerdir. Ama devam eden ayetlerde müminlere bu azabı reva görenlerin daha büyük bir helakle yüz yüze kalacakları özellikle de vurgulanmıştır.⁴⁹⁵

Ashâb-ı Uhdûd kıssası Kur'ân-ı Kerîm'de kısa şekilde verilmektedir. Bu kıssaya dair ayrıntı hadislerde ve tefsîr rivayetlerinde geçmektedir.⁴⁹⁶ Nihayetinde hadisler Kur'ân'ın açıklaması sayıldığından oradaki bilgilere itibar edilmelidir.

⁴⁹³ İlhami Günay, *Kur'ân'da Gençlik ve Gençler*, 164.

⁴⁹⁴ el-Kehf 18/21.

⁴⁹⁵ el-Burûc 85/4-8.

⁴⁹⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 24/339, 340; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 10/168; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 10/287-289 ve Süyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, 8/469, 470.

Rivayetlere bakıldığında bu kıssanın kahramanı olarak bir genç zikredilmektedir. Ateşe atılan müminlerin, Allah’a iman etmelerinin bu genç sayesinde olduğu rivayetlerde işlenmekte ve gencin sahip olduğu meziyetler bir bir verilmektedir. Bu nedenle rivayetler bağlamında bilgisi aktarılan bu gencin, tezin dâhilinde işlenmesindeki faydalı yönü açıktır.

Ashâb-ı Uhdûd hakkında Ebû Hayyan, müfessirlerin, on’dan fazla görüş aktardıklarını belirtir. Hepsinin kapsadığı mana şudur: Kâfirlerden bir takım kişiler yerde hendekler açtılar ve içinde ateş yaktılar. Müminleri bu ateşin önüne diktiler. Dininden döneni bıraktılar. İmanda ısrar edeni yaktılar.⁴⁹⁷

“Uhdud / اخدود” kelimesi: yerde kazılan uzun hendek veya yarıktır;⁴⁹⁸ ashâb ise, sahip olanlar, arkadaşlık edenler, beraberlik edenler anlamındadır.⁴⁹⁹ Bu durumda Türkçe karşılığı olarak “Hendek Sahipleri” diyebiliriz. Bunlar hendeklerde ateş harlayıp müminleri yaktıklarından bu şekilde isimlendirilmişlerdir.

Ashab-ı Uhdud ve bu genç ile ilgili rivayetler arasında en muteberi Hz. Suheyb’ten (r.a) gelen şu rivayettir:

“Sizden önceki (toplum)lardan birinde bir kral ve onun bir sihirbazı vardı. Sihirbaz ihtiyarlayınca krala dedi ki: “Ben yaşlandım, büyü öğretmek üzere bana bir delikanlı gönder.” Kral ona bir delikanlı gönderdi. O da bu delikanlıya büyü yapmayı öğretti. Kralla büyücü arasında gidip gelirken güzergâhında bir rahip vardı. Rahibin yanına gelir, sözünü dinlerdi. Rahibin sözleri, delikanlının hoşuna gitti. Ancak büyücüye geldiğinde geç geldiği için dövülüyordu. Aynı şekilde eve döndüğünde de dövülüyordu. Delikanlı bu durumu rahibe bildirdi. Rahip ona: “Büyücü seni dövmek istediğinde beni ailem oyaladı; ailen seni dövmek istediğinde ise beni büyücü oyaladı, dersin” dedi. O bu şekilde devam ederken bir gün insanlara engel olan çok büyük ve korkunç bir hayvana rastladı. İnsanlar onu aşamıyordu. Delikanlı kendi kendine şöyle dedi: “Büyücünün durumu mu, rahibin durumu mu daha faziletli? İşte bugün, bunu öğrenmiş olacağım.” Delikanlı eline bir taş alarak şöyle dedi: “Allahım! Eğer rahip büyücünden daha faziletli ise, şu hayvanı öldür ki insanlar geçebilsin.” Delikanlı elindeki taşı atarak hayvanı öldürünce insanlar gelip geçmeye başladı. Delikanlı bu olayı rahibe aktarınca rahip şöyle dedi: “Yavrucuğum! Sen bugün, benden daha üstünsün. Şüphesiz ileride sen imtihan olunacaksın. İmtihan olunursan benim yerimi ifşa etme.” Delikanlı, körlerin gözünü açmaya, alaca hastalığını ve diğer hastalıkları tedavi etmeye ve hastaları iyileştirmeye başladı. Kralın meclisinde gözleri görmeyen bir adam vardı. Delikanlının hastaları iyileştirdiğini duydu. Birçok hediyelerle ona gelip: “Eğer bana şifa verirsen bunların tümünü sana vereceğim.” dedi. Delikanlı şöyle dedi: “Ben hiç kimseye şifa veremem. Şifa veren Allah’tır. Eğer Allah’a

⁴⁹⁷ Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, 10/444; Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 9/362.

⁴⁹⁸ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, “hdd”3/160; Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 9/361.

⁴⁹⁹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, “shb”, 1/519; Râğib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “shb”, 1/475

iman edersen ben de Allah’a dua ederim. Böylece sana şifa vermiş olur.” Adam iman edince (delikanlı da Allah’a dua etti ve) adamın gözleri görmeye başladı. Sonra bu adam kralın yanına gelip daha önce oturduğu yere oturdu. Kralın, “Gözlerini kim geri verdi?” sorusuna, “Rabbim geri verdi.” şeklinde cevap verdi. Kral: “Benden başka Rabbin mi var?” deyince adam şöyle cevap verdi: “Evet, benim ve senin Rabbin olan Allah vardır.” Bu beklenmedik cevap üzerine kral ona işkence yapmaya başladı. Nihayet adam delikanlıyı ihbar etti. Delikanlı meclise getirilince kral, “Yavrucuğum! Sen körlerin gözünü açacak, alaca (abras) hastalığını ve şu şu hastalıkları tedavi edecek kadar büyücülükte ilerledin, öyle mi?” dedi. Delikanlı: “Ben hiç kimseye şifa veremem. Şifayı veren, Allah’tır.” Bu cevap üzerine kral, ona da işkence yaptı ve rahibin yerini bildirinceye kadar bunu devam ettirdi. Kral rahibi getirtti ve ona, “Dininden dön.” dedi. Rahip bunu kabul etmedi. Bunun üzerine kral testere istedi ve rahibin kafatasının ortasına testereyi koyarak vücudunu ikiye ayırdı. Bu defa meclisinde oturan adam getirildi ve ona da “Dininden dön.” dedi. O da bunu reddetti. Kral testereyi kafatasının ortasına koyarak onun vücudunu da ikiye böldü. Sonra delikanlı getirildi ve ona da “Dininden dön.” dedi. O da diğerleri gibi bu teklifi reddetti. Kral onu yakın çevresinden oluşturduğu bir topluluğa vererek şöyle dedi: “Onu şu şu dağa götürün. Dağın tepesine vardığınızda eğer dininden dönerse ne âlâ, dönmezse onu aşağı atın.” Birlikte dağın tepesine vardıklarında delikanlı şöyle dedi: “Ey Allahım! Sen onlara karşı beni dilediğin şeyle koru.” Bunun üzerine dağ onları sarstı ve hepsi aşağı yuvarlandı. Delikanlı krala geri döndü. Kral, “Arkadaşlarına ne oldu?” deyince “Allah onlara karşı beni korudu.” dedi. Bunun üzerine kral, onu başka bir grupla sandal üzerinde denize gönderdi ve “Denizin ortasına götürdüğünüzde eğer dininden dönerse ne âlâ, dönmezse onu denize atın.” dedi. Adamlar onu denizin ortasına götürdüklerinde delikanlı şöyle dedi: “Ey Allahım! Sen onlara karşı beni dilediğin şeyle koru.” Bu dua üzerine sandal sarsıldı ve onların tümü boğuldu. Delikanlı tekrar krala geri döndü. Kral ona: “Arkadaşlarına ne oldu?” deyince delikanlı: “Allah onlara karşı beni korudu.” deyip krala şöyle seslendi: “Doğrusu sen, emredeceğim şeyleri yapmadıkça beni öldüremezsin.” Kral: “Neymiş o?” deyince delikanlı şöyle dedi: “İnsanları bir meydanda topla, beni bir hurma ağacına bağla, sonra ok torbamdan bir ok al ve ‘Delikanlının Rabbi olan Allah’ın adıyla’ diyerek oku at. Böyle yaparsan beni öldürebilirsin.” Bunun üzerine kral, halkı büyük bir meydanda toplayıp onu hurma ağacına bağladı. Delikanlının ok torbasından bir ok aldı ve oku yayının ortasına koydu. Daha sonra “Delikanlının Rabbi olan Allah’ın adıyla” diyerek oku fırlattı. Ok delikanlının şakağına saplandı. Delikanlı elini okun saplandığı yere koyup öldü. Bu olay üzerine halk (üç defa): “Delikanlının Rabbine iman ettik. dedi. Krala denildi ki: “Korktuğun şeyi gördün mü? Allah’a andolsun işte korktuğun başına geldi. Halkın hepsi iman etti.” Bunun üzerine kral sokak başlarının tutulmasını emretti. Oralarda büyük hendekler açıldı ve içlerinde ateşler yakıldı. Kral adamlarına: “Kim dininden dönmezse onu ateşe atın veya (başka bir rivayete göre) fırlatın.” Onlar da böyle yaptı. Nihayet emzirdiği çocuğuyla birlikte bir kadın geldi. Bu kadın ateşe atılmaktan çekinir gibi yaptı. Bunun üzerine çocuk: “Anneciğim! Sabret, çünkü sen hak üzeresin.” dedi. Kadın da ateşe atladı.”⁵⁰⁰

Bu rivayette gencin, kavmin ve kralın isimleri zikredilmiyor. Müphem bırakılmasının hikmetlerinden biri, böylesi tabloların her çağda yaşanacak bir olgu

⁵⁰⁰ Müslim, “Zühd”, 17; Tirmizi, “Buruc Sûresi”, 2; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 24/339-340.

olması gerek. Zira gençler, sadece hak davanın değil bâtil davaların da yatırım gücüdürler. Yetenekli gençleri seçip, şer amaçları için kullanmak, yetiştirmek ve onları birer idol (mini put) olarak sunup diğer gençleri iğfal ve imha etmek, esir etmek, her çağda olmuş ve olacaktır. Burada görüldüğü gibi kral ile büyücü anlaşıyor, şer amaçlarını gerçekleştirmek için yetenekli bir gencin büyücü olarak yetiştirilmesinde karar kılıyorlar. Zira yönetici kral, büyü olmadan gözleri ve beyinleri esir alamıyor.

Anlaşılan seçilen genç, zeki, meraklı ve araştırmacıdır. Kendisine öğretilenlerle yetinen biri değildir. Sihirle uğraştığından sihrin göz boyamadan başka bir şey olmadığını iyi bilmektedir.⁵⁰¹ İşin iç yüzünü bildiğinden sihre aldanmamış; göz, beyin, kalp üçlemesinin dengesini iyi kurarak sözleri ilgi uyandıran rahibe de uğramayı akıllıca bulmuştur. Sihirbaz ile rahip arasında gidip gelirken de körü körüne hemen birisine bağlanmamıştır. Düşünüp tartmış, akıl ve tecrübe ile dediklerini anlamaya çalışmıştır. Rahibin dedikleri, ona daha mantıklı geldikten sonra sık sık ona uğramaya başlamıştır. Zamanla rahibin öğretileri, onda farkındalık oluşturmuş, o nedenle yolu kapatan hayvanla karşılaşırken rahibin dediklerini sınamıştır. Allah’a dua ederek taşı atınca hayvan aldığı darbeye ölmüştür. Burada rahibin faziletli ve doğru olup olmadığının sağlamasını yapmıştır. Görüldüğü gibi genç, akıl dolu yöntemle karşılaştığı kişileri ve fikirleri teste tabi tutmuştur.

Kıssada vurgulandığı gibi Allah katında en önemli değerler ihlas ve samimiyettir. Henüz yetişen bir genç, saf niyetle, ihlas ve samimiyetle maneviyatta, ders aldığı rahibi bir anda geçiyor ve nice ikramlarla donatılıyor. Zikredilen genç, bir peygamber de değildir. Muttakî olduğundan duaları kabul olmakta ve halka Allah’ın adıyla şifa dağıtmaktadır. Gencin bu durumu, gençlerin kendilerini daha çabuk saflaştırabileceklerini ve bunun sonucunda daha fazla ilahi lütuflara mazhar olabileceklerini göstermektedir. Zira gençlerde eski alışkanlıklar, inançlar, hurafeler, saplantılar, örf ve adetler yerleşik değildir. Azıcık gayret ile duygu ve düşüncelerini pekâlâ tasaffi edebilirler.

Öte yandan eski meslek her zaman insanın üzerinde etiket olarak kalır. Halk nezdinde gencin önceden sihirle uğraştığı biliniyor olmalıdır. Bu nedenle genç, yaptığı işlerin sihre mal edilmemesi için şifanın Allah’a inanmakla ve O’nun

⁵⁰¹ Emanullah Polat, “Felak ve Nas Sureleri Bağlamında Sihir Mefhûmu”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/52 (Kış-2015), 211.

dilemesiyle olduğunu özellikle vurgulamıştır. Kendisine şifa için gelen kişilere, kendisinin şifa vermediğini, şifanın Allah'tan olduğunu belirtip önce onları Allah'a inanmaya çağırmış, sonra dua ederek şifa bulmalarında yardımcı olmuştur.

Genç, isim yapıp kralın huzuruna getirildiğinde de aynı soğukkanlılıkla şifanın Allah'tan olduğunu ve hastaları, sihir değil duanın iyileştirdiğini çekinmeden söylemiştir. Onun için önemli olan hakikatin tezahürüdür. Hakikat için hayatını, canını ortaya koymaya da hazırdır. Zira karanlıkta kalan ve yalnız yaşanan bir hakikatin topluma faydası olamaz. Hakikat paylaşılmalı ve toplum düzleminde parlamalıdır. Malumdur ki Hz. Peygamber (s.a.s) de Mescid-i Haram'da sabah namazına kadar secde ettikten sonra evine gidip yorganına sarılmamış, sabah aydınlığında daha önce kendisine gelip “Bir yıl sen bizim ilahlarımıza, bir yıl da biz senin ilahına tapalım” diyen Kureyşli müşriklerin yanına gidip Kâfirûn Süresi'ni okuyarak onlara “Ey Kâfirler!” diye seslenmiş ve “Sizin dininiz bu... İşte bu da benim dinim...” demek suretiyle onların teklifini ve ilah anlayışını reddetmiştir.⁵⁰² İşte bu gencin de bütün çabası bu yöndedir. Bütün işkence ve baskılara rağmen bildiği doğrudan şaşmamış, gözü önünde iki kişinin testere ile biçilmesine rağmen korkusuzca inancını korumuştur. Sonrasında kral, ona ibretlik ders vermeye kalkarken o, bu imtihanları sabırla karşılamış ve her imtihanda Allah'a dua ederek kurtulmuştur. Aslında bir yönüyle gencin macerasında vurgulanan da Allah'a duadır. Dua ederek hayvana taş atmış, dua ile şifa dağıtmış, dua ile dağda, denizde kurtulmuştur. Ve nihayetinde ölümü de krala söylediği Allah'a dua ile gerçekleşmiştir.

Bununla birlikte genç, istediği takdirde defalarca kurtulup kaçabilme imkânı elde ediyor. Cezalandırılacağını bildiği halde her defasında kralın huzuruna dönüyor. Kralın kendisini öldürmeyi kafasına koyduğunu biliyordu. Bu nedenle krala, kendisini nasıl öldürebileceğini söylüyor ama bu ölümün bir uyanışa ve berekete dönüşmesini de inceden inceye planlıyor. Kralın tek amacı onu öldürmek iken, gencin amacı tüm halkı diriltmektir. Nitekim ölümünü seyre gelen halk; kralın, gencin Rabbi adına ancak genci öldürdüğünü görünce orada gencin Rabbine iman ediyor. Sonuçta gencin istediği, kralın da korktuğu oluyor.

⁵⁰² Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 4/808.

Görüldüğü gibi hayatın amacını ve anlamını kavrayan delikanlı, gençliğini yaşamanın derdine düşmeden genç yaşta ahirete gitmeyi tercih etmiştir. Onun için ölüm yok oluş değil hak üzere diriliştir, uyanıştır; bir terhis, bir tebdil-i mekândır.⁵⁰³ Hele hele Allah yolunda verilen can ve akan kan; gönüllere şifa, akıllara nurdur. Şehitlerin Rablerinin katında her zaman diri sayılmasının bir nedeni de geride bıraktıkları kök salan diriliş miraslarıdır.⁵⁰⁴

2.2. Genç Kadınlar

2.2.1. Hz. Mûsâ'nın (a.s) Kız kardeşi

Örnek genç kadınlardan biri olarak ele aldığımız Hz. Mûsâ'nın (a.s) kız kardeşi, Kur'ân'da ismi verilmeksizin ortaya koyduğu davranışları takdir edilmiş ve ondan övgüyle bahsedilmiştir. Onun ismi hakkında hadislerde de sahih bir rivayet yoktur. Taberani'de geçen zayıf bir hadiste ismi, Gülsüm olarak verilmektedir.⁵⁰⁵ İbn Aşûr, Tevrat'ta geçen Meryem ismini esas aldığı gibi hadise anında da yaşının on beş olduğunu belirtmektedir.⁵⁰⁶ Alûsî ise Meryem ismini esas almakta; Kelseme ve Gülsüm isimlerini de zayıf olarak görmektedir.⁵⁰⁷ Bu konuda İslam kaynakları İsrailiyât kaynaklarına başvurmuş olduğundan Kur'ân'ın kullandığı “Kız kardeş / اختك و اخته” ibaresini kullanmak daha isabetli gözükmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Mûsâ'nın (a.s) kız kardeşine; annesinin, bebeğini Nil'e bırakması olayında değinilir. İşte annesinin verdiği görevi yerine getiren Hz. Mûsâ'nın kız kardeşi Kur'ân-ı Kerîm'de iki yerde anılır:

*“Annesi, Mûsâ'nın kız kardeşine, ‘ Onu takip et’ dedi. O da Mûsâ'yı, onlar farkına varmadan uzaktan gözledi. Biz, daha önce onun, sütanalarının sütünü emmemesini sağladık. Kız kardeşi, ‘ Size onun bakımını, sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?’ dedi.”*⁵⁰⁸

⁵⁰³ Bediüzzaman Said Nursî, *Mektûbât*, 322.

⁵⁰⁴ Kutub, *Fizilâli'l-Kur'ân*, 1/517.

⁵⁰⁵ Ebu'l-Kasım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb-et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, thk. Hamdi Abdulmecid Selefî, (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 8/258.

⁵⁰⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 16/218.

⁵⁰⁷ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 10/259.

⁵⁰⁸ el-Kasas 28/11,12

“Hani kız kardeşin (Firavun ailesine) gidiyor ve ‘Size, onun bakımını üstlenecek kimseyi göstereyim mi?’ diyordu...”⁵⁰⁹

Kasas Sûresi’nde daha ayrıntılı şekilde verilen Hz. Mûsâ’nın (a.s) kıssasına bakıldığında Allah Teâlâ, zalim, güçlü ve gaddar olan Firavun, Hâmân ve ordularının karşısına güçsüz ve zayıf bir anneyi, bir kız kardeşi ve bir bebeği çıkardığını görüyoruz.⁵¹⁰ Dolayısıyla Allah’a dayanarak zalimlerin üstesinden gelen bu ailenin bir ferdi olan kız kardeş de bu mücadelede yer almış ve üzerine düşen görevleri yerine getirmiş, Kur’an da onun rolüne yer vererek örnekliğini bize göstermiştir.

Yukarıdaki ayetlerden anlaşıldığı gibi Hz. Mûsâ’nın kız kardeşinin yaşı kaç olursa olsun, olgun davranışlar ortaya koymuştur. Annesinin güvenini kazanmış biri olarak derhal annesinin isteğini yerine getirmiş, uzaktan bir yabancı gibi hissettirmeden kardeşini izlemiş,⁵¹¹ ustaca saraya, Firavun’un aile efratlarına kadar ulaşabilmiştir. Bebeği kabullenen ve ona sütanne arayan Firavun ailesine, bakımını üstlenmek üzere kendi ailesini tavsiye ederek, öldürülecek diye korktukları bebeğin, Allah’ın inayetiyle emniyetli şekilde yuvasına, anne kucağına geri dönmesinde önemli katkı sağlamıştır.

2.2.1.1. Müsbet Özellikleri

Hz. Mûsâ’nın kız kardeşi, Kur’ân’da, özellikleriyle övülen genç kızdır. Genç kızlar açısından örnek alınabilecek başlıca özellikleri şöyle sıralanabilir:

Ailenin ortak inancına da bağlı olduğundan inançlı ve itaatkârdır. Annesinden ve babasından iyi bir dinî terbiye aldığı anlaşıyor. Daha küçük yaşta olmasına rağmen bütün tehlikelerin farkındadır. Ailesinin güvenini kazanmış, tecrübeden geçmiş gibidir. Annesine saygıda kusur etmiyor ve onun verdiği görevi kararlılıkla ve dikkatle yerine getiriyor. Büyümüş de küçülmüş deyiminin tipik örneğidir. Özgüveni yüksek olduğundan görev almaktan çekinmiyor, tehlike arz etse de inancı ve ailesi için fedakârlıktan kaçınmıyor. Tehlike anında sorumluluğunun bilincinde olarak nasıl davranacağını biliyor. Kardeşini şüphe çekmeden uzaktan takip ediyor ve görevini sonuna kadar götürüyor.

⁵⁰⁹ Tâhâ 20/40.

⁵¹⁰ el-Kasas 28/6.

⁵¹¹ Mevdudi, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 4/163.

Yerine getirdiği göreve bakılırsa pek cesaretli olduğu gözüküyor. Cesurca olaya dâhil olabiliyor, iyice araştırıyor, netleştiriyor ve akıllıca davranıp olup biteni yakından görmek için zalim Firavun'un sarayına kadar girebiliyor. Kardeşi, getirilen sütanneleri kabul etmeyince düşünüp tartıyor, pratik zekâsıyla hemen çözüm öneriyor. Kendi ailesinin ismini vermeye niyetleniyor ama önce “*Size onun bakımını, sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?*” deyip salt sütanne değil onlar adına şefkatle bakıcılık yapacak, onun iyiliğini isteyecek, terbiye edecek, güzel gıdalarla büyütecek ve onlara hıyanet etmeyecek⁵¹² bir ailenin ismini vermek istediğini belirtiyor. Doğabilecek şüpheyi giderdikten sonra ailesini tavsiye ediyor. Bu şekilde başarılı iknâ çabasıyla kardeşinin, anne kucağına dönmesinde önemli rol oynuyor.⁵¹³

Diğer yandan bebeğin doğumuyla ailesinin yaşadıkları tecrübeler ona çok şey öğretmiş olmalıdır. Onun bir yanlışıyla aile büyük bir felaket yaşayabilirdi. Başarısından anlaşıldığı gibi sır saklamasını da iyi beceriyor.⁵¹⁴ İleriki aşamalarda kardeşi, ev ile saray arasında mekik dokurken o, sırrına sadık kalıyor. Hiçbir aşamada boşboğazlık edip kardeşinin durumunu deşifre etmiyor. Uzun yıllar boyunca kapalı kutu kalan böylesine sadık, koruyucu ve sırdaş bir abla, her çocuk için bir nimet hüviyetindedir.

Annenin ailede bir başkasına değil de kızına bu görevi vermesi, bir cihetle kızın dikkat çekmemesi ve kadın ortamlarına daha rahat girebilmesindendir. Nitekim kız kardeş de bu avantajları kullanarak görevini ustalıkla ve olgunlukla yerine getiriyor. Dolayısıyla bu kısacık değinmeden anlaşıldığı gibi, hem annesi hem de Firavun ailesi, ona güvendiğine göre onun asaletli, iffetli, ahlaklı, faziletli ve güvenilir olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

2.2.2. Medyenli Kız kardeşler

Hz. Mûsâ (a.s), Mısır'da bir kavgayı karıştığı sırada yanlılıkla bir Kıpti'yi öldürünce hakkında ölüm fermanı çıkar. Bunun üzerine Mısır'ın kuzey doğusuna

⁵¹² Râzî, *Tefsîru'l-Kebir*, 24/582.

⁵¹³ Vehbe ez-Zûhaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, (Dimeşk: Dâru'l-Fikr'il-Muâsır, 1418), 20/69.

⁵¹⁴ Bazı rivayetlerde “*Size onun bakımını, sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?*” dediğinde, yaka-paça edilip sorgulandığını ama onun serinkanlılıkla, ailenin kralın hoşnutluğunu ve faydasını isteyenlerden olduğunu söyleyerek yakasını kurtardığı belirtilmektedir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 6/224.

düşen Medyen'e kaçmak zorunda kalır.⁵¹⁵ Bir haftalık yolculukla Medyen'e ulaşır.⁵¹⁶ Bir su kuyusu başında dinlenirken orada Medyenli iki kız kardeş ile karşılaşır. İşte ince nükteler barındıran bu karşılaşma özetle Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle zikredilmektedir:

Hz. Mûsâ (a.s) Medyen suyuna varınca, suyun başında hayvanlarını suvarmakta olan insanları görür. Bunların yanında da koyunlarını suya salmamak için uğraşan iki kız dikkatini çeker. Onlara neden böyle davrandıklarını sorunca kızlar, çobanlar sulayıp çekilinceye kadar koyunlarını suvarmadıklarını ve babalarının da yaşlı olmasıyla bu işi kendilerinin yapmak zorunda olduklarını söylerler. Bunun üzerine Hz. Mûsâ (a.s) onların koyunlarını sular. Sonra gölgeye çekilip Rabbine dua eder. Daha sonra kızlardan biri utana utana yürüyerek ona gelip, *'Bizim için koyunlarımızı sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor'* der. Davete icabet eden Hz. Mûsâ (a.s) kızların babasının yanına gelir ve onunla tanışır. Hz. Mûsâ'nın (a.s) hayırlı, güçlü ve güvenilir biri olduğunu gören kızlardan biri, babasına onu ücretli tutmasını söyler. Kızların babası da bir süre kendilerine hizmet etmesi karşılığında Hz. Mûsâ'ya (a.s) kızlarından biriyle evlenmesini teklif eder. Hz. Mûsâ (a.s) da bu teklifi kabul eder.⁵¹⁷

Görüldüğü gibi kızların babası yaşlı ve sâlih bir zâttır. Koyunlarını gütmeye ve sulama işini kızları yapmaktadır. Kızlar, koyunları sularken erkek çobanlardan ayrı olmaya dikkat etmektedirler. Hz. Mûsâ (a.s) onlara yardım ettikten sonra babalarıyla tanışmış, macerasını anlatmıştır. Sâlih zât da *"O zalim kavimden kurtuldun"* diyerek onu teselli etmiştir. Kızlardan biri, babasından Hz. Mûsâ'yı ücretli tutmasını istediğinde baba ise Hz. Mûsâ'nın (a.s) güven veren halini gördükten sonra daha sıcak bir bağ kurmayı düşünmüş, kızlarından birisiyle evlenmesini ve sekiz veya on yıl ona çalışmasını istemiştir. Hz. Mûsâ (a.s) da kızlardan biri ile evlenmiş ve konuşulan sözleşmeye sadık kalmıştır.

Kur'ân, kıssalarda mesajı öncelediğinden çoğunlukla kişilerin kimliğini vermeyi gerekli görmüyor. Burada da yaşlı sâlih zâtın ve kızlarının kimliğine

⁵¹⁵ el-Kasas 28/15, 22.

⁵¹⁶ Râzî, *Tefsîru'l-Kebir*, 24/588.

⁵¹⁷ el-Kasas 28/23-28.

değınmeden onların terbiyesini ve görgölü davranışlarını bir vaka dâhilinde tespitli olarak verip mesajı merkeze alıyor.

Kaynaklarda ise onların kimliğıyle ilgili ayrıntılar işlenmiştir. Özellikle kızların babasının kimliğıyle ilgili pek çok görüş ortaya atılmıştır. Kızların babasının kim olduğuna dair Kur’ân’da ve hadislerde bir bilgi olmadığından İslam uleması arasında görüş ayrılığına neden olmuştur. Genel kabule göre bu sâlih zât Şuayb Peygamberdir. Ulemanın ekseriyeti bu görüştedir. Bu görüşü savunanlar, Hasan el-Basrî’nin Malik b. Enes’ten naklettiğı şu rivayeti delil olarak getirirler: “Hz. Şuayb (a.s), kavmi helak olduktan sonra uzun bir ömür yaşamış ta ki Hz. Mûsâ’ya (a.s) ulaşmış ve kızını ona nikâhlamıştır.”⁵¹⁸

Onun sıradan mümin bir kimse olduğunu söyleyenler de yine Hasan el-Basrî’nin: “Bu, o dini Hz. Şuayb’dan (a.s) öğrenmiş olan mümin bir kimseydi.” sözünü delil göstermektedirler. Bunun yanında onun Hz. Şuayb’ın (a.s) yeğeni olduğu da belirtilmiştir. Nitekim İbn Abbas’ın (r.a) “Kızların babaları, Hz. Şuayb’ın (a.s) kardeşinin oğlu Birûn’dur.” demektedir.⁵¹⁹

Taberî de bu hususta açık bir delil olmadığından Kur’ân’ın zikrettiğı gibi “Kızların babası” demenin daha doğru olacağını kaydeder.⁵²⁰ Ancak ulemanın ekseriyeti kızların babasının Hz. Şuayb (a.s) olduğunu kabul ettiğinden bu görüş tarih kitaplarında da tercih edilmiştir.⁵²¹ Ama aksini düşünen Seyyid Kutub ise bu zâtın, Medyen halkından yaşlı bir adam olduğunu belirtir ve gerekçelerini ortaya koyar. Ona göre: “Hz. Şuayb (a.s), kavminden kendisini yalanlayanların helakını görmüştü. Nitekim geride sadece inananlar kalmıştı. Şayet bu adam kavminden geriye kalan müminler arasında yaşamakta olan Şuayb peygamber olsaydı çobanlar, yaşlı peygamberlerinin kızlarından önce hayvanlarını sulamazlardı. Bu davranış mümin toplumların özelliğı değildir.”⁵²²

Kızların isimlerine gelince onlarla ilgili olarak da İslam kaynaklarında genelde Leya ve Safura isimleri geçer. Babasından, Hz. Mûsâ’nın (a.s) ücretli olarak

⁵¹⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, 6/ 228.

⁵¹⁹ Râzî, *Tefsîru’l-Kebir*, 17/500.

⁵²⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 6/318.

⁵²¹ Ebu’l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri’l-Beşer*, 1/18.

⁵²² Kutub, *Fîzilâli’l-Kur’ân*, 5/2687.

tutulmasını talep eden ve daha sonra kendisiyle evlenen kızın da Safura olduğu belirtilir.⁵²³

2.2.2.1. Müsbet Özellikleri

Kıssayı bildiren ayetler birçok hikmet derslerini barındırıyor. Bu iki kız kardeşin en önemli özelliği iffetleridir. Su kuyusu başında kısa bir kesitte hassas davranışlar sergiliyorlar. Kur'ân'ın dikkat çektiği gibi şu çıkarımlar yapılabilir:

Hiz. Mûsâ'nın (a.s) gördüğü şekilde iki kız kardeş, erkeklerle iç içe girmiyorlar ve kenarda duruyorlar. Ayet-i kerime buna “*onların (erkeklerin) gerisinde hayvanlarını suya gitmekten alıkoyan iki kadın*” ifadesiyle işaret ediyor. Erkeklerden uzak durdukları özellikle belirtiliyor. Ayrıca yabancı erkeklerle konuşma mecburiyeti olunca maksadı anlatacak kadar kısa konuşuyorlar. Ayet-i kerime buna “*Çobanlar çekilmeden biz hayvanlarımızı sulamayız; babamız ise çok yaşlıdır (gelip hayvanları sulayacak hâli yoktur.)*” ifadesiyle işaret ediyor. Burada ne az ne de çok bir ifade var. Maksadı anlatan çok kısa bir cümle seçilmiş.⁵²⁴ Çünkü genç Mûsâ onlar için yabancı bir erkektir. Hem bu net duruşlarıyla muhatap erkeği de kısa konuşmaya mecbur ediyorlar. Ayet-i kerime buna “*Bu hâliniz nedir?*” sorusuyla işaret ediyor. Anlaşılan Hiz. Mûsâ (a.s), onların iffete dikkat ettiğini görünce çok kısa şekilde soruyor.

Şartlar ne kadar zorlarsa zorlasın iffetli kız kardeşler, erkeklerle iç içe/ bir arada bulunma yoluna gitmiyorlar. Ayet-i kerimelerden anlıyoruz ki o kadınlar: “Hayat şartları bizi zorluyor, beraber gideceğimiz mahrem bir erkeğimiz de yok. Hem su başında, insanlar çok olduğu için halvet de olmaz. Ayrıca onları beklersek geç kalırız. O halde erkeklerin arasında biz de hayvanlarımızı sulayabiliriz ya da çobanlar biraz azalsın da biz hayvanlarımızı öyle sularız.” demiyorlar. Hepsinin çekilmesi gerektiğini belirtiyorlar. İhtilattan (kadın erkek karışımı) da kaçınıyorlar. Bazı haklı sebeplere rağmen iffetlerinin gereği olarak erkeklerin gerisinde durmayı tercih ediyorlar. “*Çobanlar çekilmeden biz hayvanlarımızı sulamayız.*” diyerek duruşlarının hep bu olduğunu ve prensipli olduklarını belirtiyorlar.

O kızlardan biri, Hiz. Mûsâ'nın (a.s) yanına vardığında “Siz iyi bir insansınız, iyiliğiniz için teşekkür ederiz. Sizi eve davet edip iyiliğinizin karşılığını ödemek

⁵²³ Taberî, *Târihu't-Taberî*, 1/ 400.

⁵²⁴ Kutub, *Fîzilâli'l-Kur'ân*, 5/2687.

istiyoruz.” gibi kendisinin veya kız kardeşinin duygularını belirten bir cümle kullanmıyor. Hz. Mûsâ’nın (a.s) sorabileceği muhtemel soruların cevabını veren, kendi duygularını hiç dikkate vermeyen ve isteği kendisine değil, babasına isnat eden kısa ve iffetli bir cümle kuruyor: “*Hayvanlarımızı sulamanın karşılığını vermek üzere babam seni çağırıyor.*” Onun, “babasının davetini Hz. Mûsâ’ya (a.s) iletirken gösterdiği iffetli ve utangaç tavrı, gayet kısa ve öz cümlelerle sade ve dikkatli konuşması fesada uğramamış fitratının da belirtisidir.”⁵²⁵

İffetli kız yolda yürürken “tam bir hayâ” veya tam bir mahcup eda içinde yürüyor. Ayet-i kerime buna “*istihyâ üzere (utana utana, mahcup) bir yürüyüşle geldi.*” cümlesiyle işaret ediyor. O kadın süslü püslü bir kıyafetle, çalımlı, sallana sallana, sağa sola bakarak, dikkatleri kendi üzerine çekerek ve gönül eğlendiren bir tavırla yürümüyor. Çünkü ayet-i kerimede “hayâ” kelimesi yerine “istihyâ” kelimesi geçiyor ki, üç harflik bir ziyadeyle ondaki mahcupluğun ve utanma duygusunun ileri seviyede olduğunu ve yürüyüşünde bunu yansıttığını gösteriyor. Nitekim buna dair Hz. Ömer (r.a) şöyle demektedir. “O kızlardan biri utana utana yürüyüp ona geldi. Elbisesiyle yüzünü örtmüştü. O, ileri geri konuşan yüz­süz bir hanım değildi.”⁵²⁶

İffetli kız, belirli bir erkekten ve onun özelliklerinden bahsederken sözlerine iffetini yansıtıyor. “*Babacığım, onu ücretle(çoban olarak)tut! Şüphesiz ücretle istihdam ettiğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir kimsedir.*” derken Hz. Mûsâ’nın (a.s) ismini anmıyor. Ayrıca, onun özelliklerinden bahsederken genel ifade kullanıyor.⁵²⁷

Görüldüğü gibi kız kardeşler, ahlaklı, faziletli ve duyarlıdırlar. Yaşlı babalarına kusursuz hizmet ediyorlar. Yeri geldiğinde erkeklerin yapması gereken işleri yüksünmeden yapıyorlar. Ama bunu yaparken aile terbiyelerine ve dinî ilkelere dikkat ediyorlar.

Bunun yanında pek de firâsetlidirler.⁵²⁸ Nitekim Abdullah b. Mes’ud (r.a): “İnsanların en firâsetlisi üç kişidir. Birincisi: Karısına hitaben ‘Yûsuf’a iyi bak’

⁵²⁵ Kutub, *Fizilâli'l-Kur’ân*, 5/2687.

⁵²⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur’âni'l-Azîm*, 6/ 228.

⁵²⁷ Said Demirtaş, *İffeti Yaşayanlar*, (İstanbul: Nesil Yayınları, 2009), 132-139.

⁵²⁸ Kızın, babasına: onu işçi tut! demesinden, Hz. Musâ’yı kendine eş olarak arzuladığı iması çıkarılabilir. (Kâsımî, *Mehâsinü't-Te’vil*, 7/519). Bu durumda damat adayında aranan özelliklerin de “Kuvvet” ve “Emniyet” olduğu anlaşılır. Kız, Hz. Musâ’daki kuvveti, kuyudan su çekerken; emniyetini ise konuşurken gözünü sakındırmasından anlamıştır. Bk. Kutub, *Fizilâli'l-Kur’ân*, 5/2687.

sözüyle Mısır Azizi. İkincisi: ‘Babacığım onu (Mûsâ’yı) işçi tut’ diyen kız. Üçüncüsü: Kendisinden sonra Hz. Ömer’i tayin eden Hz. Ebû Bekir.”⁵²⁹ demektedir. Zira kızlar, Hz. Mûsâ’nın (a.s) hâl ve davranışlarına bakarak onun da iffetli, güvenilir ve güçlü olduğunu bir çırpıda anlamışlar. Babalarına, onu ücretli olarak tutmasını da salık vermişler. Dolayısıyla temiz, ahlaklı, ilkeli, ileri görüşlü, edepli, hayâlı, iffetli tutumlarıyla Kur’ân, onları örnek kişiler olarak sunmuştur.

2.2.3. Hz. Meryem (a.s)

Okuyanların da malumudur ki Kur’ân-ı Kerîm’de en çok bahsedilen kadın, Hz. Meryem’dir.⁵³⁰ Birçok konuda ilklerin kadınıdır. Kur’ân’da açıktan ismi zikredilen ve doksan sekiz ayetten oluşan on dokuzuncu sûreye⁵³¹ ismi verilen yegâne kadındır. Yine Kur’ân’da ailesi övülen tek kadın da o’dur. Hz. Meryem (a.s), İsâ Mesih’i dünyaya getiren, farklı özellikleriyle övülen, iffet ve ibadet âbidesi muhteşem genç kız hüviyetiyle tüm zamanların kadınlarına/kızlarına model olarak takdim edilen mükemmel şahsiyettir. Şu tek bir ayette bile Allah Teâlâ, onun sahip olduğu birçok vasfını sayıyor ve hangi nedenle örnek seçildiğini belirtiyor: *“İffetini korumuş olan İmran kızı Meryem’i de (Allah örnek) gösterdi. Biz, ona ruhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. O gönülden itaat edenlerdendi.”*⁵³²

Hz. Meryem, Kur’ân’da övülen dört aileden biri olan İmrân ailesindendir.⁵³³ Kur’ân’daki üçüncü süre olan Âl-i İmrân Sûresi onun ailesinin isminden alınmıştır. İmrân, onun babasının ismidir.⁵³⁴ Soy olarak Hz. Mûsâ’ya (a.s) dayanmaktadırlar. Kavminin ona, “Ey Harun’un kız kardeşi” demesi, onun Mûsâ ve Harun’un soyundan olduğunu göstermektedir.⁵³⁵

Annesinin ismi ise Kur’ân’da açıkça geçmez. Ancak امرات عمران / İmrân’ın karısı” şeklinde geçer.⁵³⁶ Kaynaklarda annesinin ismi Hanne olarak verilmekte ve

⁵²⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, 6/ 229.

⁵³⁰ Hz. Meryem’in, Kur’ân’da ismi otuz dört yerde geçmektedir. Bk. M. Fuâd Abdalbâkî, *el-Mu’cemu’l-Mufehres*, “mry”, 665.

⁵³¹ Meryem Sûresi.

⁵³² et-Tahrîm 66/12.

⁵³³ “Muhakkak ki Allah, Âdem, Nûh, Âl-i İbrâhîm ve Âl-i İmrân ailelerini seçip âlemlere üstün kılmıştır.” (Âl-i İmrân 3/33).

⁵³⁴ Âl-i İmrân 3/35; et-Tahrîm 66/12.

⁵³⁵ Ömer Faruk Harman, “Meryem”, *DİA* (Erişim 15 Kasım 2020).

⁵³⁶ Âl-i İmrân 3/35.

Hanne'nin, Hz. Zekerîyyâ'nın hanımı İsbâ ile kız kardeş olduğu belirtilmektedir.⁵³⁷ Hz. Meryem, mabet hizmetine adanırken onun özel işlerini Hz. Zekerîyyâ'nın (a.s) görmesi de⁵³⁸ bu bilgileri destekler niteliktedir.

Annesinin muttaki, âbide, zahide ve duası makbul kadınlardan olduğu Kur'ân'da verilen duasından⁵³⁹ anlaşılmaktadır. Ona Meryem ismini veren de annesidir. "Dindar kadın" manasına gelen "Meryem" kelimesi, Aramice'de de "İbadet eden kadın" anlamındadır.⁵⁴⁰

Ayrıca Hz. Meryem, hadis-i şeriflerde de övülmüştür. Hadislerde kadınların en faziletli olanları sayılırken bütün versiyonlarda Hz. Meryem ve Hz. Asiye'ye daima yer verilmiş⁵⁴¹ ve cennet kadınlarının önde gelenlerinden olduğu ifade edilmiştir.⁵⁴² Diğer dinlerde de çokça söz konusu edilen Hz. Meryem, İslam dininde hayâ sahibi, itaatkâr, Allah'tan çekinen ve O'na sığınan bir şahsiyet olarak gösterilmiştir.⁵⁴³ Hz. Meryem, ismet, iffet, takva, ihlas gibi değerleri şahsında korumuş, bedenî ve ruhî safiyetiyle "Betül" unvanını da almıştır.⁵⁴⁴

2.2.3.1. Abide, Tahire ve Seçkin Olması

Pek dikkat çekicidir ki Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Meryem'in hem doğumuna hem de doğurmasına yer verir. Doğumunda ilginç ayrıntılar olduğu gibi onun, İsbâ Mesih'i doğurmasında da ilginç mucizeler mevcuttur. Bu bilgilere bakıldığında annesinin duası olarak başından beri ilahî koruma altında olduğu görülür. Sonrasında ise müthiş özellikleriyle bizzat Allah Teâlâ tarafından taltif ve takdir edilerek örnek genç kız olarak gösterilir.⁵⁴⁵ Annesinin duası ve doğumu Kur'ân'da şöyle anlatılır:

İmrân'ın hanımı, Allah'a dua ederek -erkek olarak düşündüğü- karnındaki çocuğunu, O'nun hizmetine adadığını belirtir. Ancak çocuk, kız olarak doğunca şaşırır. Zira onlara göre hizmet konusunda kız, erkek gibi değildi. Yine de kızına,

⁵³⁷ Taberî, *Târihu't-Taberî*, 1/585; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, 1/276; İbn Kesîr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 2/369 ve Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 1/355.

⁵³⁸ Âl-i İmrân 3/37.

⁵³⁹ Âl-i İmrân 3/35.

⁵⁴⁰ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 1/356.

⁵⁴¹ Buhârî, "Şehadât", 30, "Enbiyâ", 32, 45, 46, "Et'ime", 25, "Menâkıbu'l-ensar", 20.

⁵⁴² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/64, 80, 135; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 2/194.

⁵⁴³ Günay Tümer, *Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*, (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 168.

⁵⁴⁴ Harman, "Meryem".

⁵⁴⁵ et-Tahrîm 66/12.

abide ve zahide manasına gelen “Meryem” ismini koyar ve onu Allah’ın muhafazasına bırakır.⁵⁴⁶

Kaynaklardan aktarıldığına göre Hanne, yaşlılığına kadar kısırdır. Bir gün yavrusunu yediren bir kuşu görünce annelik duyguları depreşir. Orada “Rabbim, bana bir erkek çocuk verirsen, onu Beyt-i-Makdis’in hizmetine adayacağım.” duasında ve adağında⁵⁴⁷ bulunur. Kısa bir zaman sonra hamile kalır. Ancak bu hamileliği döneminde kocası ölür.⁵⁴⁸ Sözüne sadık, doğumu bekleyen Hanne, çocuğu kız olarak doğurunca şaşkınlık yaşar. Kız çocuğu, mabet hizmetine elverişli değildir. Beni İsrâil geleneğinde sadece erkekler bu hizmeti yapmaktadır. Ama Hanne, kızını büyütür ve mabedin hizmetini görmesi için onu mescide gönderir.⁵⁴⁹

Anlaşılan Hanne, pek dindar, vefakâr ve sıddıka bir kadındır. Kız doğursa da sözüne sadık kalmıştır. Kızına; takvalı, iffetli ve sürekli ibadetle meşgul olan birisi olsun diye “Meryem” ismini koymuş, onu ve soyunu Şeytan’dan koruması için Rabbine dua etmiştir. Nitekim Rabbi de onun duasını kabul etmiş, kızını çiçek güzelliğinde yetiştirmiş ve onun bakımıyla Zekerıyyâ peygamberi görevlendirmiştir.⁵⁵⁰

Hz. Meryem’in mescit hizmetiyle ilgili olarak İbn Abbas (r.a), “Beni İsrâil’de mescidin hizmetine sadece erkek çocuk verildi. Kızlara yer yoktu. Meryem, mescide gelince ona özel merdivenle çıkılan bir mihrap yapıldı. Oraya sadece Hz. Zekerıyyâ (a.s) uğradı,” demektedir.⁵⁵¹

Anne adağı olan Hz. Meryem de daha çocukluğunda adanmışlığını kabul etmiş ve ciddi şekilde Allah’ın buyruklarına imtisal ederek, hayatını ihlasla tamamen hizmete vakfetmiştir. Mescidin hizmetini üstlenirken dini vecibeleri yerine getirmede daha özel mertebelere nail olmuştur. Peygamber olan Hz. Zekerıyyâ bile onun yanında bulunduğu rızıklara hayret etmiştir. Çünkü onun yanında yazın, kış meyveleri; kışın da

⁵⁴⁶ Âl-i İmrân 3/35-36.

⁵⁴⁷ Asamm: “Beni İsrail’in elde ettiği ganimet ve köleler yoktu. Özgürleştirmeyi çocuklarının üzerinde gerçekleştiriyorlardı. Onların inancında bir çocuk, hizmet edebilme yaşına girince anne babasına hizmet etmekle yükümlü oluyordu. Ama anne ve babası, bu haklarından vazgeçip çocuğunu mabede adadığında çocuk aileden özgür, Allah’a ibadet eden oluyordu.” (Râzî, *Tefsîru’l-Kebîr*, 8/203.)

⁵⁴⁸ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 1/355; Râzî, *Tefsîru’l-Kebîr*, 8/203.

⁵⁴⁹ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 4/66.

⁵⁵⁰ Âl-i İmrân 3/37.

⁵⁵¹ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 4/71.

yaz meyvelerini görmüştür.⁵⁵² Anlaşılan ibadetlerini huşu ile yapan Hz. Meryem, maneviyatta çok farklı hâller yaşamıştır. Bütün bunlar, bir annenin samimi adağı ve o adağın vazifesini yerine getirirken gösterdiği saf niyet ve ihlasın neticesi olmalıdır. Daha ötesi, nefsin arındıran, dünyevi endişelerden azat olan Hz. Meryem’e, Melekler uğruyor ve ona müjdelere, tavsiyeler veriyorlardı. Melekler ona: “*Ey Meryem! Allah, seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı. Ey Meryem, Rabbine divan dur. Secde et ve rükû edenlerle beraber rükû et*”⁵⁵³ diyorlardı.

Bu ayetler, kısa zamanda Hz. Meryem’in ulaştığı mertebeyi gösteriyor. Ayette zikredildiği gibi Melekler ona bahşedilen üç niteliği sayıyor: Saflaşp seçilmesi, tâhire kılınması, diğer kadınlardan daha üstün olması. Anlaşılan Hz. Meryem, arı duru tutumu ve ihlaslı oluşuyla ilk aşamada Allah katında seçkinler sınıfına dâhil oluyor. Bir anlamda ilk niteliği olan seçkin kılınması vehbî değil kesbîdir, diyebiliriz. Zira o, bu yüksek makama güzel ameller yaparak nail olmuştur.⁵⁵⁴

Meleklerin onun için zikrettiği ikinci özellik ise “tâhire” olmasıdır. Sözlükte temiz, pâk olan kadın anlamına gelen tâhire⁵⁵⁵ kelimesi, Meryem için kullanılırken, maddî ve manevî iki yönü de içermektedir. Maddî olarak o, kadınların maruz kaldığı hayız ve nifastan beri kılınmıştır. Manevî olarak da erkeklerle hiçbir teması olmamış, çirkin fiiller, kötü adetlerden uzak kalmıştır.⁵⁵⁶ İnkâr ve isyan gibi fiiller ondan sadır olmadığı gibi güzel iman⁵⁵⁷ ile süslenmiş, kötü ahlaktan, günahattan, küfürden temizlenmiş, sâlih amel, iman, itaat ve ibadette ilerlemiştir.⁵⁵⁸ Zira o, her zaman ve her şartta namusuna ve iffetine düşkün bir kız olmuştur.

Bütün bu güzel hasletleri üzerinde taşıyan Hz. Meryem, üçüncü özelliğiyle Allah’tan bir lütuf olarak dünya kadınlarından üstün kılınmıştır. Çünkü o, mabedin hizmetini yaparken ibadetini artırmış, Rabbine olan kulluğuyla fazilette öncü kadınlardan olabilmıştır.

⁵⁵² Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi l-Kur’ân*, 4/71; Zemahşerî, *El-Keşşaf*, 1/358; Alûsî, bu rızıkların irfan, ilim, hakikat, hikmet gibi manevi de olabileceğini belirtmektedir. Bk. Alûsî, *Rûhu l- Meânî*, 2/138.

⁵⁵³ Âl-i İmrân 3/42-43.

⁵⁵⁴ Râzî, *Tefsîru l-Kebir*, 8/217.

⁵⁵⁵ İbn Manzûr, *Lisânu l-Arab*, “thr”, 4/505; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu l-Muhît*, “thr”, 1/432.

⁵⁵⁶ Râzî, *Tefsîru l-Kebir*, 8/218.

⁵⁵⁷ Süyûtî, *ed-Dürrü l-Mensûr*, 2/194.

⁵⁵⁸ Alûsî, *Rûhu l-Meânî*, 2/149.

Melekler, ona üç müjdeyi verdikten sonra, buna karşılık şükürde bulunması için üç görev yüklemişlerdi: Kıyama durması, rükû yapması ve secdeye varması. Bu üç görevin de namazın öğeleridir. Zira her namaz bir şükürdür. Meryem de şükürünü ve secdesini artırmış, ayakları şişene kadar rekâtlarını uzatmış⁵⁵⁹ ve bu şekilde ibadetlerini daha da saflaştırmıştır. Onun ibadet edişi hakkında İbn Kesîr şunları kaydetmektedir: “Özel hüccesinde gece gündüz ibadet ederdi. Öyle ki Beni İsrâîl arasında onun ibadeti darb-ı mesel olmuş, yüce sıfatlar ve büyüleyici ahval ile iştihar etmişti. Onun bu manevî hâllerine Hz. Zekeriyâ (a.s) bile hayranlıkla bakmıştı.”⁵⁶⁰

Görüldüğü gibi Kur’ân, onun örnekliğini nazara verirken, onun ibadet aşkını, takva ve ihlasını işlemiş, hakikat yolcusu olan bütün mümin genç kızlara, model olmanın yolunun Allah’a kulluktan geçtiğini Meryem’in şahsında somutlaştırmıştır.

2.2.3.2. İtaat, İffet ve Sabrı

Hz. Meryem için asıl zorlu dönem yeni başlıyordu. Seçkin bir kız olarak olgunlaşmıştı. Annesi, ona hamileyken onun bir erkek olarak doğmasını beklemişti. Ama beklenen erkeği, o doğuracaktı. İlahî kaderin ona ne hazırladığını bilmiyordu. On dört-on beş yaşlarındaydı.⁵⁶¹ Genç kızlığının baharındayken Melekler, ona ağır vazifesini bildirdiler. Ona, Allah’tan bir kelime olan İsmâ Mesih’i doğuracağı müjdesini verdiler.⁵⁶² Fakat bu genç kız için ağır bir imtihandı. Bu imtihanda iffeti, ismeti, sabrı, teslimiyeti sınanacaktı. Cebrail’in (a.s) insan suretinde ona görünmesiyle onun için yeni bir süreç başlamıştı.⁵⁶³

Kaynaklarda belirtildiğine göre Hz. Meryem, Beyt-i Makdis’in doğusuna çekilmiş, insanlardan sakınmak için de kendine bir perde veya bir duvarı hicap edinmişti.⁵⁶⁴ Bu onun daimi tedbirlerindendi. Zira o, her yerde hicabına, örtüsüne dikkat eden hassas iffetli bir kızdı. Bu nedenle bir yere vardığında önce tesettürüne iyice bürünüyor, gözlerden tamamen uzak kalmak için de perde görevini gören şeylerin arkasına geçiyordu. Ancak bu uzletinde aldığı tedbirlere rağmen karşısına bir beliriveriyor. Onun bir melek olduğunu da bilmiyordu. O sebeple onun ilk tepkisi,

⁵⁵⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 6/402.

⁵⁶⁰ İbn Kesîr, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 2/373.

⁵⁶¹ Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, 7/250.

⁵⁶² Âl-i İmrân 3/45.

⁵⁶³ Bk. Meryem 19/16-32.

⁵⁶⁴ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 3/9; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, 2/248.

“Allah’tan korkan biriysen benden uzak dur” şeklinde oluyor. Allah’tan korkan, hayâlî ve iffetli biri olduğunu ifade edip karşısındaki adamı da Allah’tan korkmaya davet ediyordu. Bu, onun verâ ve takvada vardığı zirveyi gösteriyordu.⁵⁶⁵

Onun bu sahnedeki hâlini Seyyid Kutub şöyle tasvir etmektedir. “Vücuduna erkek eli değmemiş bakire genç bir kız... Onun hakkında hiç kimse temizliğinden ve iffetliliğinden başka bir şey bilmiyor... Tenha köşede eli ayağı düzgün bir adam beliriyor. Bu sürpriz üzerine ödü kopan genç kız, şimşek hızıyla ayağa kalkarak hemen Allah’a sığınıyor. Karşısındaki yabancı adamı da Allah’tan korkmaya çağırıyor. Bu sürpriz, tertemiz, masum, iffet timsali genç kız baştan ayağa sarsan ilk şok oluyor.”⁵⁶⁶

Hiz. Meryem’in ürktüğünü gören Cebrail (a.s), Allah’ın elçisi olduğunu ve ona bir çocuğu olacağı haberini vermek üzere geldiğini belirtince, şaşır kılmasıyla beraber yine iffetine dikkat çekiyor. Nikâhlı evli olmadığını ifade edip hiçbir erkek eli ona değmediğini belirtiyor.⁵⁶⁷ Ardından iffetsiz olmadığını da söyleyip nasıl doğurabileceğini soruyor. Çünkü hayret verici bir durumla karşı karşıyadır. Kutub, onun bu şok edici haber karşısındaki tutumunu ise şöyle tasvir ediyor: “Karşısındaki adam, Allah tarafından gönderildiğini söylüyor ama genç kız henüz bundan emin değildir. Üstelik adam, kendisine bir erkek çocuk bağışlamak üzere geldiğini de belirtiyor. Ama o hâlâ tereddüttedir. Çünkü pek تنها olan o yerde yalnız ikisi bulunuyor. Karşısındakinin bir melek olduğunu kabul etse de ikinci şok -çocuk bağışlanması haberi- onu çokça sarsıyor. Ancak sonra toparlanıyor ve namusunu tehdit altında hisseden bir kadına yaraşacak şekilde kahraman kesiliyor. ‘Erkek eli bana değmemişken nasıl bir oğlum olabilir?’ diye soruyor. Görüldüğü gibi Meryem dobra dobra konuşuyor...”⁵⁶⁸

Bununla birlikte Cebrail (a.s), Allah’ın iradesi ve takdirine göre bu işlerin kolay olduğunu söyleyince, birden susuyor ve ilahî takdire boyun eğiyor. Orada teslimiyetin

⁵⁶⁵ Taberi, *Câmiu ’l-Beyân*, 18/164.

⁵⁶⁶ Kutub, *Fizilâli ’l-Kur ’ân*, 4/2305.

⁵⁶⁷ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 3/10.

⁵⁶⁸ Kutub, *Fizilâli ’l-Kur ’ân*, 4/2306.

en güzelini gösteriyor. Allah'tan gelen bu emri, artık sorgulamadan ve başka hiçbir işaret de istemeden⁵⁶⁹ kabul ediyor.

Bağışlanan çocuğa gebe kalınca gözlerden uzak bir yer⁵⁷⁰ olan Beyt-i Lahm vadisini seçiyor.⁵⁷¹ Evlenmemiş genç bir kız olarak zina isnadından ve dedikodudan çekiniyordu. Doğum sancısı onu zorlayınca hurma ağacına tutunuyor. Başına gelecekleri, alacağı töhmeti düşününce utancından ölümü ve unutulmayı diliyor. Onun gibi iffetli bir kızın bu şekilde dillere düşmektense defalarca ölmeyi istemesi normaldi. Yaşadığı şey sıradan bir olay değildi. İnsanlık tarihinde hiç olmamış bir şey, onun başına geliyordu. Sabır ve rıza ile acısına katlanıyor. Doğum gerçekleşikten sonra ona, insanlarla karşılaşması durumunda susma orucunda kalması emri veriliyor. Çünkü o, ne olacağını bilmiyordu, sadece kendisine verilen direktiflere göre hareket ediyordu. Kucağındaki bebekle halkına dönüyor.⁵⁷²

Onu kucağındaki bebekle gören halkı, ona pek acımasız davranıyor. Onunla konuşmadan onu yargılıyor, kötülüyor, kınıyor ve ağır suçlamalarda bulunuyor. Yıllardır iffet, hayâ, ar, utanma, ibadet, taât timsali diye imrendikleri namuslu bir kıza bir çırpıda düşman oluyorlar. Hz. Meryem'in de korktuğu onların bu tavrıydı.⁵⁷³ İnsanların önyargılı davranacaklarını biliyordu. Ama o yine de mahcup ve kararlıydı. İffetiyile ve sabrıyla denendiği bu imtihanda Allah'ın emrini yerine getirdikten sonra gerisi onun için mühim değildi.

Görüldüğü gibi Hz. Meryem, bu durumda inanılmaz bir sabır gösteriyor. Kucağında tuttuğu bebeğiyle halkının önünde dimdik duruyor. Utangaç ve iffetli bir kız için çok çetin olan sınavı başarıyla veriyor. Hem burada Rabbine olan teslimiyetini de ortaya koyuyor. Çünkü o, Rabbinin ona yardım edeceğine kesin olarak inanmış biridir. Buna binaen aldığı emir gereği halkın suçlamalarına cevap olarak kucağındaki bebeği işaret ediyor, halkı ise onlarla alay ettiğini sanıp köpürüyor.⁵⁷⁴ Hz. Meryem, kalbi mutmain halde tevekkülle mucizeyi bekliyor. Onu, halkın gözünde zahirde günahkâr konumuna getiren bir mucizeydi. Ve onu, halkın gözünde temize çıkaracak

⁵⁶⁹ Hz. Zekeriyyâ (a.s), kendisine oğul müjdesi verilince buna dair bir işaret istemişti. Bk. Meryem 19/10 ve Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, 4/84.

⁵⁷⁰ Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 7/90.

⁵⁷¹ Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 16/72.

⁵⁷² Meryem 19/22-27.

⁵⁷³ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/197.

⁵⁷⁴ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 3/15.

şey de ancak bir mucize olmalıydı. Aslında tam bu hengâmda Hz. Meryem, Hz. Âdem'in (a.s) anasız babasız yaratıldığını söyleyerek kendini savunabilirdi. Bu doğumun da o türden bir mucize olduğunu uzun uzun anlatabilirdi. Ancak ön yargılı insanlara karşı susmak, konuşmaktan daha etkiliydi. Hem fiilî bir durumu, sözlü değil yine fiilî bir durumla cevaplamak daha doğru olurdu. O yüzden Allah Teâlâ, onun kucağındaki bebeği konuşturuyor, konuşma mucizesiyle doğum mucizesini tasdik ediyor. Böylece Hz. Meryem'in teslimiyetini cevapsız bırakmadığı gibi onun yüksek konumunu da tahkim ediyordu. İşte bu, Hz. Meryem'in Allah Teâlâ'nın hükmüne olan güveninin sonucudur.⁵⁷⁵

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Meryem'in bundan sonraki hayatına yer vermiyor. Ama onun, çocuğuna annelik ettiğini, en güzel şekilde terbiye verdiğini, oğlu risâlet ile görevlendirildiğinde onunla omuz omuza durduğunu ve bu süreçlerde nice sıkıntılara katlanıp sabrettiğini tahmin etmek zor değildir.⁵⁷⁶ Oğlu Hz. İsâ'nın (a.s) yaşadıklarına bakılırsa onun hayatının pek çileli geçtiği anlaşılabacaktır.

Sonuç olarak hayatı, imanlı ve sevaplı geçen Hz. Meryem, birçok yönüyle örnek kadın olarak zikredilmiş ve faziletleri Kur'ân'da sayılmıştır:⁵⁷⁷ *“İffetini korumuş olan İmran kızı Meryem'i de (Allah örnek) gösterdi. Biz, ona ruhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. O gönülden itaat edenlerden (kanitîn)”*⁵⁷⁸ *idi.*⁵⁷⁹

O, iffetli ve hayâlî, tertemiz (tâhire), Allah'tan geleni tasdik eden biri olarak sıddıka,⁵⁸⁰ ilahi buyruklara gönülden itaat ettiğinden kanitîn sayılmış; gösterdiği rıza, teslimiyet, bağlılık, direnç, inanç, tevekkül ve sabırla da seçkin ve faziletli kadınlardan olmuştur. Bu sebeple hususi olarak Kur'ân, Hz. Meryem'i ve Firavun'un hanımı Hz. Asiye'yi örnek kadınlar olarak zikretmiştir.⁵⁸¹ Burada dikkat edilmesi gereken ana

⁵⁷⁵ Aîşe Abdurrahman eş-Şati, *Resulullah'ın Annesi ve Hanımları*, trc. İsmail Kaya, (Konya: Uysal Kitapevi, 1987), 49.

⁵⁷⁶ İlhami Günay, *Kur'ân'da Gençlik ve Gençler*, 221.

⁵⁷⁷ “Ey Meryem! Allah, seni seçti. Seni tertemiz (tâhire) yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı.” (Âl-i İmrân 3/42).

⁵⁷⁸ **Kanitîn:** Gönülden Allah'a itaat edenler, dua edenler, namazda kıyamda uzun uzun duranlar anlamına gelmektedir. Hz. Meryem, namazda rekâtları uzatması ve ayakları şişinceye kadar hatta kanayınca kadar ayakta durduğundan bu vasfı kazanmıştır. Bk. Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 4/85; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 2/ 41.

⁵⁷⁹ et-Tahrîm 66/12.

⁵⁸⁰ el-Mâide 5/75.

⁵⁸¹ et-Tahrîm 66/11-12.

husus: Firavun'un hanımı Hz. Asiye, yaşını başını almış bir kadın iken çetin bir imtihanda bunca olgun davranışları ortaya koyan Hz. Meryem'in henüz genç bir kız olmasıdır. Genç kız olarak vardığı bu seviye, onun muteber örnekliliğini göz önüne sermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN'DA MENFÎ KARAKTERLİ GENÇLER

Kur'ân-ı Kerîm, insanın sahip olduğu olumsuz özelliklerini anlatırken onun zalim,⁵⁸² cahil,⁵⁸³ aceleci,⁵⁸⁴ bencil,⁵⁸⁵ hırslı,⁵⁸⁶ kibirli⁵⁸⁷ gibi zaafları olduğunu belirtir. Bu zaaflar mümin bir insanda kısmen bulunsa da haddi zatında Allah Teâlâ nazarında inkâra götürdüğünden temelde kâfirlerin sıfatlarıdır.⁵⁸⁸

Bu özelliklerden bazılarının, insanın varlığının devam ettiren aslî saikler olduğunu elbette unutmamak lazımdır. Önemli olan ifrat-tefrit dengesizliğine düşmeden bu nefsi zaafları kontrol ederek bilgelik, yiğitlik, doğruluk ve ölçülülük⁵⁸⁹ gibi erdemli olmanın mutedil çizgisini yakalamaktır.

Burada menfi karakterlerden kastımız da mutedil çizgiden sapan, sahip olduğu olumsuz özelliklerle yalan söyleyen, isyan eden, cinayet suçunu işleyen gençleri ele almaktır. Bilindiği üzere Kur'ân kıssalarında zikredilen olumsuz genç karakterler, olumlu genç karakterlerden daha azdır. Bu da gençlerin, azgınlıkta yetişkinlere göre daha geride olduklarını göstermektedir. Nitekim ilahlık taslayan Firavun, Nemrud gibileri yaşını başını almış kişilerdir.

Kur'ân kıssalarında menfi genç karakter olarak Hz. Âdem'in (a.s) katil oğlu, Hz. Nûh'un isyankâr oğlu ve Hz. Yûsuf'un (a.s) kıskanç kardeşleri işlenmektedir. Dolayısıyla bu ana başlık altında bu kişilerin olumsuz karakterleri incelenecek, onları bu kötülüklere iten sebepler verilmeye çalışılacak ve onların akıbetlerinin belirtilmesiyle günümüz gençler açısından sakınılması gereken negatif özellikler sunulmaya çalışılacaktır.

3.1.1. Hz. Âdem'in (a.s) Saldırgan Katil Oğlu

Allah Teâlâ, Hz. Âdem'i (a.s) yaratıp ona secde edilmesi emrini verince bütün melekler secdeye vardılar. Ancak İblis, bundan geri durdu. Allah Teâlâ, ona geri

⁵⁸² İbrâhim 14/34

⁵⁸³ el-Ahzâb 33/72.

⁵⁸⁴ el-İsrâ 17/11, el-Enbiyâ 21/37.

⁵⁸⁵ el-Fussilet 41/49.

⁵⁸⁶ el-Me'âric 70/19.

⁵⁸⁷ Hûd 11/10.

⁵⁸⁸ İlhami Günay, *Kur'an'da Gençlik ve Gençler*, 227.

⁵⁸⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000), 117.

durmasının sebebini sorunca, İblis, kibirle haset dolu savunmasını yaptı: “*Ben, ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın. Onu ise çamurdan yarattın*”⁵⁹⁰ Böylece Âdem’i kıskanan ve Allah’ın emrini yerine getirmekten kaçınan İblis, lanete uğradı ve kötülüğün öncüsü oldu.

İşte gökyüzünde ilk günah, ilk isyan kibir ve haset ile başladığı gibi yeryüzüne inen Âdem’in çocukları arasındaki ilk günah, ilk cinayet de kibir ve haset sonucu olmuştur.⁵⁹¹ İnsan, nefesine uyup kibir ve haset ile hareket ettiğinde ne kadar zalim olacağı ve hemen ardından yaşayacağı zelil durumu Kur’ân-ı Kerîm, Âdem’in iki oğlu arasında gelişen olayı ve tutumlarını işleyerek verir ve bu kıssadan ibret ve ders almamızı öğütler.

Kur’ân’ın anlattığı kıssada özetle iki genç kardeşin kurban sunduğu, birinin kurbanının kabul edildiği, diğerinin kabul edilmediği ve kurbanı kabul edilmeyen kardeşin, nefesine uyarak, haset ve kin güderek kardeşini öldürmeyi planladığı ve ardından cinayeti gerçekleştirdiği, cinayet sonrasında ise pişmanlık içinde zelil olarak kaldığı belirtiliyor.⁵⁹²

Kur’ân-ı Kerîm’in olaydaki kardeşlerin isimlerini zikretmeden anlattığı bu kıssaya dair geniş açıklamalarda bulunan tefsirlere baktığımızda bu iki kardeşin Kâbil ile Hâbil olduğunu öğreniyoruz. Bu olayda büyük kardeş Kâbil’in katil, küçük kardeş Hâbil’in maktul olduğu da aktarılıyor.⁵⁹³

Ayrıca Kur’ân’da, kurbanlık sunmanın nedenine de değinilmemiştir. Bu nedenle İsrâiliyat rivayetlerine başvuran İslam tarihçileri ve müfessirler, Hâbil ile Kâbil⁵⁹⁴ arasındaki anlaşmazlığın, toprak kavgası veya Kâbil’in istediği kızla evlenmesine engel olunması sebebinden⁵⁹⁵ kaynaklandığını yazmışlardır. Bu rivayetlere göre aralarındaki anlaşmazlığın çözümü için de her birinden, en sevdiği şeyden Allah Teâlâ’ya kurban olarak sunmaları istenilmiş; bunun üzerine Hâbil en

⁵⁹⁰ el-A’râf 7/11-12.

⁵⁹¹ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 6/140.

⁵⁹² Bk. el-Mâide 5/27-31.

⁵⁹³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 10/204; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 6/133; Süyûtî, *ed-Dürri’l-Mensûr*, 3/54; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, 3/ 82; Râzî, *Tefsîru’l-Kebîr*, 11/337.

⁵⁹⁴ Olayda Kâbil 25, Hâbil 20 yaşındadır. Bk. Taberî, *Kasasu’l-Enbiyâ*, thk. Cemâl Bedrân, (Kâhire: Dâru’l-Mısriyyetü’l-Lübnânî, 1414), 66.

⁵⁹⁵ Müfessirler, Kâbil ve Hâbil olayını, aynı batından olan kız kardeşleriyle karşılıklı olarak evlenmelerinin emredilmesiyle Kâbil’in, Hâbil’in ikiziyle evlenmeyi kabul etmeyip güzel olan kendi ikiziyle evlenme ısrarına bağlamaktadırlar. Ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed Alî es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, (Kahire: Dârü’s-Sâbûnî, 1997), 1/312.

sevdiğini adak olarak sunarken, Kâbil ise sıradan olanı sunmuştur. Kabul işareti olan ateş gelip Hâbil'in adağını yakarken Kâbil'in adağına dokunmamıştır. Kâbil'in adağı kabul olmayınca, hasetten kaynaklı düşmanlığını kardeşine yöneltmiş ve onu öldürmüştür.⁵⁹⁶

Kur'ân, kardeşler arasında gelişen olayı, her birinin düşünce sistematüğini ortaya koyarak sunmuştur. Anlaşılan muttaki düşünen kardeş Hâbil, ateşi söndürmeye çalışırken, nefsi hareket eden kardeş Kâbil, ateşi kendi içinde alevlendirip yangına dönüştürmüştür. Kıssada özellikle katil kardeşin iç dürtülerine yenilerek cinayet işlediği vurgulanmıştır. Onun iç dürtülerine dikkat çekerek şöyle denilmiştir: *“Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyararak) onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu.”*

Görüldüğü gibi Kâbil, terbiye edilmeyen iç dürtülerine yenilmiş, gençlik damarıyla hareket ederek öz kardeşini öldürebilmiştir. Bu bize gençlerde fevrî davranışların ve ani hareketlerin pek baskın olduğunu göstermektedir. Zira “gençlik dönemi, hayatın en buhranlı evresini teşkil ettiğinden ruhi hastalıklar da delikanlılık çağında inkişaf eder.”⁵⁹⁷ O nedenle gençlerin özellikle kibir, kin ve haset duygularına karşı kendilerini sıkı bir eğitimden geçirmeleri gerekiyor. Çünkü ahlakî hastalıkların kaynağı olan⁵⁹⁸ haset aniden parlayan bir ateştir.⁵⁹⁹ Kişiyi zelil ve rüsva eden şeytanî bir huydur. Anlaşılan bu kıssada ve Hz. Yûsuf'un (a.s) kıssasında üzerine basıla basıla işlendiği gibi kin, haset, kibir ve kıskançlık duyguları; din, değer, ahlak ve kardeşlik dinlememektedir. Kişiyi kör kuyuya veya cehennem çukuruna atmaktadır.

Dolayısıyla Kur'ân, menfilik içeren bu kıssaları anlatırken, kötü huylardan arınmayı, iyiliği ve takvayı esas almayı salık vermektedir. Kardeşlerin veya inananların, kıssadaki katil kardeşi değil maktul kardeşi örnek almalarını ve yeri geldiğinde, kardeşini eriştiği nimete ortak kılan Hz. Mûsâ (a.s) gibi erdemli davranmaları gerektiğini öğütlemektedir. Zira Hz. Mûsâ (a.s), risâlet nimetiyle nimetlenince pak ve temiz gönülle Allah'a dua ederek, kardeşi Harun'u da bu nimete/risâlete ortak etmesini istemişti.⁶⁰⁰ Çünkü böylesi yüce gönüllü insanlar,

⁵⁹⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 6/133-134; Ömer Faruk Harman, “Hâbil ve Kâbil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 25 Eylül 2020).

⁵⁹⁷ Ayhan Songar, *Çeşitleme*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 1981), 105.

⁵⁹⁸ Müslim, “İman”, 243.

⁵⁹⁹ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 44.

⁶⁰⁰ el-Kasas 28/ 34.

sahiplenmekten ziyade paylaşmayı severler. Ulvi duygularla hareket ettiklerinden kin, kıskançlık ve hasedi bilmezler. Ama nefsinin arındırmayanlar-Kâbil gibileri-büyüklik duygusuyla hareket ederken, sonuçta küçük, güdük ve zelil olmaya mahkûm olurlar.

Diğer yandan olayda Kâbil'in ilkin kibir duygusuyla hareket ettiği de anlaşılıyor. Çünkü o, sunduğu kurbanın her hâlükârda kabul edilmesi gerektiğine inanmıştır. Allah Teâlâ'nın istediğini değil kendi isteğini merkeze almıştır. “Ben en değersiz şeyi kurban olarak sunsam da kabul edilmeye değerdir” düşüncesiyle hareket etmiştir. Kendini böyle üstün gördüğü sırada beklemediği şekilde kardeşi kendisinden üstün çıkınca onu da kendi zelil seviyesine indirmeye and içmiştir. Bu, onun nefsindeki şeytani duyguların hâkimiyet derecesini de göstermektedir. Babasının ve ailesinin inanç değerlerini bilse de kanıksamadığı ve nefesine kabul ettiremediği açıkça görülmektedir.

Bencil ve inatçı olduğundan kardeşinin kurbanının kabulünü de sindirememiştir. Hakkı olmayanı kendi hakkı bilme ve her şeyin en güzelini kendisine layık görme hissiyle saldırganlaşmış,⁶⁰¹ ardından suçu kendisinde aramadan, kin ve hasetle hareket edip kardeşine düşman olabilmıştır. Adeta nefretle dolup taşmış, açıkça kardeşine “*Muhakkak seni öldüreceğim*” demiştir. Öldürmenin günah olduğunu bildiği halde dillendirmekten çekinmemiştir. Pervasız davranarak verilen hükmü çiğnedikten sonra öldürme fiilini gerçekleştirmiştir.

Kardeşi, ona: *Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim*, diye nazık, olgun karşılık verdiğinde, oturup düşünmemiş aksine kardeşinin olgunluğunu ahlak satıcılık olarak algılamış ve bu onu büsbütün çıldırtmıştır. Uyarı ve nasihate tamamen kendini kapatmıştır. Kibir, onu kör, sağır ve vicdansız kılmış; haset de ondan akli, şuuru ve merhameti almıştır. Bu menfi duyguların tesirindeyken yıllarca beraber kaldığı, oyun oynadığı, nice güzellikler paylaştığı kardeşinin iyiliklerini görmemiş ve ona acımadan öldürmeyi planlamıştır. Ne ailesinden ne cehennemden ne de Allah'tan korkmuştur. Nihayetinde kötü duygularına yenilmiş, nefesine uymuş ve kardeşini öldürmüştür. Kin, haset ve öfkesini, kardeşinin kanıyla toprağa dökerken, zalim olduğunu anlamış, nedamet ve zillet

⁶⁰¹ İlhami Günay, *Kur'ân'da Gençlik ve Gençler*, 245.

içinde oturup kalmıştır. Cinayetden sonra karşılaştığı zorluklardan dolayı korku dolu bir pişmanlık yaşamıştır.⁶⁰²

Kur’ân-ı Kerîm, olayın başını ve sonunu o kadar keskin hatla ve veciz anlatır ki, adeta tabloda Kâbil, bir alev gibi yükseliyor ve sonra bütünüyle sönüp gidiyor. Çizilen resimde katil, heyecanla öfkeyle parlıyor, cinayeti bir çırpıda işliyor ve hemen ardından birden omuzları çöküyor, elleri düşüyor, dizleri kırılıyor, zelilce düşüp kalıyor. Belli ki katil, sonucu hakkında hiç düşünmeden sadece öldürmeye odaklanmıştı. Sonucu görünce de acizliğine yanmıştır. Oysa daha önce, kendini her şeyi bilen, her şeye muktedir, canının istediğini yapabilen güçlü biri olarak görmekteydi.

Verilen karede onu, kardeşini öldürdükten sonra ne yapacağını bilmez halde cesedin başında görüyoruz. Allah, ona bir karga kadar bile akli olmadığını bildirmek için yeri eşeleyerek kargayı ona kılavuz olarak gönderiyor. Çünkü aklını, vicdanını kullanmayan bir insan ne kadar güçlü olursa olsun hayvanlardan daha aşağı konumdadır.⁶⁰³ Kibir ve haset bataklığında çırpınanlar da ancak rezil ve rüsva olarak yapayalnız kalırlar.

Diğer yandan Âdem’in katil oğlu Kâbil, insanlar arasında cinayet işleyen ilk kişi olarak tarih kayıtlarında ve kutsal kitaplarda yer almış ve kötü rolüyle hep zemmedilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s), insanlar arasındaki her cinayetin günahından bir payın da ona yazıldığını belirtmiştir: “Yeryüzünde haksız yere öldürülen bir insan yoktur ki katilin günahından bir misli Âdem’in ilk oğluna gitmemiş olsun. Çünkü o, haksız öldürme yolunu ilk açandır.”⁶⁰⁴ Burada insanlık tarihinde ilk cinayeti işleyen bir genç olduğunu da belirtmek gerekiyor.

Sonuç olarak Kur’ân ve hadislerde belirtildiği gibi kardeşlerden biri ulvî duygularla, diğeri süflî duygulara hareket etmiş. Öldürülen kardeş, iyiliğin timsali; öldüren de kötülüğün timsali olmuştur. Bunun yanında kıssada haset, kibir gibi duyguların tedavi edilmesi gereken kötü hasletler olduğu, ıslah edilmediği takdirde en çok da sahibine zarar verdiği ortaya konulmaktadır. Zira gençlik yıllarında nefsi aldatmalar, hastalıklarla hareket edip geleceğini, ahiretini mahvetmek gibi bir tehlike

⁶⁰² Kutub, *Fîzilâli'l-Kur’ân*, 2/877.

⁶⁰³ el-A’râf 7/179.

⁶⁰⁴ Buhârî, “Diyât” 2, “Enbiya” 1, “İ’tisam” 15; Müslim, “Kâsame” 27.

söz konusudur. Üstelik haset, nefsanî hastalıkların en büyüklerindendir. Kendini beğenme ile tebarüz eden kötü bir huydur. Haset hastalığına yakalanan kişi, kendisinde olmayan iyi hasletin başkasında da olmasını istemez. Ayrıca haset, çoğunlukla yakın ilişki içinde olanlarda vuku bulur. “Aile, komşu, iş, meslek, makam gibi gaye ve hedeflerin çarpıştığı, aralarında zıtlık, nefret oluşan ortamda belirir.”⁶⁰⁵ Buna karşın, anlayışlı davranma, nazik olma, affetme ve takvalı olma, tedavisinde etkili ana unsurlardır. Bediüzzaman Said Nursi’nin belirttiği gibi “Hasedin çaresi: Hâsîd adam, haset ettiği şeylerin akıbetini düşünsün. Tâ anlasın ki, rakibinde olan dünyevî hûsûn ve kuvvet ve mertebe ve servet fânîdir, muvakkattir. Faydası az, zahmeti çoktur.”⁶⁰⁶

3.1.2. Hz. Nûh’un (a.s) İsyankâr Oğlu

Kur’ân-ı Kerîm’de; hayatına, davet çalışmalarına dair birçok ayrıntı verilen peygamberlerden biri Nûh Aleyhisselâm’dır. Kavminin içinde dokuz yüz elli yıl kalıp tevhiide davette bulunduğu halde bir hanımı⁶⁰⁷ ve bir oğlu da dâhil olmak üzere nerdeyse kavminin yekûnu⁶⁰⁸ ona inanmamış ve kâfir olarak tufanda helak olmuşlardır.⁶⁰⁹

Tufanda helak olan hanımı, ona inanmadığı gibi kavmine Hz. Nûh’un (a.s) mecnun olduğunu söylemiş⁶¹⁰ ve onun davet çalışmalarını da baltalamıştır. Bu hanımından olan oğlu da tufan sırasında babasının gemiye binmesi ısrarına karşılık dağa sığınacağını söyleyip teklifi reddetmiş ve babasına inanmadığından helak olmuştur. İşte Kur’ân, tufan anındaki tabloda, baba ile oğul arasındaki muhavereye yer verirken, bu gencin kötü akıbetini göz önüne serer.

Kur’ân’da anlatıldığına göre tufan zamanı geldiğinde Hz. Nûh (a.s), kendisine inananlarla birlikte yaptığı gemiye biner. Su gökten iner, yerden fışkırır; bir anda dağlar gibi dalgalar oluşur. Hz. Nûh (a.s), ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna,

⁶⁰⁵ Hasan Mahmut Çamdibi, “Müzakere”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-2, Tartışmalı İlmi Toplantı*, (18-20 Nisan 2003), Ed. Hayatî Hökelekli, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003), 37.

⁶⁰⁶ Bediüzzaman Said Nursî, *Mektûbât*, 378.

⁶⁰⁷ Burada kastedilen Hz. Nuh’un ikinci hanımı Vaile ve bu hanımından olma oğlu Kenan’dır. Geniş bilgi için bk. İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 12/75.

⁶⁰⁸ İbn Abbas, ona sadece seksen kişinin iman ettiğini belirtir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ani’l-Azîm*, 4/321.

⁶⁰⁹ Hûd 11/40-47; el-Ankebût 29/14; et-Tahrîm 66/10.

⁶¹⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 15/343.

“Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcılarla birlikte olma” diye seslenir. Ama oğlu dağa sığınacağını söyleyip babasının teklifini reddeder. Derken aralarına dalga giriverir ve oğlu boğulup helak olanlardan olur.⁶¹¹

Bilindiği gibi Hz. Nûh (a.s), asırlarca tevhid mücadelesi vermiş, putlara tapan kavmini Allah’tan başkasına ibadet ve kulluk etmemeleri için uyarmış,⁶¹² azap ile korkutmuş ama buna rağmen kavmi, iman etmeye yanaşmamıştır. Bunun üzerine Allah Teâlâ, Hz. Nûh’a (a.s), şu ana kadar iman eden birkaç kişi dışında, kavminden artık kimsenin iman etmeyeceğini ve onların suda boğulacağını belirtip gemi yapmasını emretmiştir. Hz. Nûh (a.s), gemiyi yapmaya davranırken kavmi de ona bakıp alay etmiştir.⁶¹³

Ayrıca tufanın başlangıcında sular coşup taşıyınca Hz. Nûh’a (a.s), her cins canlıdan birer çifti, hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışında ailesiyle iman edenleri, gemiye yüklemesi⁶¹⁴ emri verilmiştir. Ayetteki ayrıntıya bakıldığında Hz. Nûh (a.s), bilsin veya henüz bilmesin, ailesinde iman etmeyen kişilerin olduğu, onlar hakkında tufanda helak olacakları hükmünün verildiği anlaşılmaktadır. Nitekim tefsircilerin çoğuna göre de ayette “ailesinden iman etmeyenlerden” kasıt hanımı ile oğludur.⁶¹⁵ İşte tufan anında Hz. Nûh (a.s), ailesinden iman edenlerle ve kavminden kendisine inanan az kişiyle gemiye binerken uzakta duran bu oğlunu görmüş ve ona, gemiye binmesini kâfirlerden olmamasını istemiştir. Oğlu ise tufanın normal bir afet olduğunu düşünmüş, dağa sığınıp sudan kurtulacağını söylemiş ama boğulmaktan kurtulamamıştır.

Diğer taraftan boğulan oğulla ilgili olarak tefsir kaynaklarının çoğunda Hz. Nûh’un (a.s) dört oğlu olduğu, oğulları Ham, Sam ve Yafes’in, babalarına inandıkları ve tufandan kurtuldukları; oğlu Kenan’ın ise inanmadığı için tufanda helak olduğu belirtilir.⁶¹⁶ Anlaşılan Kenan ya başından beri babasına inanmamış ya da tufanın

⁶¹¹ Hûd 11/42, 43.

⁶¹² Hûd 11/26.

⁶¹³ Bk. Hûd 11/36-38; el-Enbiyâ 21/76; es-Sâffât 37/75.

⁶¹⁴ “...bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki ehlin ile iman edenleri ona yükle.” (Hûd 11/40).

⁶¹⁵ Râzî, *Tefsîru’l-Kebir*, 17/348; Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 2/394.

⁶¹⁶ Hz. Nûh’un oğlunun ismi tefsirlerde Kenan veya Yam olarak geçmektedir. Bk. Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 2/396.

gerçekleşeceğine inanmayıp Allah'ın elçisini yalanlamış ve bu yüzden kâfirlerden olmuştur.⁶¹⁷

Şunu da belirtmek gerekir ki gerçekte Kenan'ın genç mi yetişkin mi olduğunu bilemiyoruz. Ancak o zamanki ömür ortalamasına bakarak genç olabileceğini söyleyebiliriz. Hz. Nûh (a.s), kavmi içinde dokuz yüz elli yıl⁶¹⁸ kaldığına göre o devirdeki insanların uzun ömürlü olduğu gayet açıktır. Buna göre o çağda gençlik ve yetişkinlik dönemlerinin eşiği, bu çağdan farklı olmalıdır. Dolayısıyla eşiği değerlendirerek Kenan'ı, genç kuşaktan sayabiliriz.

Konunun özüne dönersek genç bir oğul olarak Kenan'ın, babasına inanmaması gerçekten ilginçtir. Kur'ân'da baba-oğul ilişkilerinin anlatıldığı kıssalara bakıldığında oğul olarak babasının risâletine inanmayan tek kişi Kenan'dır.⁶¹⁹ Oysa babası ona müşfik davranmış, tufanda bile şefkatle “Yavrucuğum!” diyerek hitap etmiş, onun yüreğine, vicdanına seslenmiş ama yine de Kenan davete icabet etmemiştir. Babanın, oğluna yalvarışı ve oğulun kurtuluştan kaçınması hazin bir tablodur. Ve hatta “binlerce sene sonra bizler bile nefesimizi tutmuş dağlar gibi yükselen dalgalar arasında boğuşan mağrur genç oğulun bu dramını seyrediyoruz.”⁶²⁰ Çağlar öncesinde yaşamış olan ve hakkında elimizde pek bilgi bulunmayan Kenan'ın iman etmeyişiinin temelinde hangi saikler bulunduğunu tahmin etmek zordur. Sosyolojik ve psikolojik faktörler pekâlâ sayılabilir. Bu nedenle küfürde kalmasının ana etkenin, bulunduğu kötü çevrenin ve annesi ile soydaşlarının çoğunun, babasına inanmayışı olduğu söylenebilir. Zira zayıf karakterli bireyler, her zaman kitle psikolojisiyle hareket etmeyi yeğlerler. Kitle içinde ayrıntıyı kavramaktan aciz, ilkel bir yaratığa benzerler.⁶²¹ Çoğunluğun kullandığı yolu, doğru yol olarak kabul ederler. Gerçeğin üzerinde düşünüp doğruyu bulmaya yeltenmezler.⁶²² Görüldüğü gibi Kenan da yıllarca babasıyla, kardeşleriyle hemhal olmuş, buna rağmen onların tevhid anlayışına değil çoğunluğun inandığı bâtila meyletmiştir. Anlaşılan babasının öğretileri üzerine kafa yormamıştır.

⁶¹⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/75.

⁶¹⁸ el-Ankebût 29/14.

⁶¹⁹ Hz. Âdem'in katil oğlu (Kâbil) de isyan etmiş, cinayet işlemiş ama Kur'ân'da onun hakkında kâfir nitelemesi kullanılmamıştır. Onun kâfir mi yoksa günahkâr mı olduğu tartışmalıdır. Ayrıntılar için bk. Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 6/136

⁶²⁰ Kutub, *Fizilâli'l-Kur'ân*, 4/1878.

⁶²¹ Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, 46.

⁶²² el-En'âm 6/116.

Öte taraftan tevhîd anlayışı üzerine kafa yormadığı gibi mantık kurgusunda da zaaf dolu olduğunu görmekteyiz. Öyle ki her zaman yerleşik düzenin devam edeceğine inanan materyalist düşünceye sahip biri olarak temayüz etmektedir. Nitekim babası, onu gemiye davet ederken, onun kurduğu karşı mantık, onun düşünce yapısını ele vermektedir. Tufandan kurtulmak için dağların zirvesini sığınak olarak düşünmüş. Delikanlılığına güvenerek sudan daha hızlı davranıp dağın zirvesine ulaşabileceğini zannetmiş. Babası, gemiyi yapmış, tufanın olacağını söylemiş, yerden su fışkırmış, gökten yağmur sel gibi yağmış, sular etrafı kaplamış... Art arda gelen bütün bu emareleri gördüğü halde hakikate değil, dağa güvenmiş!...

Anlaşılan Kur'ân, onun bu yanlış mantığını nazara vermek için, onun kullandığı cümlelere özellikle yer vermiştir. Çünkü basiret bağlanması ancak koyu ve kör cehaletle olur. Kalp ve vicdan öldü mü akıl sadece boş kuruntular peşinde koşar. Gerçeğe inanmayan bir insan da çözümü zayıf sebeplerde aramaya başlar. Kenan gibi hayatını “belki” üzerine kurar. Ama Hz. Nûh'un dediği gibi azap geldiğinde Allah'a inananlar dışında hiç kimsenin kurtulma şansı yoktur.⁶²³

Ayrıca psikolojik faktör bağlamında anne etkisi de gözden kaçırılmamalıdır. Bazı âlimlerin⁶²⁴ belirttiği gibi eğer Kenan, Hz. Nûh'a (a.s) inanmayan hanımının oğluysa, oluşan tepkinin duygusal tarafı da tartışılmalıdır. Zira gençlerde duygusallık baskın oldu mu doğruyu-yanlışı tartmadan karar verebiliyorlar. Kenan'ın bir annenin, diğer kardeşlerin de başka bir annenin çocukları olması, tarafgirliği ve kıskançlığı doğurmuş olabilir. Hz. Yûsuf (a.s) ve kardeşlerinden, bu olgunun gerçekliğini görüyoruz. Bu nedenle düşünce tercihlerinde, duygusal dürtülerin yoğun etkisi kesinlikle yadsınamaz.

Bütün bunlara bakıldığında günümüz gençleri açısından Kenan'ın tutumunun değerlendirmeye alınması ve üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir konu olduğu görülmektedir. Hz. Nûh'un (a.s) hanımı da peygamber olan kocasına inanmamış ve tufanda helak olmuştur; ama Kur'ân, hanımına bir ayet ile değinirken,⁶²⁵ bu inanmayan oğluna altı ayet⁶²⁶ ayırmıştır. Bu da Kur'ân'ın, daha çok gençlere dönük ibret ve dersi amaçladığını göstermektedir. Dolayısıyla Kenan'ı küfre götüren

⁶²³ Hûd 11/43.

⁶²⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/75.

⁶²⁵ et-Tahrîm 66/10.

⁶²⁶ Hûd 11/42-47.

güdüler, gençler tarafından iyice sorgulanmalıdır. Çünkü kişi, ahiretiyle ilgili karar verirken duygularının ve nefsinin esiri olmadan, enine boyuna tartmalı, adil, tutarlı ve doğru karar vermelidir. Özellikle gençler maddi ve manevi hayatlarına dair karar verirken, duygusallığı ve varsayımı temele almadan düşüncelerini kristalize ederek kendi düşüncelerinde akıl, mantık, vicdan, ruh ve kalp bütünlüğüne dikkat etmelidirler. Aksi takdirde alınan kararlar sağlıklı olmayacaktır.

Diğer yandan Kenan'ın tutumunda görüldüğü gibi nefsinin eğitmeyen gençler, ünsiyet ve alışma perdeleriyle çoğunlukla en yakınındakilerini ihmal eder ve onlara karşı duyarsızlaşırlar. Yanı başlarındaki sâlih dedelerini, babalarını, kardeşlerini örnek almayıp kâmil ve olgun büyüklerinin hilafına nâkıs ve aksi âmil olurlar.⁶²⁷ Hatta onlarla zıtlaşmayı tercih ederler. Bir anlamda zıt fikirleri savunarak benlik kavgasını verirler. Bunu, kişiliğini ortaya koyma ve var olma mücadelesi olarak görürler. Ancak kimi hislerini tatmin adına hakka ve doğruya bakmadan, karşıtlık oluşturma çabasının sonuçta -Kenan'ın gemiyi reddedip dağa sığınma çabası gibi- kişiyi helake götürebileceğini de esaslıca düşünemezler.

Kenan'ın diğer bir yanlıgısı da çoğunluğun yanlışta karar kılmayacağı zannıdır. Daha ötesi çoğunluk yanlışta bile olsa sonuçta hepsiyle beraber aynı musibette olacağını düşünerek bir nevi teselli arayışında olmasıdır. Ondaki bu ölümcül zihinsel sapma, hâlihazırda dijital ve sanal dünyanın egemenliğindeki gençler için de büyük bir tehlike teşkil etmektedir. Ne yazık ki gençler; iman, ahiret gibi önceliklere bakmadan gündeme sabitlenmekte, herkes gibi olmaya çalışmakta ve Sünnetullah'a aykırı olsa da çoğunluğun yaptığını yanlış olarak görmemektedirler.⁶²⁸ Oysa Allah Teâlâ, çoğunluğa bakarak hüküm vermez, sünnetini ve tehdidini değiştirmez,⁶²⁹ helak emrini ertelemeyiz, çoğunluk yapıyor diye cezada indirime gitmez. O, her bireyi kendi ameline göre yargılar ve vaadinden de asla dönmez.⁶³⁰

3.1.2.1. Hz. Nûh'un (a.s), Oğlu İçin Talebi

Geçen sayfalarda da ele aldığımız gibi tufan öncesinde gemi yapan Hz. Nûh'a (a.s), *قُلْنَا اٰحْمِلْ فِيْهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اٰثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ* / *Bir de her canlıdan birer*

⁶²⁷ Bediüzzaman Said Nursî, *Sünûhat*, (İstanbul: Rnk Neşriyat, 2013), 23.

⁶²⁸ Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler*, (İstanbul: Söz Yayınları, 2016), 240.

⁶²⁹ el-Fetih 48/23.

⁶³⁰ Âl-i İmrân 3/9.

çift ile-kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki-ehlini yükle...”⁶³¹ emri verilmişti. Verilen emirde ehlinden bazılarının boğulanlardan, diğerlerinin kurtulanlardan olacağı belirtilmişti. Ama birazdan değineceğimiz Hz. Nûh’un (a.s) Allah Teâlâ’dan talebine baktığımızda, O, mümin sandığı oğlunu da ehlinden kurtulacaklardan olduğunu düşünmüş olmalı ki,⁶³² Rabbine nida ederek bu vaadinin neden gerçekleşmediğini sormaktadır.⁶³³ Ve Hz. Nûh (a.s) boğulup giden oğlu için Allah Teâlâ’ya yalvarırken de: “رَبِّ اِنَّ اِثْمِي مِنْ اَهْلِي / Rabbim! Şüphesiz oğlum ehlimdendir.” demektedir.

Bu yalvarışın içeriğine bakarak Hz. Nûh’un (a.s), oğlu Kenan’ın, ailesinden tufanda helak olacaklar hükmü verilenlere dâhil olduğunu beklemediği rahatlıkla söylenebilir.⁶³⁴ Buna göre oğlu münafıklık ederek küfrünü gizlediğinden Hz. Nûh (a.s), onun kâfir olduğunu bilmiyordu, hükmü çıkarılabilir.

Bu çıkarımı bir tarafa bırakıp Hz. Nûh’un (a.s), “oğlu Kenan’ın helak olacaklardan olduğunu bildiğini” kabul ettiğimizde ise iki ihtimal söz konusu olur: Hz. Nûh (a.s), bu yalvarışıyla ya hemen tufanın başlangıcında oğlunun helak olacaklardan olmamasını istemiş ya da tufandan sonra, helak olan oğlunun ahireti için istiğfar dilemiştir.⁶³⁵ Dileği hangisi olursa olsun o, Allah Teâlâ’nın “اِنَّهُ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ اِنَّهٗ / Ey Nûh, o asla senin ailenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir...”⁶³⁶ şeklindeki ikazıyla uyarılmış ve bu uyarı üzerine Hz. Nûh (a.s) da talebinden vazgeçmiş ve affını istemiştir.

Hz. Nûh’un (a.s) seslenişine karşılık, Allah Teâlâ, “اِنَّهُ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ / Ey Nûh, o asla senin ailenden (ehlinden) değildir” ifadesini kullanmıştır. Âlimler bu ifade üzerine farklı yorumlar yapmışlardır. Kimileri, bu ifadeye binaen “O, Hz. Nûh’un oğlu değildi. Hanımının önceki kocasındandı.” demişlerdir.⁶³⁷ Ancak bu yoruma göre Hz. Nûh’un itap edilmesinin nedeni kapalı kalmaktadır. İbn Abbas’ın (r.a) da içinde olduğu çoğunluğun yorumuna göre ayetteki ifade, “O, senin inancından ve senin din(ehli)inden değildir.” manasına gelmektedir.⁶³⁸ Zira Kenan, bozuk ahlak ve

⁶³¹ Hûd 11/40.

⁶³² İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ani’l-Azîm*, 4/ 325.

⁶³³ Hûd 11/45.

⁶³⁴ Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, 6/161.

⁶³⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 12/83.

⁶³⁶ Hûd 11/45, 47.

⁶³⁷ Râzî, *Tefsîru’l-Kebîr*, 17/351; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ani’l-Azîm*, 4/ 326.

⁶³⁸ Râzî, *Tefsîru’l-Kebîr*, 17/354; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ani’l-Azîm*, 4/ 326.

muamelatı ile karşı cephede (küfür ehli arasında) yer alarak babasıyla olan asıl bağı koparmıştır. Allah indinde geçerli olan, din ve inanç yakınlığıdır. İnançsız bir nesep yakınlığının Allah katında ehemmiyeti yoktur. Nitekim aynı ifadenin devamında da “*Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir (sâlih olmayan bir ameldir)*” denilmektedir. Bu da oğlunun kimliğine değil itikadına vurgu yapıldığını göstermektedir.⁶³⁹ Sâlih olmayan ameli yapan, oğul da olsa onun için imtiyaz dilenemez. Çünkü kişi ancak kendi sâlih ameliyle kurtulabilir. Sâlih amel olmadan sâlih birinin ameli (oğlu) olmak kişiyi kurtarmaz. Bir çocuk da babasının sâlihlerden oluşuna güvenerek istediğini yapamaz. Çünkü Allah indinde herkes kendi ameliyle muamele görür.

Sonuç olarak bir genç, baba duası almak istiyorsa sâlih amel işleyerek hak din üzerine olmalıdır. İnanç bağı kuvvetli tutmalıdır. Akrabalık bağı inanç bağıyla pekiştirmesi ise onun için nurun ala nurudur.

3.1.3. Hz. Yûsuf’un (a.s) Kıskanç Kardeşleri

Hz. Yûsuf (a.s), öz kardeşi Bünyamin⁶⁴⁰ ile beraber on iki kardeştiler.⁶⁴¹ Üvey kardeşlerin hepsi Yûsuf ile Bünyamin’den büyüktüler.⁶⁴² Kenan diyarının kırsalında çobanlık yaparak geçimlerini sağlarken ailenin ağır işlerini büyük olan üvey kardeşler üstleniyordu. Bütün işleri onlar yüklenirken, yaşlı babaları Hz. Yakub (a.s), anneleri genç yaşta vefat eden⁶⁴³ Yûsuf ile Bünyamin’e daha düşkün görünüyor ve onları dizinin dibinden ayırmıyordu.⁶⁴⁴ Ahlakı, terbiyesi, dili ve üslubu yanında şekli ve şemailiyle de kardeşlerinden farklı olan Yûsuf’un, babalarının yanında ayrı bir konumu vardı. Bu nedenle üvey kardeşler, babalarının tutumuna içten içe kızıyor ve aralarında özellikle Yûsuf’u konu ediniyorlardı. “*Biz güçlü bir topluluk olduğumuz halde Yûsuf ve kardeşi, babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılğı içindedir.*”⁶⁴⁵ diyorlardı.

⁶³⁹ Mevdudi, *Teḥḥimu’l-Kur’ân*, 2/397.

⁶⁴⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, (Beyrut: Dâru’l-Kelimi’t-Tayyib, 1414), 3/9.

⁶⁴¹ Yûsuf 12/4, 8, 59.

⁶⁴² Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 5/199.

⁶⁴³ Mevdudi, *Teḥḥimu’l-Kur’ân*, 2/433.

⁶⁴⁴ Sa’lebî, *Arâisu’l-Mecâlis*, 133; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fî’t-Târih*, 1/137.

⁶⁴⁵ Yûsuf 12/7-8.

Oysa Hz. Yakub (a.s), Yûsuf'un seçkin olduğunun farkındaydı. O, kendisine öğretilen özel bilgilere sahip olduğu⁶⁴⁶ gibi Yûsuf'un gördüğü rüyanın da bir hakikat olarak vaki olacağını ve günü geldiğinde bütün aile olarak Yûsuf'un huzurunda saygıyla eğileceklerini biliyordu.⁶⁴⁷ Dolayısıyla Yûsuf'a ayrı bir sevgi göstermesi, onun nebi seçileceğini bilmesinden kaynaklanıyordu.⁶⁴⁸ Zira Hz. Yûsuf (a.s), rüyasında güneşin, ayın ve on bir yıldızın kendisine saygı secdesinde bulunduğunu görmüştü.⁶⁴⁹ Rüveyı yorumlayan babası, seçkin kılınıp resul olacağını, olayların ve rüyaların iç yüzünün ona öğretileceğini söylemiş, diğer yandan rüyanın da sır olarak kalmasını istemişti. Yoksa kardeşlerinin haset damarı iyice kabarır ve Şeytan'a da uyarak ona kötülük yapabilirlerdi. Anlaşılan Yûsuf da babasının tavsiyesine uymuş, rüyasını başkasıyla paylaşmamıştır. Çünkü rüveyı kardeşlerine anlattığına dair Kur'ân'da herhangi bir karine bulunmamaktadır. Buna rağmen kardeşleri ona tuzak kurmaktan geri durmamışlardır.

Biraz önce belirttiğimiz gibi üvey kardeşler, güçlü olduklarını söyleyerek ailenin bütün ağır işlerinin kendilerinin yaptığını ve aileye asıl katkı yapan kendileri olduğu halde babalarının; iş, güç noktasında aileye, onlar kadar fayda sağlamayan Yûsuf ile kardeşini, sevgide onlara tercih etmesini yanlış bulduklarını belirtmişlerdi. Bu sebeple yanlış buldukları babalarına kızıyor, Yûsuf ile kardeşine olan sevgi meylini, kendilerine yöneltmesini istiyorlardı. İşin ilginç tarafı bu konuyu babalarıyla konuşmaktansa çözümü arada engel olan Yûsuf'u bertaraf etmekte buluyorlar ve Bünyamin'e değil de Yûsuf'a odaklanıyorlardı. Görünen o ki Yûsuf'un üstün ahlakî davranışları da onlara dokunmuştu. Zira onlar da biliyorlardı ki kabile kültüründe büyüyen babalar, güçlü oğullarını kayırsa da⁶⁵⁰ Rahmanî öğretilere göre davranan babalar, genelde küçük çocuklarına daha şefkatli davranır ve onları yanlarında tutarlardı. Anlaşılan Yûsuf'a olan garazleri özeldi. Nitekim Yûsuf'u saf dışı bıraktıktan sonra babaları, teselliği Bünyamin'de görürken de hiçbir tepki göstermemişlerdi. Üstelik üvey kardeşler, tek bir annenin çocukları da değildi.⁶⁵¹

⁶⁴⁶ Yûsuf 12/68; Bk. İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 13/25.

⁶⁴⁷ Yûsuf 12/6.

⁶⁴⁸ Râzî, *Tefsîru'l-Kebir*, 18/422.

⁶⁴⁹ Yûsuf 12/4.

⁶⁵⁰ Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 2/443.

⁶⁵¹ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'ân*, 9/130.

Nasıl olmuşsa Yûsuf'a olan kıskançlıkları onları birleştirmiş ve aynı fikirde buluşturmuştu!.

Çok daha sonra Hz. Yûsuf'un (a.s), kendisine tuzak kuran kardeşlerini affederken, direk onları suçlamaması ve “ *şeytan benimle kardeşlerimin arasına fitne soktuktan sonra...*”⁶⁵² deyip şeytanın etkisini vurgulamasına bakarak, gördüğü rüyanın kardeşleri tarafından bir şekilde öğrenildiği ve Yûsuf'a özel kin tutmaları da buna bağlanabileceği söylenebilir.⁶⁵³ Ancak rüyayı bilmeleri yine de onların tuzağını masumlaştırmaz. Zira ele alacağımız gibi tuzak kurarken öne sürdükleri bahaneler de mantıktan uzak ve hasetlerine kılıf bulma çabasından başka bir şey değildir.

Yûsuf'u bertaraf etmeye karar veren kardeşler, toplanıp onu öldürmek ya da ıssız bir yere atma seçenekleri üzerinde durmuşlar, bu işi bitirdikten sonra da tevbe ederek sâlihlerden olacaklarını belirtmişlerdir.⁶⁵⁴ Esasında Yûsuf'u öldürmek ile onu ıssız bir yere bırakmak aynı kapıya çıkmaktadır. Çünkü ıssız yerde ya kurda kuşa yem olacak ya da aç ve susuz can verecektir. Anlaşılan kabaran kıskançlık duyguları, akıllarını ve vicdanlarını devre dışı bırakmış, şefkat ve merhametten yoksun bir düşünceyle kardeşlerini öldürmede ittifak etmişlerdir. Ayetin “*Yûsuf'u öldürün...*” şeklinde başlaması toplantının gergin havada geçtiğini, alınan kararın öfke ve kin ile alındığını göstermektedir. On kardeş olarak toplanmış, kıskançlık duygusuyla hareket ederek bir kardeşleri hakkında öldürme kararı alabilmişlerdir. Aslında burada onları harekete geçiren temel esas, aynı duygu, his ve istekte buluşmalarıdır. Kıskançlığın etkisiyle kitlede zihniyet tekleşmesini yaşamışlardır. Adeta “Kitlenin ruhuna bir fikri yerleştirmenin en iyi yolu aynı kelimelerle tekrarlanan iddiadır.”⁶⁵⁵ tespiti doğrultusunda davranarak babalarının Yûsuf ile kardeşini kendilerine tercih ettiğini sürekli dillendirerek mantıktan ve hakikatten uzaklaşabilmişlerdir.

Babaları onlara yönelsin diye Yûsuf'u bertaraf ettiklerini iddia ediyorlardı. Ancak iddia, cinayetlerine kılıf bulma çabasından öte bir şey değildir. Amaçları Yûsuf'u bertaraf etmek olunca diğer söylemler salt bahane olmaktadır. Zira her insan, en kötü ameli için bile bir mantık gerekçesi bulmaya çalışır. Sızlayıp duran vicdanı, baskı altına alınanın tek çözümü mantıklı bir gerekçedir. Yûsuf'un kardeşleri de

⁶⁵² Yûsuf 12/100.

⁶⁵³ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, 3/10.

⁶⁵⁴ Yûsuf 12/9.

⁶⁵⁵ Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, 107.

farkındaydılar ki, kişi sevdiğinin peşine düşer. Kaybederse daha çok arar. Sonucun, ümit ettikleri gibi çıkmayacağını kesinlikle biliyorlardı.⁶⁵⁶ Ayrıca onlar peygamber çocuğuydu. Babalarının nice nasihatlerini dinlemiş, hak ile bâtılın, günah ile sevabın ayrımını çok iyi bilmekteydiler. Dolayısıyla bütün mesele haset duygusudur. Görüldüğü gibi onlar, içlerindeki çekememezlik duygusunu harlamış, Şeytanın kalplerine sızmasını hoş karşılamış ve tüyler ürperten eylemi normalmiş gibi görmüşlerdir.

Öte yandan alınan kararın pek vahşi ve vicdansız olduğunu anlamışlar. Belki de hepsi aynı fikirde değildi. Bazıları, cinayetin haramlığını sorgulamış da olabilir. Çünkü cinayetten sonra tevbe ederek sâlihlerden olabileceklerinden bahsetmişler. Anlaşılan bu şekilde fetva bulup birbirlerini ikna etmeye çalışmışlar. Böylece iradelerini büsbütün kaybederek dini değerleri çarpıtmaktan çekinmemişlerdir. Bir kişinin bile oturup kendisine böylesi bir fetva çıkarması anlaşılabilir değilken, on kişinin toplanıp sakat fetvada karar kılması çok daha anlaşılmalıdır. Bu da toplu hasedin toplu sonucu olsa gerek!... “Oysa onlar da biliyordu ki, dinde öyle “hazır tevbe paketi” yoktur. Suçu işlemeyen önce hazırlanan “sonra tevbe ederim” kılıfı, asla tevbe sayılamaz. Bu sadece suçu, cinayeti örtbas etmektir. Şeytanla işbirliği yapıp günah işlemek isteyen kişinin kendini aklama yöntemidir.”⁶⁵⁷ Onların kurduğu bu mantıkta görüldüğü gibi kişi, nefesine uyduğunda bütün mubah bilgileri, günahın merdiven basamaklarını yapacak kadar realiteden uzaklaşabilmektedir.

Toplantı sonucunda ise Yusuf’u öldürmekten yana olmayan biri, “*Yûsuf’u öldürmeyin, eğer muhakkak yapacaksanız, onu kuyunun dibine atın. Nasıl olsa gelip geçen kervanlardan biri onu bulup alır.*”⁶⁵⁸ diyerek onları, cinayetten vazgeçirmiş ve Yûsuf’u kuyuya atmalarına razı etmiştir.

⁶⁵⁶ “Kur’ân, bu kıssayı bir başka gerçeği daha gündeme getirmek için kullanmaktadır: Allah ne dilerse o olur, insan hiçbir karşı planla O’nun stratejisini alt edemez, olmasını engelleyecek yahut oluşumunu değiştirecek herhangi bir önlem alamaz. Aksine insan kendi amacı için devreye soktuğu ve kendi amacına hizmet edeceğine inandığı birçok vasitanın sonunda kendi amacı aleyhine işlediğini, ilahî amaca hizmet ettiğini anlayıverir. Hz. Yûsuf’un kardeşleri, onu kuyuya atıklarında alınabilecek en köklü tedbiri aldıklarını düşünüyorlardı. Oysa aslında Hz. Yûsuf’u Mısır’a yönetici yapacak olan ilahî planın yolunu döşemekteydiler ve sonunda onun huzurunda boyun bükceklerdi. Aynı şekilde Azizin karısı da intikam almak düşüncesiyle Hz. Yûsuf’u zindana göndermişti fakat aslında ona Mısır’ın yöneticisi olması fırsatını sağlıyordu. Kendisi de sonunda günahını apaçık itiraf etme utancını yaşayacaktı.” (Mevdudi, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 2/435).

⁶⁵⁷ Kutub, *Fizilâli’l-Kur’ân*, 4/1973.

⁶⁵⁸ Yûsuf 12/10.

İçlerinden birinin cinayete itiraz etmesi, bize diğer grup üyelerinin psikolojik tavrını ortaya koymada önemli ipuçları vermektedir. Denilebilir ki, bu kişi yanlış farkında olan bazılarının tercümanı olmuştur. Hatta grubun çoğunluğu öldürmekten de yana değildir. Ama kitle psikolojisiyle hareket ettiklerinden alınan kararı etraflıca düşünmemişlerdir. Zira kitle içinde kışkırtılan bir birey ayrıntıyı kavramaktan aciz ilkel bir yaratığa dönüşebilmektedir.⁶⁵⁹ İtiraz eden bu tek kişinin fikrinin, diğerlerince benimsenmesi, bu çıkarımı desteklemektedir. Ama gruba reislik edenlerin fikri öldürmekti. O nedenle diğer pasif üyeler, beğenmeseler de, ilk başta alınan karara uymuşlardır.⁶⁶⁰

Burada grup psikolojisinde lider konumundaki kişilere körü körüne bağlılığı, itaati görebilmekteyiz. Nitekim bütün grup ve örgütsel yapılanmalarda bu psikoloji baskın olduğundan birey, gruptan dışlanmamak için alınan bazı kararların doğruluğunu tartışmadığı gibi doğru olmayan baskın fikre itirazsız katılabilmektedir. Özellikle gençler, üye oldukları gruba daha fazla bağlandıklarından⁶⁶¹ ve bağlılıklarını göstermeye hevesli olduklarından verilen görevi derhal kabul edebilmekte ve sadece görevi yerine getirmeye odaklanmaktadırlar. Bu nedenle alınan kararları etraflıca değerlendirememektedirler.

Anlaşılan Hz. Yûsuf'un (a.s) genç kardeşleri de aynı psikolojiyi yaşamışlar. Ama içlerinden insafli biri, onları cinayetten alıkoyma çabasına girmiş ve onları cinayetten alıkoymuştur.⁶⁶² Yûsuf'u kesinlikle bir şekilde bertaraf edeceklerini ve geri adım atmayacaklarını bildiğinden yumuşatma taktiğiyle yaklaşmıştır. Zikredildiği gibi Yûsuf'u tamamen kurtarma girişiminde bulunmamış, önerdiği uzaklaştırma cezasıyla kuyuya atılacak Yûsuf'u, bir kervan alıp götürecektir ve onlar Yûsuf'tan, Yûsuf da onlardan kurtulacaktı.

Kardeşlerin; Yûsuf'u, aileden ve babalarından koparma konusunda ne kadar kararlı olduklarını, oynadıkları tiyatrodaki gösterdikleri yüksek performanslarından anlayabilmekteyiz. Her üye şaşırtıcı derecede rolüne hazırlanmış. Hiçbir şüphe uyandırmamak için hep beraber babalarına gelmiş, yüzlerine taktıkları sevgi ve

⁶⁵⁹ Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, 44.

⁶⁶⁰ Psikolog Solomon Asch, deneyleriyle, grup psikolojisinde bireylerin karar alma süreçlerini etraflıca ortaya koymuştur. Bk. Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*, (İstanbul: Cem Ofset, 1979), 63.

⁶⁶¹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 267.

⁶⁶² Katâde, onun Rubeyl olduğunu söyler. Bk. Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî=Me'âlimu't-Tenzîl*, 2/ 478.

merhamet maskesiyle, Yûsuf konusunda niçin kendilerine güvenmediğini, onun iyiliğinden başka bir şey istemediklerini belirterek eğlenmesi için kendileriyle beraber kıra göndermesini talep etmişler.⁶⁶³ Aralarındaki bu konuşmaya bakılırsa daha önceden birkaç kez babalarına gelip Yûsuf'u istemişlerdi. Babaları, onlara güvenmediğinden izin vermemişti. Bu nedenle bu kez toplu halde gelip ısrar etmişler. Kurnazca davranıp “Ey Babamız” diyerek duygusal bir giriş yaparak aralarındaki bağa dikkat çekmişler. Babalarının kendilerine olan güvensizliğini kırmaya çalışmışlar. Babaları da onlara güvenmediğini hissettirmeme nezaketini göstererek gerekçe olarak da kurttan korktuğunu ifade etmiş.⁶⁶⁴ Ancak onlar kuzu postuna giren kurtlar olarak Yûsuf'u kesinlikle koruyacaklarına söz vermişler. Çünkü kurttan önce kendileri zaten icabına bakacaklardı.

Kur'ân'ın olayı önemseyerek geniş şekilde anlatmasından anlaşılıyor ki yaşananlarda bize dönük birçok ibret ve mesaj bulunmaktadır. Dolayısıyla burada kardeşlerin düştüğü seviye bize gösterilmektedir. Zira insanoğlu bir kere haset ve düşmanlık formatına girdi mi, cinayet, yalan, hile, aldatma gibi her kötülüğü yapma cüretini sergileyebiliyor. Hedefe gidilen yolda her günahı kendine mubah görebiliyor. Görüldüğü gibi kardeşleri, Yûsuf'a tuzak kurarken niyetlerini gizleyip “*Oysa biz onun iyiliğini isteyen kimseleriz.*” diyebiliyorlar. Güvensizlik dolu sözlerine⁶⁶⁵ rağmen babalarını süslü kelimelerle mecbur edip izin koparabiliyor, hile ve aldatmayla baba ile oğlu birbirinden ayırmayı başarabiliyorlar.

Üvey kardeşler Yûsuf'u, babalarından koparınca sevinçle kıra yönelmişler. Kalplerinde gizledikleri kini rahatlıkla örtbas etmişler. Çöldeki kuyunun başına vardıklarında ise niyetlerini açığa vurup birden canavarlaşmışlar. Onu dövmüş, kin ve hasetlerini boşaltarak hınçlarını çıkarmış⁶⁶⁶... Gömleğini çıkarıp bağlamış⁶⁶⁷... Ardından kuyuya salmışlar.⁶⁶⁸ Yûsuf'un yalvaran bakışlarını keyifle izleyip masum bir çocuğa/kardeşlerine zerre kadar acımamışlar.

Akşamleyin babalarına döndüklerinde ise gerçekçi bir şekilde ağlamaya başlamışlar. Zira artık oyunculukta ustalaşmışlardı. Babalarına, “Yûsuf'u kurt kaptı”

⁶⁶³ Yûsuf 12/11-14.

⁶⁶⁴ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsîr*, 3/ 220.

⁶⁶⁵ Nevzat Tarhan, *Duyguların Psikolojisi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2015), 51.

⁶⁶⁶ Vehbe ez-Zühaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 12/220.

⁶⁶⁷ Taberî, *Târihu't-Taberî*, 1/332.

⁶⁶⁸ Yûsuf 12/15.

demişler. Yalanın zehri onlara tatlı geldiğinden acımasız çarklarına devam etmişler. Sahte kana buladıkları gömleği kanıt olarak göstermişler. Sözlerine inandırıcılık katmak için babalarına “*Biz doğru söyleyen kimseler olsak da sen bize inanmazsın*” demişler. Uydurdukları yalana kendileri de inanmamışlardı. Ama babaları yaptıkları düzmecenin farkındaydı. Zira söylemleri ve beden dilleri onların yalanını dışa vurmaktaydı.⁶⁶⁹ Bu sebeple oğullarının korkunç komplosunu, küstahça kurdukları tuzağı görünce kadere teslim olmuş, onlara inanmadığını belirtip “*Hayır! Nefsiniz sizi kötü bir iş yapmaya sürüklemiş*”⁶⁷⁰ demekle yetinmiştir. Aslında Hz. Yakub’un (a.s) bu ifadesi, bütün kıssanın özetidir. Zira oğulları, nefislerinin alçak isteklerine boyun eğmiş, çirkin fiilleri işlemekte beis görmemişlerdi. Onlar kardeşlerine ihanet ederek tuzak kurmuş, babalarını haince aldatmış ve ona verdikleri sözü çiğnemişlerdi.

Yûsuf’u, planlarında ifade ettikleri gibi bir kervan bulmuş ve kervan, onu götürüp Mısır’da bir köle olarak satmıştır. Bu şekilde kardeşler de Yûsuf’tan bütünüyle kurtulduklarını düşünmüşlerdi. Oysa onlar aileye keder ve kasvet getirmişlerdi. Babalarının akan gözyaşlarını dindirmek için de hiçbir adım atmamış, kötülük sırlarını yıllarca saklamışlardı. Ancak kendi tuzaklarında kapana kısılmış ve babalarının sevgisini büsbütün kaybetmişlerdi. Üstelik babaları, Yûsuf’u daha çok anar olmuştu.⁶⁷¹ Yûsuf’a olan özlemini Bünyamin’e şefkatle sarılıp gidermeye çalışırken onlar uzakta durup içten içe yanmış, kendi kıskanç kişiliklerinin bedelini ömür boyu çekmişler. Yûsuf’un parlayan bahtını da söndürememişler. Yûsuf, yabancı illerde ahlakıyla, iffetiyle, olgunluğuyla kalpleri fethederken onlar, çöllerde küçük duygularını tatmine çalışmışlar. Sonuçta engel olmaya çalıştıkları gerçekleşmiş, Yûsuf, Mısır Azizi olduğunda, ona muhtaç duruma düşmüş, günü geldiğinde de işledikleri günahı itiraf etmiş, Yûsuf’tan af dileyerek ona boyun da eğmişlerdir.⁶⁷²

Menfî yönlerini ele aldığımız bu kardeşlerin müsbet yönlerini de değinmek gerekiyor. Onlar, babalarına kızarken itikadî suçlamalara gitmemişlerdir. Yûsuf’u aileden uzaklaştırdıktan sonra kurdukları tuzak sonucunda sessiz bir pişmanlığa girmiş, olaydan sonra babaları, meylini Bünyamin’e verdiği halde hiçbir tepkide

⁶⁶⁹ Necati Kara, *Kur’ân’da Beden Dili*, (İstanbul: Bilge Yayınları, 2004), 242.

⁶⁷⁰ Hz. Yakub (a.s), gömleğin üzerindeki yalancı kanı görünce Yûsuf’u öldürmediklerini, onun başına başka bir iş getirdiklerini anlamıştı. ‘Yûsuf’u bulun getirin!’ de dememişti. Onların Yûsuf’a olan kin ve adavetin sönmesini beklemişti. Çok sonraları Bünyamin de elinden alınca ‘Gidin Yûsuf’u ve kardeşini arayın...’(Yûsuf 12/87) demesi, olayın seyrini tahmin ettiğini göstermektedir.

⁶⁷¹ Yûsuf 12/85.

⁶⁷² Yûsuf 12/91, 97, 100.

bulunmamışlardır. Çok sonraları babaları, kendilerinden Yûsuf'u ve kardeşini bulup getirmelerini istediğinde karşı çıkmamışlardır.⁶⁷³ Ayrıca Azizlik makamında oturan kişinin kardeşleri Yûsuf olduğunu öğrenince olgunlukla hatalı olduklarını söylemiş, kardeşlerinin üstünlüğünü kabul etmişlerdir.⁶⁷⁴

Görüldüğü gibi kardeşlerin kötülük duygusuyla başlayan Hz. Yûsuf'un kıssası sonuçta iyilikle noktalanıyor. Bu hadisede kötülerin kaybettiği, iyi davrananların kazandığını görüyoruz. Kötülük yapanların, nefislerine yenik düşen zavallılar olduğu da açığa çıkıyor. Bir anlamda hadisede nefsin tehlikesine dikkat çekiliyor. Hz. Yakup'un (a.s), çocuklarına söylediği *“Hayır! Nefsiniz sizi kötü bir iş yapmaya sürüklemiştir”*⁶⁷⁵ ve Hz. Yûsuf'un (a.s) mütevazı davranıp dediği *“Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder.”*⁶⁷⁶ ifadeleri, bu kıssadan çıkarılması gereken ders olarak önümüzde duruyor. Zira kişi kendini, nefsanî duygularının akışına bırakırsa sonu gelmeyen kötülüklerin faili olabilmektedir. Oysa her kul, nefse karşı durmak ve onu terbiye etmekle yükümlüdür. Özellikle nefsin kıskançlığından ve kıskanç nefisten korunmak için muttaki davranmak, kendine güvenmeden nefsin ve şeytanın şerrinden Allah'a sığınmak gerekmektedir: *“Kıskandığı vakit kıskanç kişinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım!”*⁶⁷⁷

⁶⁷³ Yûsuf 12/87.

⁶⁷⁴ Yûsuf 12/91.

⁶⁷⁵ Yûsuf 12/18.

⁶⁷⁶ Yûsuf 12/53.

⁶⁷⁷ el-Felak 113/5.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm, bir tarih kitabı değil asıl olarak hidayet kitabıdır. Temel hedefi de hakikatin tanıtılması ve tevhîdin bizzat kendisidir. Haliyle Kur'ân'ın “hakikat” anlayışı, doğası gereği, yerleşik batıl anlayış, inanç ve sistemlerin aleyhinedir. Yani bâtılı hedefe koyan “hakikat”, zayıflatıcı ve yıkıcıdır. Fakat hakikatin yapıcılığı da yıkıcılığı da kendisini yüklenecek müsbet karakterleri tespitiye yöneltilir. Bu da doğal olarak sadece karakterle yetinilecek bir iş olmayıp, enerjik bir yapıyı (gençliği) da bulmaya sevk eder. İlahî davete iştiraki olan bu gençlik de fitrî kabiliyet ve enerji ihtiyacı aşamasında, devrede olmalıdır... Zira hakikat arayışında olan gençlik ile bâtıl gruplar arasındaki mücadele ve çatışma dün olduğu gibi bugün ve yarın da devam edecektir. Bilindiği gibi çağımızda kitleler, delil ve kanıtlarla değil modellerle yönlendirildiklerinden Kur'ân'ın hedef genç modeli daha bir ehemmiyet arz etmektedir...

Gençliği “*bir hidayet unsuru*” olarak ele alan Kur'ân-ı Kerîm, gençlerin hayatlarından kesitler sunarken, doğru ve yanlışlarını, zaaf ve güçlü yanlarını olduğu gibi zikretmektedir. Esasında gençlerin hâl ve hareketlerine değinerek, onlardan dolaylı olarak bahsetmiştir. Özellikle “*gençlik*” diye bir konu da açmış değildir.

Kur'ân-ı Kerîm'de *müsbet gençlik* örneklerinin *menfî gençlik* örneklerinden daha fazla olması, gençlerin potansiyel olarak hakka, doğruya ve iyiye temayüllü olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte toplumun geleceğini temsil eden gençlerin bu potansiyelde olması, teoride ve pratikte ideal bir toplumun inşa ve ihyâsını da mümkün kılmaktadır.

Hiz. İsa (a.s) ile Hiz. Yahya (a.s) gibi peygamberlerin genç yaşta risâlet ile şereflenmeleri, esasında gençlerin bir aşamadan sonra nasihatın nesnesi değil “*özne*”si konumunda olabileceklerini ortaya koymaktadır. Buradan gençlerin, sahip oldukları potansiyel ile hidayet ve davet yolunda ağır vazifeleri yüklenebilecek kapasitede oldukları sonucu açığa çıkmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm, birçok peygamberin, çocukluk ve gençlik dönemine yer vermiştir. Onlar, “*Rab*” isminin doğal sonucu olarak, özel şekilde terbiye edilmişlerdir. Allah Teâlâ'nın onları “*şirk ahlak*” anlayışından daha ilk dönemlerinden itibaren korumaya çalıştığını söylemek zor olmayacaktır. Ama

bununla birlikte Kur’ân, onların üstün yönlerinin yanında zayıf yönlerini de –Hz. Mûsa’nın fevri çıkışı gibi- vererek, beşer oluşlarına da dikkat çekmiştir. Ancak onların, hatalarını kabul edip pişmanlıkla hakka yönelmelerine yapılan vurgu, tecrübesiz ve hata yapan gençlerin hislerini eğitmeye matuf amaç taşımaktadır. Muhsinlerden olmalarıyla Allah’ın yardımını aldıkları ve bunun yanında zekâ, firâset, muhâkeme, müşâhede, meyl-i tahârrir-i hakikât, “*hazzı erteleme becerisi*” ve cehd ile temayüz ettikleri belirtilmiştir. Onların hayatlarının örnekliğinde bir gencin, ilim, ihlas ve takva ile kuşanıp bunları dert edinerek kendisinde iman ve amel bütünlüğünü sağlamasıyla mümtaz bir kimliğe kavuşacağı mümkün görülmektedir.

Hiz. İbrâhim (a.s), Hiz. Yûsuf (a.s), Hiz. Mûsâ (a.s), Ashâb-ı Kehf gibi olumsuz şartlar dâhilinde “*atalar kültü*” ortamı ve fikrinin zıddına mücadele veren gençlerin, Allah ile rabıtalının çok güçlü olması ve sürekli duaya başvurmaları onların mümtaz kimliğinin yansımasıdır. Aynı şekilde Hiz. Meryem, Hiz. İsa ve Hiz. Yahya’yı da ekleyerek iman bağı güçlü, tutkulu, heyecanlı, ilahî buyruklara mûtî, manevî değeri amaç edinen, hüviyetli ve kişilikli gençlerin de her zorba topluma ve onların kültür çarkına direnebilecekleri ortaya çıkmaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm’de olumsuz yetişkin kadın örnekleri -Hiz. Nûh’un hanımı, Hiz. Lût’un hanımı, Ebu Leheb’in hanımı gibi- bulunurken, hayrete şayandır ki olumsuz genç kadın örneği mevcut değildir. Ayrıca olumlu genç kadınlarla ilgili zikredilen kesitlerin hepsi de yine kızlık dönemlerine aittir. Bu da genç kızların iffet, hayâ, ibadet ve inanç alanında daha müstaid olduklarını ortaya koymaktadır. Özellikle Hiz. Meryem, saygın karakterleriyle bizzat Allah Teâlâ tarafından örnek kişi olarak gösterilmiştir. Onun örnekliğinde ise, genç kızların peygamber varisi neslin banisi olabilecek kudretle mücehhez oldukları sonucu çıkmaktadır. Diğer yandan pazarlıkçı, dünyevileşmiş bir dindarlığın yaşandığı Yahûdi toplumunda sâfiyetin, koşulsuz hakka teslimiyetin güzel timsali olan genç Meryem, *Lüks hayat fantezileri* içinde olduğumuz seküler etkili bir İslam toplumunda da “*Babasının annesi*” olan Fatıma gibi tam bir örnektir.

Hazzı esas alan hedonist modern Batı uygarlığının algısının zıddına Kur’ân-ı Kerîm, gençliği ve gençleri kutsamamış, kâfi derecede olumsuz gençlik örneklerini de vermiştir. Kâbil örneğinde nefsine yenilen bir gencin yapamayacağı cinayetin olmadığı; babasına inanmayan Hiz. Nûh’un oğlu örneğinde ise gençlerin, kimi zaman

bâtılı savunan çoğunluğa uyduğu ve hidayetin verasetle değil firâsetle olduğu sonucu çıkmaktadır. Hz. Yûsuf'un kardeşlerinde de ortak kötü duygunun grupsal hareketle pratik kötülüğe dönüştüğü görülmekle beraber suç işleyen bu kardeşlerin daha sonra af ve istiğfar dileme erdeminde bulunmaları da kayda değerdir. Aynı zamanda olumsuz örneklerde beşerin zaaf yönü ortaya konulduğu, iyi bir murakâbe ve terbiye ile duyguların teskin, düşüncelerin tashih edilebileceği görülmektedir.

Gençlik çağı, *gaflat sarhoşluğu* demlerinin en katmerlisi olduğundan Kur'ân-ı Kerîm, gençlerle ilgili kıssalarda “*def'i mefâsid, celbi menâfiden evladır*” (asıl olan kötülüğü def etmektir) evrensel düsturunu somut olarak işler. Nitekim öncelikli hedef, gençliğin haramlarla kirlenmesini önlemek üzere bir hayır algısı oluşturmaktır. Bu nedenle Kur'an, *sâfi zihinleri ifsad* etmemek için olumsuz ve müstehcen örnekleri vermemiştir. Ama Kur'ân, ahlaki kötülüklerden bahsetmiştir. Zira *ahlâksızlık, ahlâkın var oluş nedenidir*. Ahlak ise en fazla gence yakışan bir ziynet ve erdemdir. İşte Kur'ân'ın, Hz. Yûsuf'un iffetini ve Hz. Mûsa'yı çağırmaya gelen kızın hayâsını işlemesi bu meyandadır.

Kur'ân, kıssalardaki rol modellerin yaşadığı duyguları okuyucuya aktararak duygularını da eğitmektedir. Kıssalardaki duygu yoğunluğu, olayların gidişatı ve ayetlerin akışı içerisinde muhatap, örneği verilen prototiple empati kurma imkanı bulmakta ve neticede aynı duyguyu bizzat yaşamışçasına hissetmektedir. Olumsuz örnekte -Kâbil'in, işlediği cinayetten sonraki çaresizliğin resmi gibi- dahi bu yaşanmışlık son derece canlı aktarılmaktadır. Dolayısıyla kıssalardaki gençleri numune gösteren Kur'ân, okuyucunun önüne olumlu ile olumsuzun farkını koyarak dinî duygularını eğitmekte ve geliştirmektedir.

Kur'ân kıssaları bağlamında müsbet karakterlere baktığımızda Hâbil'de takva ve uzlaş; Hz. İbrâhim'de (a.s) tevhîde çağrıda hikmetli davranma, sağlam inanç, cesaret, feragat, tevekkül, sıdk, mücadele ve doğru mantık yürütme; Hz. İsmail'de (a.s) teslimiyet, itaat ve ağırbaşlılık; Hz, Lût'ta (a.s) sabır ve tahammül; Hz. Yûsuf'ta (a.s) kardeşlik, hayâ, iffet, sabır ve yardımlaşma; Hz. Mûsa'da (a.s) hakşinaslık, biraz da fevrilik, iffet ve sözüne sadık olma; Hz. Davut'ta (a.s) hikmet, cihad ve zikir; Hz. Süleyman'da zenginlikte şükür; Hz. Yahyâ'da(a.s) iffet, seyyidlik ve şehadet; Hz. İsa'da (a.s) gençliğini davete adama; Ashâb-ı Kehf'te yiğitlik, adanış ve tevekkül...

Genç kızlarda Hz. Mûsa'nın kız kardeşinde cesaret, sır saklama, pratik çözümlü olma; Medyenli iki kız kardeşte istihyâ ve firâset; Hz. Meryem'de ise seçkinlik, ibadet aşkı, iffet, sabır, tevekkül ve tâhire olma gibi belirgin özelliklerin vurgulandığı görülmektedir.

Menfi genç karakterlere bakıldığında Kâbil'de saldırganlık, inatçılık, hak tanımazlık, kibir, haset ve cinayet; Hz. Nûh'un oğlu Kenan'da hakka karşı duyarsızlık, isyankârlık ve yanlış mantık yürütme; Hz. Yûsuf'un kardeşlerinde ise yalan söyleme, kıskançlık, aldatma ve tuzak kurma gibi olumsuz özelliklerin belirgin olarak işlendiğini görmekteyiz.

Dolayısıyla menfi karakterlerin zafiyetini bilen ve müsbet karakterleri örnek almak isteyen her gencin, Kur'ân-ı Kerîm'de kendi kişiliğine, mizacına ve şartlarına uygun olumlu modeli bulması da gayet mümkündür. Nitekim şehadeti isteyen genç, Hâbil ile Yahyâ (a.s) gibi takvalı olmalıdır. Kavminin bâtil fikirlerini yanlış bulan bir genç, Hz. İbrâhim (a.s) gibi zalimlere karşı çıkmalı, hakkı haykırmalı ve davet yolunda hicreti ve hatta ölümü göze alabilmelidir. Alt kültür vatandaşı olan bir genç, üst kültür ortamında Hz. Yûsuf (a.s) gibi zina ile zindan arasında tercihe zorlandığında Hâlık'ı değil mahlûku reddedebilmeli, ne pahasına olursa olsun imanını korumalıdır. Zira azizlik makamına acizlik ile ulaşılamaz. Kur'ân'ın anlayışına bakılırsa mazlumun ezildiğini gören bir genç Hz. Mûsâ (a.s) gibi yumruğunu sıkmalı, bedel öderken sürgünü göze almalıdır. İmanlı gençler, Ashâb-ı Kehf gibi bâtili savunan kendi soydaşlarına itiraz etmeli ve yeri geldiğinde her şeyi bırakarak Allah'a hicret edebilmelidir. Bir genç kız, Hz. Meryem gibi şartlar ve ortama takılmadan iffet ve hayâsını koruyabilmelidir. En kritik anlarda Hz. Mûsa'nın kız kardeşi gibi cesaretli olabilmelidir.

KAYNAKÇA

- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş & Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Abatay, Güley Bilgi. *K.K.T.C.'de Yaşayan Gençlerin, Aile Yapısının, Sorunlarını Algılayışları ve Çözüm Üretmeleri Üzerine Etkisinin Araştırılması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Abdübâkî, Muhammed Fuâd. *el- Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Dâru'l- Kutubi'l-Mısriyye, 1945.
- Ahmet b. Hanbel. Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. 6 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1985.
- Aişe Abdurrahman eş-Şati. *Resulullah'ın Annesi ve Hanımları*. trc. İsmail Kaya. Konya: Uysal Kitapevi, 1987.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1990.
- Ay, Mehmet Emin. "Kur'ân'da Gençler ve Gençlik Değerleri". *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-2, Tartışmalı İlmi Toplantı*. (18-20 Nisan 2003), Ed. Hayati Hökelekli. 15-35. İstanbul: Ensar Neşriyât, 2003.
- Aydemir, Abdullah. *İslami Kaynaklara Göre Peygamberler*. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Aydın, Mahmut, "Yahyâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 07 Kasım 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yahya>
- Aydın, Mehmet. *Dinler Tarihine Giriş*. Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2004.
- Babacan, Mehmet Emin. *Sosyal Medya ve Gençlik*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları, 2015.
- Beğavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ. *Tefsîru'l-Beğavî=Me'âlimu't-Tenzîl*. thk. Abdurrezâk el-Mehdî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhim el-Cu'fî. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Zühreir b. Nasır. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Bulaç, Ali. *Din ve Modernizm*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 1991.

- Celâleddin el-Mahallî ve Celâleddin es-Süyûti. *Tefsîru'l-Celâleyn*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd. *es-Sihâh: Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*. thk. Ahmed Abdûlgâfûr Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm, 4. Basım, 1987.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000.
- Cilacı, Osman. “Havârî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 12 Kasım 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/havari>
- Çamdibi, Hasan Mahmut. “Müzakere”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-2, Tartışmalı İlmi Toplantı*. (18-20 Nisan 2003). Ed. Hayati Hökelekli. 37-45. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003.
- Çelik, Selahattin. *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi ve Dinlerin Kimliği*. İstanbul: Etiket Yayınları, 2020.
- Demirtaş, Said. *İffeti Yaşayanlar*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2009.
- Deutsche Welle Türkçe*, “Dünyada eşcinselliğin kabul görme oranı artıyor” (06 Ocak 2021), 1. <https://www.dw.com/tr/d>
- Ebû Davûd, Süleymân b.el-Eş'as b. İshâk b. Beşîr el-Ezdî. *Sünenü Ebî Dâvud*. thk. Şuayb el-Arnâvudî vd.. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Ebu'l-Hasan Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmud Şuhate. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Tûras, 1423,
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelûsî. *el-Bahru'l-Muhît*. thk. Sıdkî Muhammed Cemîl. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1420.
- Ersöz, İsmet. “Ashâb-ı Kehf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 12 Kasım 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ashab-i-kehf>
- Farukî, İsmail Raci. *Hristiyan Ahlakı*. çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Mahya Yayınları, 2011.
- Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhîr Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *El-Kâmûsu'l-Muhît*. thk. Muhammed Naîm Arkasûsî. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 8. Basım, 1426/2005.
- Güçlüoğlu, Kemal. “Gençlik ve İdealizm”, *KKTC 1. Gençlik Sempozyumu* (Lefkoşa, 1985).

- Güler, Musa. “Kur’ân Perspektifinden Gençliğe Bakış”. *Modern Çağda Gençliğin Anlam Arayışı Bingöl Üniversitesi Uluslararası Sempozyum* (15-16 Ekim 2018). Ed. Süleyman Taşkın & Sadi Yılmaz. 335-346. Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 2019.
- Günay, İlhami. *Kur’ân’da Gençlik ve Gençler*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2010. “Kur’an-ı Kerim’de Gençlerin Bedeni-Hareki Gelişimi ve Eğitimi”, *International Journal of Social Sciense* Volume 1 Issue 1, p. 47-59, Winter 2008.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi* İstanbul: İnsan Yayınları, 11. Basım, 2012.
- Gündüz, Şinasi (ed.). *Yaşayan Dünya Dinleri*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2007.
- “Hz. İsa’nın Mesajını Anlamak (İsevilik)”. *Köprü Dergisi*. 93. Sayı, 2006, 17-22
- Gündüz, Turgay. *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, Bursa: Düşünce Kitapevi, 2002.
- Gürer, Dilaver. *Fususü’l-Hikem ve Mesnevi’de Peygamber Kıssaları*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.
- Gürses, İbrahim & Kuruçay, Yasin. “Ergenlerde Anlamsızlık İle İlgili Problemlere Dinin Etkisi Üzerine Değerlendirmeler”. *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/1 (Bahar 2018), 87-111.
- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdurrahmân el-Ferâhidî. *Kitâbu’l Ayn*. thk. Dr. Mehdi Mehzûmî & Dr. İbrâhim Samirâî. 8 Cilt. Beyrut: Mektebetü Lübnân, 2004.
- Harman, Ömer Faruk. “Hâbil ve Kâbil”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 25 Eylül 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/habil-ve-kabil>
- “İbrâhim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 28 Ekim 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim-peygamber#1>
- “İsmâîl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 29 Ekim 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ismail-peygamber#1>
- “Yûsuf. *DİA*. Erişim 30 Ekim 2020 <https://islamansiklopedisi.org.tr/yusuf>
- “Musa”. *DİA*. 24 Eylül 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/musa-peygamber>
- “Firavun”. *DİA*. Erişim 27 Eylül 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/firavun>
- “Yûşa”. *DİA*. Erişim 04 Kasım 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yuşa>

- “Dâvud”. *DİA*. Erişim 05 Kasım 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/davud>
- “Süleyman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 06 Kasım 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman#1>
- “Meryem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 15 Kasım 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/meryem>
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- İbn Âcîbe, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî eş-Şâzelî. *el-Bahrû'l-Medîd fî tefsîri'l- Kur'âni'l-Mecîd*. thk. Ahmed Abdullah el-Kırşî Rislan. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tûnisîyye li'n-Neşr, 1984.
- İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdulhakk b. Gâlib b. Abdîrrahmân el-Endelûsî. *el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*. thk. Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993.
- İbnü'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed. *et-Tefsira*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1986.
- İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan İzzeddîn Ali b. Muhammed b. Abdülkerim. *el-Kâmil fî't-Târih*. thk. Ömer Abdusselam Tedmuri. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l- Kutubi'l-Arabî, 1997.
- İbn Kesîr, Ebu'l- Fida İmâdüddin İsmâîl b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Sami b. Muhammed Selame. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Taybe, 2. Basım, 1999.
- el-Bidâye ve'n-Nihâye*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986.
- Kasasu'l-Enbiyâ*, thk. Mustafâ Abdulvâhid, Kahire: Dâru't-Te'lîf, 1968.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *el-Ma'ârif*, thk. Servet Ukkâşe. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmmetü lilkitab, 2. Basım, 1992.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensarî. *Lisanü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Basım, 1414.
- İmam Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *Tefsîru'l-İmâm eş-Şâfiî*. thk. Ahmed b. Mustafâ el-Firrân. 3 Cilt. Riyad: Dârû't-Tedmurriye, 2006.
- İmamoğlu, Abdulvahap. “Genç Yetişkinlikte Kimlik Oluşumu”. *Modern Çağda Gençliğin Anlam Arayışı Bingöl Üniversitesi Uluslararası Sempozyum* (15-16

- Ekim 2018). Ed. Süleyman Taşkın & Sadi Yılmaz. 79-91. Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 2019.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Cem Ofset, 1979.
- Kara, Necati. *Kur'ân'da Beden Dili*. İstanbul: Bilge Yayınları, 2004.
- Karaalp, Cahit. "Kur'ân'da Örnek Genç Modeli", *Modern Çağda Gençliğin Anlam Arayışı Bingöl Üniversitesi Uluslararası Sempozyum* (15-16 Ekim 2018), Ed. Süleyman Taşkın & Sadi Yılmaz. 127-143. Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 2019.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsîr*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2007.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'ân-ı Kerîm'de Kişilik Psikolojisi*. İstanbul: İzci Yayınları, 1997.
- Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd ed-Dımaşkî. *Mehâsinü't-Te'vîl*, thk. Muhammed Bâsil Üyûnu's-sûd. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418.
- Kırca, Celal. "Ahsenü'l-Kasas". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 30 Ekim 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahsenul-kasas>
- Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*. 2 Cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 20. Basım, 2020.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Berdûnî & İbrâhîm Atfîş. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.
- Kutup, Seyyid. *Fîzilâli'l-Kur'ân*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru's-Şûrûk, 17. Basım, 1991.
- Kuzgun, Şaban. *İslam Kaynaklarına Göre Hz. İbrâhim ve Haniflik*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2015.
- "Hanif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 29 Ekim 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hanif>.
- "Hâmân", *DİA* (Erişim 30 Eylül 2020).
- Le Bon, Gustave. *Kitleler Psikolojisi*. çev. Yunus Ender. İstanbul: Hayat Yayınları, 1. Basım, 1997.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *Tefsîru'l-Mâverdî=en-Nüket ve'l-Uyûn*. thk. Es-Seyyid İbn Abdilmaksûd. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.

- Merâğî, Muhammed b. Mustafâ b. Muhammed. *Tefsîru'l-Merâğî*. 30 Cilt. Mısır: Matbaâtü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1946.
- Mes'ûdî, Ebu'l-Hasan Alî b. el-Hüseyn b. Alî, *Murûc ez-Zeheb ve Ma'âdin el-Cevâhir*. thk. Kemal Hasan Mer'î. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2005.
- Mevdudî, Ebu'l Â'lâ. *Tefhimu'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayanî vd., 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2006.
- Müftüoğlu, Ömer. *Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Lut ve Kavmi*. Eskişehir: İslami İlimler Vakfı Yayınları, 1997.
- Münir, Ahmet. *Peygamber Kıssaları ve Davet Metodları*. İstanbul: Dua Yayıncılık, 3. Basım, 2018.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. El-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1991.
- Nesefî, Ebu'l-Berakât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî. *Tefsîru'n-Nesefî; Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't Te'vîl*. thk. Yûsuf Ali Bedivî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1419/1998.
- Nietzsche, Friedrich. *Deccal*. çev. Ayça Kaya. İstanbul: Say Yayınları, 2008.
- Nursî, Bediüzzaman Said. *Gençlik Rehberi*. İstanbul: Söz Yayınları, 2013.
- İşârâtü'l-İ'câz. çev. Abdulmecit Nursî. İstanbul: Söz Yayınları, 2013.
- Mektûbât. İstanbul: Söz Yayınları, 2017.
- Sözler. İstanbul: Söz Yayınları, 2016.
- Sünûhat. İstanbul: Rnk Neşriyât, 2013.
- Öz, Mustafa. "Zülfikar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 553-554. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Pazarlı, Osman. *İslam'da Ahlak*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1972.
- Polat, Emanullah. "Felak ve Nas Sureleri Bağlamında Sihir Mefhûmu". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/52 (Kış-2015), 203-220.
- Rağîb el-İsfehânî, Ebu'l-Kasım Hüseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal. *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân Dâvudî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412/1992.

- Râzi, Ebû Abdillâh Fahrûddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî. *Tefsîru'l-Kebir; Mefatihü'l-Ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 3. Basım, 1420/2000.
- Sâbûnî, Muhammed Alî. *Safvetü't-Tefâsîr*. Kahire: Dârû's-Sâbûnî, 1997.
- Sağlam, Zeynep. *Kur'ân-ı Kerîm ve Tevrat'a Göre Habil ve Kabil Kıssası*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Said, Cevdet. *Âdem'in Oğlu Hâbil Gibi Ol*. trc. Abdi Keskinsoy. İstanbul: Pınar yayınları, 2. Basım, 2002.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbûrî. *el-Keşf ve'l-Beyân 'an Tefsîri'l-Kur'ân*. thk. el-İmam Ebî Muhammed b. Aşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2002.
- Arâisu'l-Mecâlis*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1985.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. Isparta: Fakülte Kitapevi, 2002.
- Sayı, Ali. *Firavun, Hâmân ve Kârûn Karşısında Hz. Mûsâ*. İstanbul: İz Yayıncılık, 3. Basım, 2012.
- Sırma, İhsan Süreyya. "Gençliğin Problemleri". *Modern Çağda Gençliğin Anlam Arayışı Bingöl Üniversitesi Uluslararası Sempozyum* (15-16 Ekim 2018). Ed. Süleyman Taşkın & Sadi Yılmaz. 41-44. Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 2019.
- Songar, Ayhan. *Çeşitleme*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyât, 1981.
- Sûheyli, Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed. *er-Ravzu'l-Unuf*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1412.
- Süyûtî, Ebu'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Şarkavî, Abdullah. *Şerh-i Hikem-i Atâiyye*. çev. Ali Urfi Efendi. İstanbul: İnsan Yayınları, 2010.
- Şenlik, Mehmet. *Tevhidi Mücadelenin Önderleri Peygamberler*. 5 Cilt. İstanbul: Dua Yayıncılık, 2011.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *Fethu'l-Kadîr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1414.
- Taberânî, Ebu'l- Kasım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-*

- Mu'cemu'l-Kebir*. thk. Hamdi Abdulmecid Selefî. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir. *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 24. Cilt. b.y.; Müessesetü'r-Risale, 1420/2000.
- Kasasu'l-Enbiyâ*. thk. Cemâl Bedrân. Kâhire: Dâru'l-Mısıriyyetü'l-Lübnânî, 1414.
- Târihu't-Taberî*, Beyrut: Dâru't- Tûras, 1987.
- Tarhan, Nevzat. *Duyguların Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.
- Tavukçuoğlu, Mustafa. "Avrupalı Türk Gençlerinin Kültürel Kimlik Problemleri". *Gençlik Dönemi ve Eğitimi- Tartışmalı İlmi Toplantı*. 207-224. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câmiû'l-Kebîr; Sûnenû't-Tirmizî*. thk. Beşşar Avvad Ma'ruf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2. Basım. 1998.
- Tümer, Günay. *Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed. *el-Vasît fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*. thk. Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcûd vd.. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
- Vatandaş, Celaleddin. *Hiz. Muhammed'in Hayatı*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2007.
- Yar, Erkan. "Hz. İbrâhim ve Akılcı Metodu". *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 4/2 (Ocak 2009). 87-104.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dîni Kur'ân Dili*. Sad. Sıtkı Güllü. 10 Cilt. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2. Basım, 2005.
- Yemiş, Emin. *Mâide Sûresi 27-34. Âyetler Tefsîri Bağlamında Hâbil-Kâbil Kıssası*, Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Yıldız, Abdullah. *Yusuf'un Üç Gömleği*. İstanbul: Pınar Yayınları, 21. Basım, 2018.
- YÖK, Yükseköğretim Kurulu. *Gençlik Ruh Sağlığı Çalıştayı Raporu*. Ankara: YÖK Yayınları, 2019.
- Yörükoğlu, Atalay. *Gençlik Çağı*, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 1990.
- Çocuk Ruh Sağlığı*, İstanbul: Özgür Yayınları, 2003.

- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşaf an Hakaiki Ğavâmidi't-Tenzil*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 3. Basım, 1407.
- Zijderveld, Anton. *Sahnelik Toplum*. çev. Kadir Canatan. İstanbul: Pınar yayınları, 2007.
- Zûhaylî, Vehbe. *Tefsîrû'l-Münîr*. 30 Cilt. Dımeşk: Dâru'l-Fikr'il-Muâsır, 2. Basım, 1418.